

Miesas gaismeklis ir acs, ja tava acs ir skaidra, tad visa tava miesa būs gaismas pilna (Mateja evaņģēlijs 6; 22).

Eiropas ziemeļos dzīvo tauta ar skaistām, skaidrām, zilām acīm. Raugoties šajos cilvēkos, viņu acīs, patiesi liekas, ka tu tiec aizvests kādā noslēpumā, pārdabiskā, vārdos nenosaukamā skaistumā.

Varbūt šajās acīs ir kāds īpašs ceļš pie svētā un mūžīgā. Varbūt šajās siltajās acīs ir saskare, trauslais savienojums ar pašu Dievu. Vismaz vienu reizi šī tauta ir pieredzējusi atvērtas debesis un satricinošu svētumu, kas no tām nolīst, kā zeme tiek apaugļota un apgaismota.

Vienlaikus šī miermīlīgā tauta cietusi tā, kā, šķiet, neviena cita. Apbrīnojami, ka tā arvien pastāv un ka tai ir sava valsts virs zemes. Runa ir par latviešiem...

IEVADS

Šī grāmata būs stāsts par mīlestību. Par to, kā mīlestībā dzimst skaistums un svētums. Par latviešiem.

Senos laikos Dievs ienāca šajā tautā un tautu ietērpa neticamā mērķtiecībā, spēkā un izkoptas dvēseles dailē. Dzima nācija, un dzima nacionāla valsts.

Nu šie seno laiku svētuma ceļi sen aizmirsti un vardarbīgi nojaukti. Lai arī sākums ir aizmirsts, uz latviešiem tomēr vēl dus senču iemantotā Dieva svētība, kuru mums patīk saukt visādos vārdos, tikai ne īstajā.

Šajā grāmatā „senaizmirstos dārgumus” nosauksim vārdā, proti, skatīsim ceļus, cilvēkus un veidu, kādā pie latviešiem nāca dzīvības spēks, svētība, jeb kā tie piedzima „no augšienes” un iemantoja Dieva svētību!

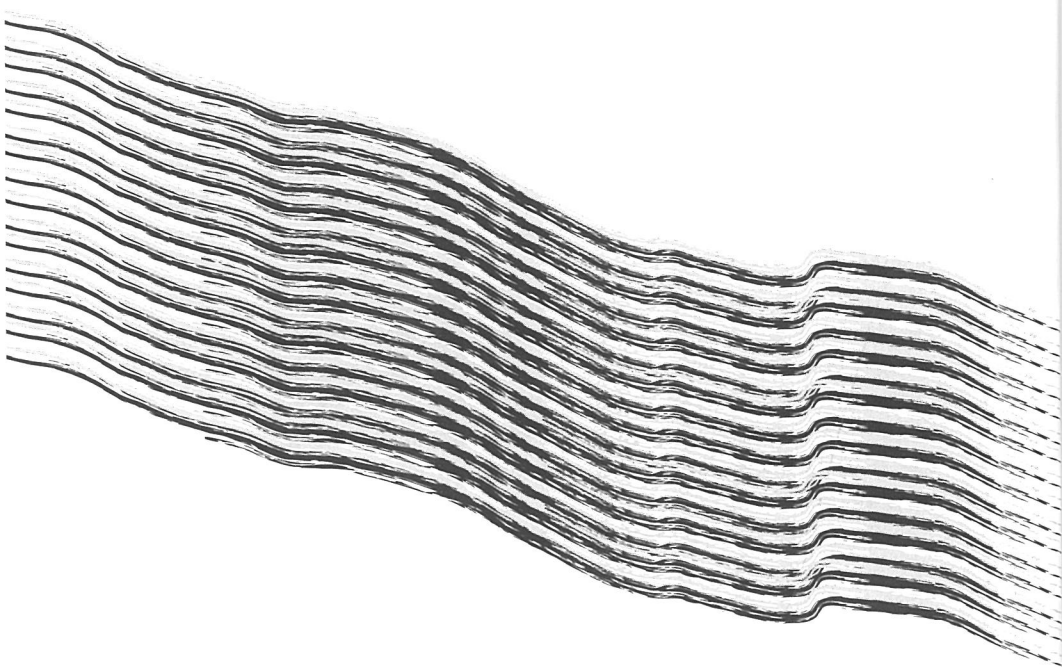
Jēzus Kristus Dieva valstību salīdzina ar koku. *Debesu valstība ir līdzīga sinepju graudiņam, ko kāds cilvēks iesēj savā laukā. Tā gan ir pati mazākā no sēklām, bet, kad izaug, ir lielāka par citiem stādiem un kļūst par koku, tā ka pat debesu putni ligzdo tā zaros* (Mateja evaņģēlijs 13; 31–32).

Grāmatas vēstījums strukturēts saskaņā ar šo līdzību, pieņemot, ka svētības koks ir mūsu Dzimtene, tā zaļoksnā vainagā mēs rosāties, esam, „ligzdojam”, dzīvojam savus noliktos gadus. Turpmākajās lappusēs apskatīsim un noskaidrosim lietas, kuras nepieciešamas, lai koks dzimtu, augtu un attīstītos – kāda ir augsne, kā tā gatavojama, kas ir sēkla un no kurienes tā nāk, kāds ir stubrs, un kādu vainagu koks veido.

Šis stāsts būs uzskatāms piemērs, kā Dievs no tā, ko pasaule uzskata par „neko”, tikai par vergu darbaspēku, uzmodina nāciju un valsti. Pie tam tās izveide nav bijusi šīs pasaules vareno impēriju plānos. Arī par ļaunumu runāsim, kā tas nenogurstoši rupji un viltīgi ārdā Dieva svētības ceļus pie cilvēku dvēselēm un tautas kopumā.

Tātad stāsts ir par Dieva Dēla sastapšanos ar latviešu tautu un par to, kā Dieva svētība ir tautā nākusi.

AUGSNE

Un Melhisedeks, Salemas ķēniņš, iznesa vīnu un maizi; viņš bija Visuaugstā Dieva priesteris. Un viņš to svētīja un sacīja: „Lai svētī Ābrāmu Visuaugstais, kas radījis debesis un zemi. Un slavēts lai ir Visuaugstais Dievs, kas tavus ienaidniekus devis tavās rokās.”

(1. Mozus grāmata 14; 18–20)

Viņš licis visām tautām celties no vienām asinīm un dzīvot pa visu zemes virsu un nospraudis noteiktus laikus un robežas, kur tiem dzīvot, lai tie meklētu Dievu, vai tie Viņu varētu nojaust un atrast, jebšu Viņš nav tālu nevienam no mums.

(Apustuļu darbi 17; 26–27)

Latviešu vēsture no brīvības līdz verdzībai

Senie latvieši apdzīvoja teritorijas tālu uz austrumiem un dienvidiem no tagadējās Latvijas robežām. Viņi bija tie, kas savos vārdos nosauca dabu. Šie vietvārdi, piemēram, Maskava, joprojām tiek lietoti daļā tagadējās Krievijas, Baltkrievijas, Polijas un Ukrainas – tas pēc būtības apliecina baltu pirmsesības uz šīm teritorijām, līdzīgi kā vecāki dod vārdus saviem bērniem. Tas ir tieši pretēji kremļa ideologizēto „vēsturnieku” vāvuļojumiem par Baltiju kā seno slāvu zemēm – *s točnostju da na oboroť*.¹ Seno latviešu jeb baltu tautām nebija raksturīga agresivitāte. Viņi noteikti nebija vardarbīgā Kaina mantinieki, jo nebija tendēti uz pilsētu civilizācijas attīstību, gluži otrādi – viņi attiecībās ar Dievu bija pašpietiekami un dzīvoja savrupi saskaņā ar dabu, kā Sets.² Tas arī izskaidro to, ka kareivīgākās slāvu ciltis baltus pakāpeniski atspieda līdz tagadējām Latvijas robežām, jo tālāk vairs nebija, kur iet, sākās jūra. Vesela jūra ir nosaukta seno latviešu vārdā – Baltijas jūra! Balts ir balts, gaišā, labā, visu varavīksnes spektru saturošā krāsa.

Interesanta ir latviešu valodas izteiktā līdzība ar sanskritu. Teoriju šeit ir daudz, bet, neapšaubāmi, latvieši mūsdienās reprezentē senu civilizāciju. Senkrievu hronikas baltu tautas pieskaita pie Noasa dēla Jafeta pēcnācējiem.

Tāpat kā par citu tautu senvēsturi, arī par latviešiem pirms Rietumu civilizācijas okupācijas zināms ļoti maz. Latvijas lielo upju baseinos

¹ Precīzi, (tikai) tieši otrādi (krievu val.).

² 1. Mozus grāmata 4.

veidojās senās ciltis un valstis, kas laika tecējumā pārvērtās latviešu etnogrāfiskajos novados – tie ir Kurzeme, Zemgale, Sēlija, Vidzeme, Latgale. Interesanti, ka vienīgā upe, kura nebija lielā tranzīta maģistrāle un nesavienojās ar citām zemēm, ir tā, kuras baseina teritorijā norisinājās mūs interesējošā latviešu garīgā atmoda. 452 km garā Gauja sākas un beidzas Vidzemē. Latviešu senči bija arī somugru tautības lībieši, kuri apdzīvoja teritorijas gar jūru un attiecīgi mazo piejūras upju baseinus.

Arheoloģiskie izrakumi un krustnešu laupījumi rāda, ka šeit dzīvojuši turīgi cilvēki. Latvijā ir blīvs seno pilskalnu un svētvietu tīklojums. Cilvēki vispār šeit dzīvoja jau tad, kad Skandināvija bija zem ledāja un Ēģiptes piramīdas vēl nepastāvēja.

Kristīgā vēsts Latvijas teritorijā ienāca 11., 12. gadsimtā kā no austrumiem, tā rietumiem. Šķiet, ka daļa iedzīvotāju bija akceptējuši šo ticību. Organisko ieaugšanu kristīgajā ticībā varmācīgi apturēja Romas katoļu baznīcvalsts brutāls, militārs iebrukums. 1198. gadā pret Baltijas tautām tika izsludināts svētais krusta karš, un bruņinieki no visas Eiropas gadsimta garumā pakāpeniski iekaroja visu mūsdienu Latvijas teritoriju. Karu un varmācības ēnā vēsts par Kristus mīlestību netika sludināta, tā vietā padošanās līgumos ar vietējām tautām detalizēti tika izrunāti politiskās lojalitātes un nodokļu jautājumi. Seno latviešu svētvietās būvēja baznīcas, kuras vienlaikus veica arī militāru nocietinājumu funkcijas. Tika uzceltas daudzas bruņinieku pils, caur kurām Romas baznīcas valsts klēpī pastāvīgi plūda bagātības dažādu nodevu veidā.

Izveidojās viduslaiku Livonijas valsts, kurā ar nelieliem izņēmumiem tika nostiprināta vāciski runājošo ienācēju vara pār zemes pamatiedzīvotājiem. Ģermāņu varas struktūras bija Romas katoļu baznīcas bīskapijas, Teitoņu ordeņa Livonijas atzars, pilsētu pašpārvaldes. Šīs varas struktūras savā starpā nemitīgi konfliktēja un bieži karoja.

Uz šāda fona 1521. gadā Livonijā sākās evaņģēliskā reformācija. Pēc analogijas ar Vāciju Reformācijas diena Latvijas teritorijā ir 1522. gada 12. jūnijs. Jau 1524. gadā no Livonijas metropoles Rīgas tika padzīti katoļu ordeņu mūki un arhibīskaps. Tomēr no latviešu zemnieku viedokļa nemainījās pilnīgi nekas – kristīgo Dievs kā bija, tā palika svešinieku Dievs. Latvieši valdniekus interesēja tikai kā ražošanas līdzeklis, ne kā cilvēcīgas būtnes.

Arvien vairāk nostiprinājās un paplašinājās īpašumtiesības uz cilvēkiem kā kungu kustamo īpašumu. Daudzie asiņainie kari 16.–17. gadsimtā un slimības palaikam zemi izslaucīja gandrīz tukšu, tika nopostītas pilsētas, kuras tā arī nekad neatjaunojās. Zemes ekonomikas

atjaunošana allaž gūlās uz latviešu pleciem. Izņēmums nebija protestantisko zviedru valdīšana, kur sociālajai netaisnībai pievienojās sava laika modernie garīgie strāvājumi – demonoloģijas mācību murgi, kad simtiem sieviešu un vīriešu visā Latvijas teritorijā raganu prāvās kā velna bērni tika bezjēdzīgi spīdzināti un nogalināti. Pasaule bieži ir ne vien cietsirdīga, bet arī apsēsta ar stulbumu.

Tomēr zviedru valdīšanas laikmeta izskaņā ir dēstīts cerības stāds – latviešu valodā tika iztulkota un izdota Dieva svētā grāmata: Jaunā derība – 1685. gadā, visa Bībele – 1689. gadā. To izdarīja luterāņu mācītājs Ernsts Gliks (1652–1705), kurš kā bārenīti savā ģimenē pieņēma audžumeitu Martu – nākamo Krievijas carieni Katrīnu I. Aizskrienot notikumiem pa priekšu, jāteic, ka šai vidzemniecei – gan pastarpināti, bet tomēr – bija liela nozīme vēlākajos latviešu atmodas notikumos. Cik apbrīnojama ir Dieva providence, cik precīzi ir Viņa ceļi!

Lielais lūzums Vidzemei bija Lielais Ziemeļu karš 1700.–1721. gadā. Tas Latvijai bija vissāpīgākais karš, kas laupīja dzīvību vismaz 70% iedzīvotāju. Krievu–tatāru karapulki īstenoja izdedzinātās zemes taktiku, lai, karadarbībai atgriežoties Vidzemē, zviedru armijai nebūtu, ko ēst. Zemi, pilsētas un laukus totāli iznīcināja, daudzi latvieši tika aizdzīti verdzībā uz Krieviju un Tatāriju. Racionāli raugoties, asiņainās orgijas bija bezjēdzīgas, jo zviedri tika sakauti tālajā Ukrainā pie Poltavas 1709. gadā. Ļaunums savā saknē ir iracionāls, bezjēdzīgs; ļaunuma jēga ir darīt ļaunu.

Ar Nīštadtes miera līgumu 1721. gadā Lielais Ziemeļu karš noslēdzās. Šis bija pēdējais liels karš un pēdējā mēra epidēmija Latvijas teritorijā. Turpmāk tas nozīmēja stabilu vidi bez cilvēku masveida nogalināšanas un deportēšanas. Gandrīz 200 gadu garumā varēja norisināties svarīgie, svētīgie, kā arī dramatiskie latviešu nācijas dzimšanas procesi.

Ko tas nozīmēja latviešiem, un kādi šajā brīdī bija paši latvieši?

Latvieši

Vēl ilgi pēc kara Vidzeme nespēja atjaunoties, muižu saimniecības bija izpostītas, lopu bija maz un dzīvi atlikušie noslēpušies mežos, zemnieki pat gadiem bija spiesti dzīvot zemnīcās. Vidzemē bija palikuši daži mācītāji, baznīcas lielākoties bija pussagrautas, bēdīgā stāvoklī. Garīgo darbinieku trūkums, lielle attālumi Vidzemes draudzēs un sliktie

ceļi nozīmēja to, ka zemnieki gadiem palika bez jebkādas garīgas aprūpes.

Vidzemi iekļaujot Krievijas impērijā, Pēterburgas valdība vietējai vācu bruņniecībai piešķīra nebijušas privilēģijas, jo bija spiesta ar to rēķināties kā ar ietekmīgu spēku, kura pretzviedriskās politikas dēļ lielā mērā bija izraisīts Lielais Ziemeļu karš.

Privilēģijas valdošajiem nozīmēja verdzību padotajiem. Latviešu historiogrāfijā šo laiku sauc par dzimtbūšanas laiku, kas neskan tik nomācoši. *De facto* un vēlāk arī *de iure* ar 1739. gada fon Rozena deklarāciju uz latviešiem tika attiecināts romiešu vergu statuss. Tas nozīmēja, ka viņi pilnībā bija savu kungu īpašums un ar viņiem tie pilnībā varēja rīkoties pēc saviem ieskatiem. Deklarācijā bija noteikts, ka zemnieks pieder dzimtkungam; viņa īpašums pieder tā dzimtkungam; dzimtkungam pieder brīvība noteikt zemnieka kļaušu un nodevu apjomu; dzimtkungam pieder tiesības sodīt zemnieku. Tā arī notika – bija gadījumi, kad darījumu rezultātā tika šķirtas ģimenes, piemēram, kādu no ģimenes locekļiem samainot pret zirgu vai medību suņiem. Kungiem bija tiesības pastāvīgi noteikt fiziskus sodus, kas visbiežāk bija publiska pērkšana, bija arī nāves gadījumi, par kuriem kaklakungiem nebija jānes nekāda atbildība. Izplatītas un verdzības sistēmā loģiskas bija kunga pirmās nakts tiesības uz jaunajām sievietēm, jo tās taču bija viņa īpašums un kā saimniekam viņam tas bija jānovērtē. Seksuālie noziegumi pret zemnieku (latviešu) sievietēm un meitenēm tiesās vispār netika izskatīti. Un vēl, un vēl... Patiesi baisa aina, ja mums ir drosme lietas saukt īstajos vārdos un ieskatīties patiesībai acīs. Tas nebija nemaz tik sen, mazāk nekā pirms 300 gadiem, pirms kādām 7–8 paaudzēm. Protams, arī paši muižnieki bija dažādi. Zemnieku dzīve bija atkarīga no viņu rakstura, inteligences un humānisma pakāpes. Bija krietnāki, bija īsti varmākas. Šādas latviešu un vācu attiecības veidoja dzimtbūnieciskās verdzības sistēmu.

Zemniekiem nepiederēja nekas, arī mājas, kur viņi mita, piederēja kungam, darbs, ko viņi veica, piederēja kungam. Zemnieki nedrīkstēja pamest savas muižas, draudzes robežas. Tā bieži vienā vietā pagāja viss mūžs. Šķiet lieki teikt, ka darba slodze bija milzīgi liela un smaga, mūsdienu cilvēkam neiedomājama. Karjeras iespējas – nekādas, ja nu vienīgi tikt muižas saimē, kur darbs relatīvi vieglāks, bet kļūt par kučieri – tā jau bija karjeras augstākā pilotāža.

Baznīca un garīgā dzīve

Šķietami baznīcai būtu jābūt tādai Dieva Dēla dibinātai institūcijai, kurai cilvēku izmocītās dvēseles vajadzētu mierināt un dziedināt. Tikai ne Latvijā. Taisni pretēji, kristīgā luterāņu baznīca, izmantojot muižnieku patronātu (kontroles) tiesības, tika pārvērsta par ideoloģisku un organizatorisku rīku pastāvošās iekārtas uzturēšanai un stiprināšanai. Pie dievnamiem stāvēja kauna stabi un siekstas, kur pēc dievkalpojumiem pēc muižkunga vai mācītāja ierosinājuma sodīja latviešu zemniekus. Ar baznīcas palīdzību aizbēgušos zemniekus centās nodot atpakaļ viņu „likumīgajiem” īpašniekiem. Baznīca sludināja, ka Dievs ir kārtības Dievs un Viņa noliktā kārtība ir tāda, ka latviešu zemnieki kalpo saviem kungiem, un tā tam būs būt. Āmen.

Vēsturē raugoties, patiesi varam apbrīnot latviešu sīkstumu un nesalaužamību. Varbūt tiešām latviešos ir kāds īpašs „materiāls”; izdzīvošanas spēks attiecas arī uz citiem vēsturiskiem laikmetiem, ieskaitot 20. gadsimtu. Kad liekas – viss cauri, nogalināts, izklīdināts, komunisma ideoloģijas izēsts, pazemots, – tomēr nē... Racionāli neizprotami tautas dvēselē atkal rodas veselīgs spēks, kodols, par kuru ir sajūta, ka tas spēj iegriezt visu pasauli.

18. gadsimtā Latvijas zemē bija izveidojusies ideāla divkopienas sabiedrība. Šīs divas kopienas vienoja laiks, telpa, vienvirziena īpašumtiesības, savstarpēja neuzticēšanās un naidis. Latvieši neuzticējās vāciešiem, jo, viņuprāt, jebkuras darbības nolūks bija dzimtcilvēkus savtīgi izmantot. Vāciešu bailes no latviešiem bija pārsteidzoši iracionālas. Kaut arī sabijuši te vairākus gadsimtus, viņi aizvien jutās kā ienācēji, klusībā atzīstot, ka zemes īstie saimnieki ir latvieši. Tikpat neparasti ir tas, ka, neņemot vērā sociāli viszemāko stāvokli, latviešos bija iekšēja pirtiesību sajūta uz Latvijas zemi. Viens no daudziem piemēriem, kas to ilustrē, ir 1746. gada Brāļu draudzes sinodē Ceistā, Holandē, kur debatēs par iespējamu latviešu Brāļu draudzes patstāvību kā pretargumentu tai minēja apstākli, ka viņos vēl ir dzīvs *seno valdnieku gars*.

Kā vēsture vēlāk pierādīja, vāciešu bailes nebija bez pamata. Latvieši tiešām izveidoja savu valsti, un vāciešiem nācās piekāpties latviešu pirtiesību priekšā. Protams, to var skaidrot ar neskaitāmām teorijām un sakritībām, bet tas ir fakts. Turklāt izskaidrojams fakts.

Viss nozīmīgais pirmām kārtām ir garīgi skaidrojams. Galvenais, ka latvieši zināja: šī ir viņu zeme, un to mīlēja. Dieva spilgtā iejaukšanās

vēstures notikumos ir pirtiesību skaidrs un dievišķs apstiprinājums, kas ikvienai valstij ir nozīmīgs.

Īsumā apskatīsim būtisko jautājumu par to, kādi spēki un idejas veidoja 18. gadsimta pirmās puses latviešu garīgo dzīvi, viņu attiecības ar Dievu. Ar baznīcu bija skaidrs – tā ar visiem saviem mācītājiem bija latviešiem nelabvēlīga institūcija, viņi nesaprata, ar ko tā īsti nodarbojās. Zemnieki izvairījās tikties ar mācītājiem, kad bija jābučo mācītājkunga roka, savā starpā tie teica: „jākož rokā”. Ko mācītāji laužītājā latviešu valodā runāja, bieži nevarēja saprast. Kādā vizitācijas lietā atstāstīta latviešu zemnieku saruna pēc dievkalpojuma: „nez, ko tas Vāczemes kaķis atkal ņaudēja”.

Latviešiem kristietība bija vāciešu ticība. Vāciešu baznīcā Kristus bija vāciešu un varbūt arī citu tautu Dievs, bet katrā ziņā ne latviešu. Latviešu zemnieku gara dzīvei Jēzus Kristus palika svešinieks, tāls un nesaprasts.

Latviešu garīgās dzīves praksi var raksturot kā reliģisku sinkrētismu, pat mozaīkas veida priekšstatu sinkrētisku kopojumu, kuru veidoja

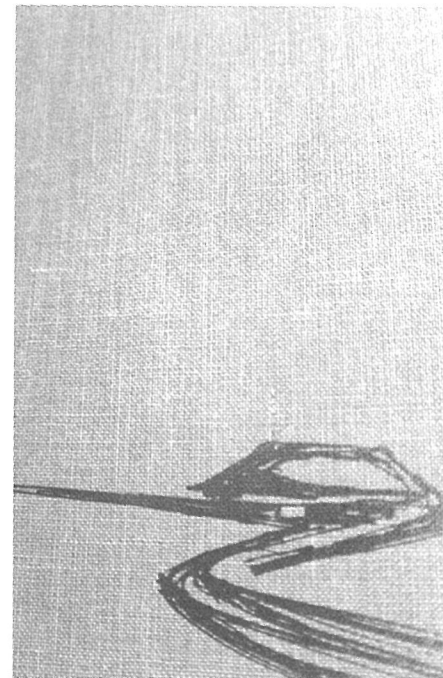

Sieksta Brīvdabas muzejā pie Usmas baznīcas 80. gadu sākumā. Nu jau ilgos gadus šī vēstures liecība ir pazudusi. Tas uzskatāmi parāda, cik filigrāni un neuzkrītoši iespējams spēlēt ar vēstures uztveres recepcijām un interpretācijām

katoļu laiku svēto kultu atliekas. Savukārt tās visai labi sasaucās ar senlatviešu reliģiskās prakses paliekām, svētvietu (akmeņu, alu, avotu u. tml.) godāšanu un upurēšanas ieradumiem dažādu dabas spēku dievībām. Vienlaikus 17. gadsimta zviedru stingrie baznīcu likumi ar sodiem vidzemniekus bija pieradinājuši pie ārēja baznīciskuma izpausmēm ar tam piederošām svētdarbībām. Un, visbeidzot, latviešos plaši bija izplatīta dažāda maģiska, dažkārt pat okulta prakse, pieburšana, vārdošana u. tml. Pēc Lielā Ziemeļu kara ļoti izplatīti bija nostāsti par dažādām velnišķīgām radībām, īpaši par vilkačiem. Cilvēki šiem stāstiem ticēja un tos ļoti respektēja. Reiz pat kāds uz Vidzemi nule atbraucis vācu mācītājs tieši šādu baiļu dēļ drīz devies prom.

Arturs Baumanis (1905–1989), viena no izcilākajiem latviešu vēsturiskajiem romāniem – triloģijas *Hernhūtieši* (1973–1975) – autors, stāstot par saviem pētījumiem, saka šādi:

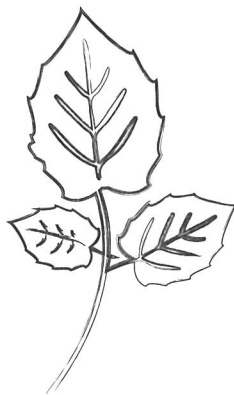
Galvenais, kas mani nodarbināja, bija: Kāpēc Vidzemē Brāļu draudzes tapšana notikusi tik spontāni – itin kā vācbrālis Dāvida kungs būtu iemetis izkaltušā mežā degošu pagali; vai varētu salīdzināt ar kādas novas – jauna zvaigžņu pudura pēkšņu parādīšanos pasaulē telpā. Vajadzēja būt ļoti svarīgiem iemesliem arī tāpēc, ka vajāta un jau tikpat kā iznīcināta, šī kustība vairākas reizes atdzima vēl lielākā spēkā. Kad to fonu – aizmuguri – biju aplūkojis, tikai tad sapratu, kāpēc toreiz Vidzemē varēja izplaukt tik ķēnišķīgs politisks un reliģisks zieds kā saiešanas kambaru sistēma: tas bija iestādīts uz, tā sakot, milzīgas kompasta jeb (tautas valodā runājot) mēslu kauzdes. Vidzemes panorāma man rādīja neaizmirstamu

Artura Baumaņa triloģijas *Hernhūtieši* vāks, to veidojusi autora meita Velta Baumane

ainu: latvietim itin nekur nebija glābiņa – ne baznīcā, ne muižā, ne pie ķeizara... Pat ne mežā, ne pāri lielajai latviešu upei, Vidzemes latvietim nebija droša patvēruma, kaut gan uz turieni bēguši tūkstošiem. Viņam, zemniekam, nepiederēja pat ne tik daudz zemes, kur varētu mietu iedurt, pie kā nabaga cilvēkam negaisā patverties, lai viesulis neaiznes. Šis apstāklis acīmredzot bija Vidzemes Brāļu draudzes nodibināšanas un spīdošo panākumu atslēga. Viņus varēja glābt vienīgi „brīnumi, kas necerēti nāk”.³

Šādi īsumā raksturojama tā vieta virs zemes, kurā tiks dēstīta debesu valstības koka sēkla. Nekas iepriecinošs, vai ne tā?

³ Autora paškomentāri par hernhūtiešu romānu. Jāņa Krēsliņa, Sr. intervija ar Arturu Bau-
mani. Jaunā Gaita, 1976. Nr. 3–4.

Bijušie saiešanu
nami

Gaides saiešanas
nams Kauguru
pagastā, mūsdienās
Valmieras pilsētas
teritorijā. Šis nams
Latvijas valsts
aizsargājamo
vēstures objektu
sarakstā tika
ierakstīts ar Nr. 1

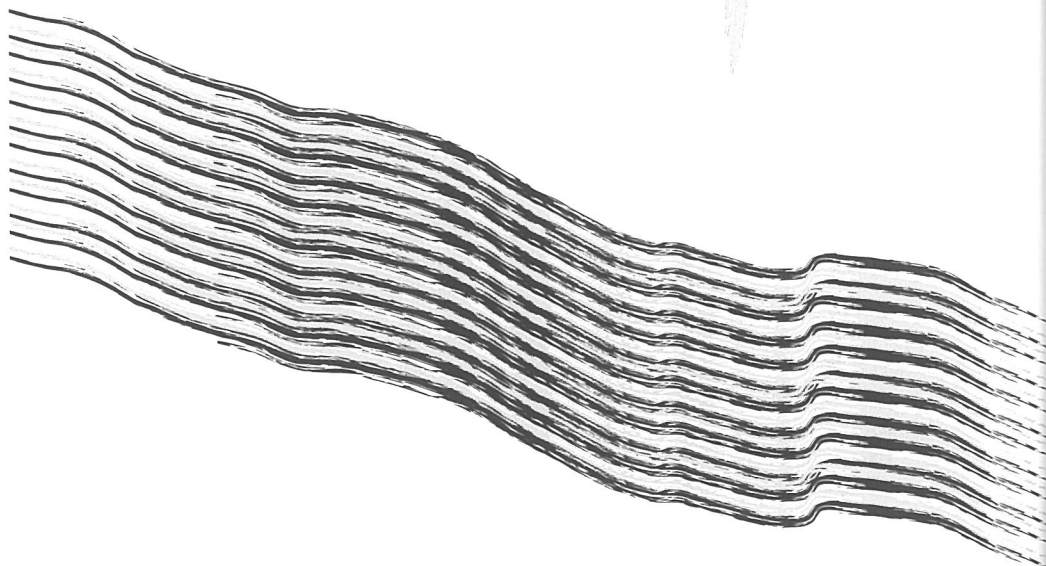
Macuļu saiešanas
nams pie Smiltenes.
Macuļu mājās
dzīvojis Jāņa Cimzes
tēvs Anžs

Krastiņu saiešanas
nams Vidzemes
jūrmalā, Skultē

SAGATAVOŠANA

Tā es turēju par vajadzīgu saukt brāļus palīgā, lai tie jau agrāk noietu pie jums un sagatavotu jūsu apsolīto svētības dāvanu, ka tā tiešām būtu svētības un ne skopuma liecība.

(2. korintiešu vēstule 9; 5)

Lielā latviešu atmoda nenotika tukšā vietā, un ir fascinējoši aplūkot, kā cauri laikam dažādās zemēs norisinās procesi, notikumi, kuru rezultāti vēlāk atstāja paliekošu ietekmi uz latviešu zemniekiem, tiem topot par Dieva apsolījumu lieciniekiem un mantiniekiem.

Dievs ir! Viņš ir nemītīgā žēlastības darbībā. Viņš uzrunā cilvēkus un pulcē gaismas bērnus. Tā Trīsvienīgais ar dažādu notikumu kombinācijām gatavoja skatuvi, vidi, kur norisināties vienai no lielākajām garīgajām atmodām pasaules vēsturē.

Kādu norišu kopums sagatavoja augsni latviešu svētības kokam?

Pēc Lielā Ziemeļu kara Vidzemē bija labi ja desmit mācītāji, pie tam daži no viņiem ļoti apšaubāmas reputācijas. Bija jāaicina ārzemju teologi, daudzi bija Rietumeiropas jaunā strāvojuma teologi, kuri nāca no piētiski noskaņotām augstskolām. Šis strāvojums pretstatā luteriskajai ortodoksijai mācīja, ka attiecības ar Dievu nav kaut kas juridiski formāls, bet tās ir jāveido personīgas, ietverot visu cilvēka personību, arī viņa emocijas. Vienlaikus tas nozīmēja mācītāju dziļāku ieinteresētību cilvēku personībās, pat zemnieku. 17. gadsimta pēdējā ceturksnī piētisma dievatziņas mācība iesākās ar Vācijas luterāņu mācītāja Filipa Jakoba Špēnera (1635–1705)⁴ rakstiem un mājas grupām. Strauju un spēcīgu attīstību šī teoloģiskā kustība guva mācītāja Augusta Hermana Frankes (1663–1727) ietekmē. Viņa vadītajā mācību iestādē zēniem Hallē kā pusaudzis sešus gadus (1710–1716) mācījās reihsgrafis Ludvigs Nikolauss fon Cincendorfs (*Zinzendorf*, 1700–1760). Baznīcas vēsturē, īpaši misijā, piētismam ir izteikti pozitīva ietekme, jo tas mācīja, ka cilvēkam jābūt apzinīgam un dedzīgam kristietim visās savas dzīves izpausmēs.

Tātad Vidzemes mācītāju vidū izveidojās neformāla domubiedru grupa ar šādu uzskatu kopību. Nozīmīgākā figūra jaunajā dievatziņas mācībā bija Valmieras prāvests Kristians Noihauzens (1684–1734). Tas

⁴ Viņš bija arī grāfa fon Cincendorfa krusttēvs.

ir ļoti nozīmīgs aspekts, jo tomēr mācītāji ir „profesionāli” cilvēku un Dieva attiecību veidotāji.

Nākamais nozīmīgais aspekts bija atsevišķu ievērojamāko Vidzemes bruņniecības pārstāvju interese par jauno piētisma dievatziņas veidu un praksi. Vispirmām kārtām runa ir par landrātu un vēlāko Somijas ģenerālgubernatoru Baltazaru fon Kampenhauzenu (1689–1758) un ģenerālieni Magdalēnu Elizabeti fon Hallarti (1683–1750), kuri bija augstākās raudzes Vidzemes aristokrātijas figūras. Uz viņiem skatījās, un viņus nevarēja ignorēt.

Šīs divas nozīmīgās personības ir mūsu uzmanības vērtas, lai kaut nedaudz ieskatītos, kā Dievs ir darbojies šo cilvēku likteņos, veidojot šo personību cēlos raksturus. Bez viņiem, īpaši Hallartes, latviešu atmodas un Brāļu draudzes nebūtu, vai arī tā pilnīgi noteikti būtu citādāka. Viņa bija visas kustības atslēgas persona.

Pēc brīnumainas dzīvības glābšanas jaunībā Kampenhauzens bija solījies sevi nodot par darba rīku Kristus rokās un šo solījumu arī mūža garumā pildīja. Svētīti bija viņa pēcteči, un Latvija caur šo dzimtu ir saņēmusi daudz svētības, ieskaitot brīnumskaisto dzimtas muižu – Ungurmuižu.

Kampenhauzens bija ienācējs, dzimis Stokholmā, taču Hallarte (dz. fon Bīlova) bija dzimusi Vidzemē, skaistajā Gulbenes draudzes Beļavas (vācu val. *Belau* vai *Kortenhof*) muižā. Lielajā Ziemeļu karā viņa zaudēja pirmo vīru un divus skolas vecuma bērnus – puisīti un meitenīti. Otrā laulība viņai bija ar Eiropas mēroga militāro autoritāti, cara Pētera I armijas ģenerāli Nikolausu fon Hallartu (1659–1727), un tā viņa kā vienīgā sievietē Latvijas vēsturē oficiāli ieguva ģenerālienes titulu, tā viņa

Brāļu draudzes
saiešanas nams
skola Ungurmuižā

arī parakstījās – *Generalin*. Starp citu, viņa kopā ar vīru piedalījās arī militārās operācijās. Ģimenē bērnu nebija, bet laulība bija saskanīga, jo viņus vienoja kopīgas garīgas intereses. Hallarts bija krievu ķeizaram tuvu stāvoša persona un pirmais oficiālais Pētera I biogrāfijas autors. Tomēr laulāto draugu galvenā interese bija darboties Dieva valstības lietās. Pēc kara viņi ilgstoši dzīvoja Saksijas galvaspilsētā Drēzdenē, kur savos apartamentos izveidoja salonu, kuru mūsdienu terminoloģijā sauktu par kristīgo mājas grupu. Ģenerāliene Hallarte bija tā, ar kuras starpniecību kontaktējās nesamierināmie Eiropas mēroga teoloģiskie pretinieki piētiskais Franke un ortodoksālais Lēšers (*Löscher*). Tātad viņa baudīja abu cieņu un lielu uzticību.

Ģenerāliene Magdalēna Elizabete fon
Hallarte apmēram 33 gadu vecumā

Nākamā personība, kura parasti paliek ārpus izvērtējumiem par latviešu atmodu, ir laba Hallartes paziņa – Krievijas imperatore Katrīna I (1684–1727). Interesanti, ka bērnībā un jaunībā viņas auga netālu viena no otras un abas labi mācēja latviešu valodu. Cariene Katrīna I Hallartu pārim piešķīra vairākas muižas, ieskaitot vareno Valmiermuižu, un iespaidīgu mūža pensiju, kas vīra nāves gadījumā pāriet sievai. Ģenerālis mira 1727. gadā. Ģenerālienes mantotie prāvie finanšu līdzekļi bija galvenais atmodas praktiskais nodrošinājums. Valmieras apkārtnē kļuva par vietu, kur viss sākās, kur pār vidzemniekiem atvērās debesis.

Tieši Hallarte bija tā neatlaidīgā vidzemniece, kura sarakstē ar grāfu fon Cincendorfu nemitīgi aicināja, lai sūta pie *maniem mīļajiem latviešiem* evaņģēlija sludinātājus no Hernhūtes. Valmiermuižā viņa izveidoja lielāko un labāko Vidzemes muižas skolu, viņas zemnieki bija acīmredzami apgaismotāki un izglītotāki salīdzinājumā ar citu muižu dzimtļaudīm. Ģenerāliene skolu un vēlāk semināru nodrošināja ar pārtiku, mācību līdzekļiem. Viņa sponsorēja latviešu Bībeles otro izdevumu, kas bija tautai finansiāli pieejams, sponsorēja igauņu Bībeles pirmizdevumu

(1739). Kad Vidzemes bruņniecības landtāgs noraidīja projektu par izglītības iestādi latviešu skolotājiem, viņa par saviem līdzekļiem nopirka vairākus lielus zemes gabalus Gaujas krastā un trīs gadu laikā uzbūvēja iespaidīgi plašu kristīgo centru latviešu zemniekiem, kuru nosauca par Jērakalnu. Ģenerāliene izdeva latviešu hernhūtiešu dziesmu grāmatu, un vēl, un vēl... Šis nepilnīgais labdarības uzskaitījums ir ilustrācija tam, cik apgaismota un cēla bija šī sirds, cik neticami daudz svētības caur vienu skaistu sievieti var ienākt pasaulē. Varam viņu droši saukt arī par pravieti. Tas palaikam redzams viņas plašajās sarakstēs. Fon Cincendorfu viņa skubināja izvērst darbību Vidzemē, jo *laiks nāk drīz* – drīz viss ies vaļā. Kā viņa to zināja?

No jaunizveidotās Hernhūtes kristiešu apmetnes pirmais misijas gājiens 1729. gadā bija tieši uz Vidzemi. Gājējs – pats Hernhūtes dibinātājs Kristians Dāvids (1690–1751). Atmoda sākās pēc desmit gadiem. Pa vidu notika virkne pasākumu, kuri noveda pie 1739. gada Vasarsvētkiem. Visus notikumus nebūs iespējams aprakstīt, bet galvenais darbības tīklojums ir jāiezīmē.

Pēc Kristiana Dāvida ziņojuma, ka latvieši nepazīst visu cilvēku Pestītāju un Viņa vēsti, uz Vidzemi tika nosūtīti vēl daži brāļi. Viņi kopā ar latviešiem strādāja smagos muižas darbus, mācījās latviešu valodu, centās iemantot latviešu uzticību, bet diezgan nesekmīgi, jo viņi pārstāvēja vāciski runājošos, no kuriem, kā latviešu pieredze mācīja, neko labu nevarēja sagaidīt.

Būtisks atmodas sagatavošanas pagrieziena punkts bija 1736. gada vasarā, kad Vidzemē ieradās Hernhūtes atjaunotās Brāļu draudzes vadītājs reihsgrāfs Nikolajs Ludvigs fon Cincendorfs. Viņa vizīte Baltijā izraisīja milzīgu *furoru*, jo Eiropas aristokrāti ar šādiem tituliem šai provincē bija visai reti viesi, piedevām viņš bija neparastas, modernas kustības vadītājs. Katrā ziņā viņa triumfālais brauciens ar sludināšanu zemes centrālajos dievnamos baznīcas valdošajās aprindās iededza zaļo gaismu, lai šādu kustību Baltijā vispār ielaistu. Nākamā grāfa vizīte notika pēc astoņiem gadiem. Tā bija pavisam citādāka. Kustība jau bija aizliegta, un 1744. gadu viņš sagaidīja kā aizturētu persona Rīgas citadelē.

Bet tobrīd tā vēl bija tikai nezināma nākotne. Hernhūtes mācības klātbūtne Vidzemē pieauga, vidzemnieku interese arī. Spriegums palielinājās, temperatūra katliņā auga. Ko darīt?

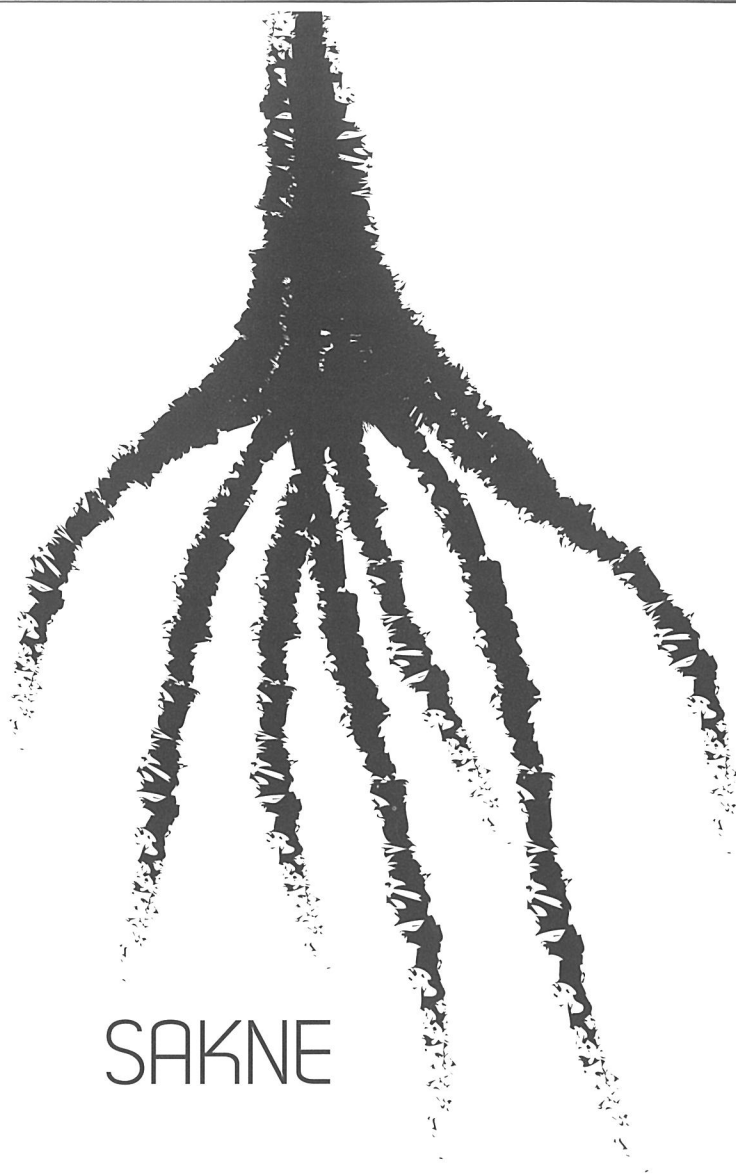
Bija pienācis laiks rīkoties praktiski. Darbības galvenais mērķis bija vērst uz to, lai latvieši reiz uzzinātu visu, ko viņi 500 gadus ilgajā kristīgās baznīcas klātbūtnē nebija uzzinājuši tikai tāpēc, ka valdošajiem nebija īpašas intereses šai lietā ko darīt. Proti, ka Dieva pestīšanas plāns caur Viņa Dēlu Jēzu Kristu attiecās arī uz latviešiem.

Slavenā *Vidzemes plāna* sapulce notika Valmiermuižā 1736. gada vasarā samērā šaurā, aptuveni desmit cilvēku lokā. Sapulcē piedalījās Hallarte, fon Cincendorfs, Kampenhauzens, vēl kādi hernhūtieši un vietējie mācītāji. Tika nolemts par darbības stratēģiju, kas vēsturē iegājusi ar apzīmējumu *Vidzemes plāns* (*Livländische Plan*). Tajā bija runa par to, kādi darbi veicami, lai latviešus pievestu pie Pestītāja žēlastības avota. Šis dokuments vēl nav nonācis Latvijas historiogrāfijas aprītē, tāpēc tikai pēc turpmākās rīcības var spriest par sapulcē nolemtajām vadlīnijām.

No Vācijas atnākušie hernhūtieši Valmiermuižā, Ungurmuižā, Kaugurmuižā un citviet joprojām centās rast latviešu uzticēšanos, mācījās valodu, stāstīja par Jēzu Kristu. Hallarte Gaujas krastā nopirka prāvu zemes gabalu un uzcēla tur ēku kompleksu, ko nosauca par diakonātu. (Tajā vietā Valmierā, kur tagad ir Diakonāta iela.) Tur dzīvot apmetās daži hernhūtieši un izveidoja Brāļu draudzes saiešanas garīgo dzīvi – sludināja, dziedāja, lūdzās, noturēja individuālas pārrunas. Šajā garīgajā centrā, saņemot visas valsts juridiskās pilnvaras, 1738. gada 23. augustā darbību uzsāka seminārs latviešu tautības skolotāju gatavošanai. Šis tomēr būs tas pirmais latviešu skolotāju seminārs! (Domāju, Jānis Cimze tikai priecātos, ja latviešiem šī lieta beidzot *pielektu* un viņi izveidotu sakarīgākas interpretācijas skolu vēstures grāmatās un savās galvās.)

Tādā veidā tika izkārtota situācija un veidojās vide, lai Dieva vārds tiktu pagodināts un apsolījumi piepildītos arī attiecībā uz latviešu tautu, lai Viņš pats ienāktu latviešu tautā un to bagātīgi svētītu. Lai kaut kādā īpašā veidā Viņš un latvieši būtu viens vesels. Šī svētība atklātībā nāca, sākot ar 1739. gadu.

Par šiem notikumiem, kad senlaikos Latvijas valstij tika likts Svētā Gara pamats, runāsim aiznākamajā nodaļā. Bet nākamajā nodaļā noskaidrosim, kas tā ir par garīgo tradīciju, ko šie no ārzemēm atnākušie cilvēki pārstāvēja. Tā mēs labāk sapratīsim, kāpēc tieši viņiem pirmajiem vēstures gadsimtos iesāpējās sirds par latviešu zemnieku grūto stāvokli, kas pazemoja cilvēku kārtu.

SAKNE

Un Es tev saku: tu esi Pēteris, un uz šās klints Es gribu celt Savu draudzi, un elles vārtiem to nebūs uzvarēt. Un Es tev došu Debesu valstības atslēgas; un, ko tu iesī virs zemes, tas būs siets arī debesīs; un, ko tu atraisī virs zemes, tam jābūt atraisītam arī debesīs.

(Mateja evaņģēlijs 16; 18–19)

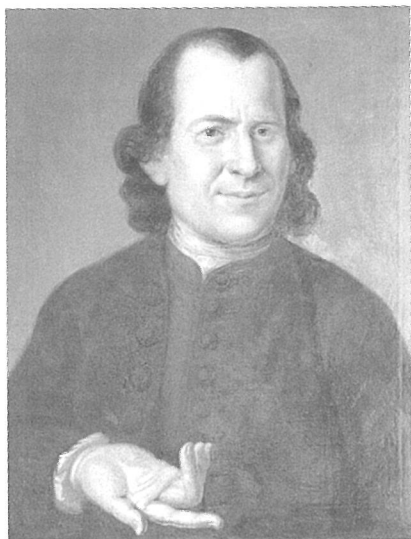
Kāda tradīcija (sakne) nesa šo dzīvības koka sēklu? Ar kādu svētības straumi latvieši tapa savienoti?

Lai izsekotu šo gadsimtiem ilgo garīgo savienību un gara brālību, no jaunākiem laikiem atkāpšimies uz senākiem.

Tātad 1729. gadā tagadējā Latvijas teritorijā ar savu vēsti atnāca cilvēki no Hernhūtes. Šī apmetne tika dibināta grāfa fon Cincendorfa īpašumos Saksijā (netālu no mūsdienu Polijas, Čehijas un Vācijas robežu sadures), ar viņa atļauju, bet pašam klāt neesot. Hernhūti dibināja mazs pulciņš ļaužu 1722. gada 17. jūnijā, kad Kristians Dāvids nocirta pirmo koku jaunajai kristiešu apmetnei. Dibinātāji bija senās čehu Brāļu draudzes pārstāvji, kurus jau 100 gadus to evaņģēliskās ticības dēļ nemitīgi vajāja Romas baznīca. Drīz jaunā apmetne piepildījās ar pāris simtiem dedzīgu kristiešu ģimeņu no dažādām konfesijām. Daļai atnācēju bija arī vajāšanu pieredze.

Jautājums bija par jaunās kopienas identitāti, kas Hernhūtē izraisīja nesaskaņas un pamatīgus strīdus piecu gadu garumā. 1727. gada maijā pēc mokoša neziņas perioda grāfs saņēma atklāsmi, ka tā ir senās Brāļu draudzes gara mantiniece un darba turpinātāja. Tas tika fiksēts nolikumā. Tā arī kopienu nosauca – par atjaunoto Hernhūtes Brāļu draudzi. Tā paša gada 13. augustā Hernhūte piedzīvoja pārdabisku Svētā Gara izliešanu pār cilvēkiem. To vienlaikus nepārprotami piedzīvoja cilvēki, kuri fiziski atradās dažādās vietās. Paši hernhūtieši šo piedzīvojumu sauc par Vienprātības gara nākšanas dienu un joprojām to godā kā Dieva pilnvarojumu savai draudzei.

Pēc šī notikuma tūdaļ beidzās strīdi un sākās neticami svētīga kalpošana visai cilvēcei. Daudzējādi šī nelielā dažu simtu cilvēku kopa kalpošanā paveica vairāk nekā lielās baznīcas, kopā ņemtas. Tikai daži piemēri – viņi ir pārvērtu eksotisko zemju misijas pionieri, modinātāji cīņai pret verdzību, īpaši Dienvidamerikā, pirmie izglītības sistēmas pamatlicēji daudzās zemēs, kaut vai mums tik mīļajā Tobago salā. Uz

Vidzemes apustulis, čehu namdaris
Kristians Dāvids

Ziemassvētkiem logos karam
gaišas zvaigznes (*Herrnhuter
Sterne*), veikalos redzam fiksē-
tas cenas, nevis kaulējamies, lie-
tojam dažādus gada kalendārus
(pirmsākums – *die Losungen*,
1731). Šie ir tikai daži piemēri
no Hernhūtes fantastiskajiem
augļiem un devuma cilvēcei
kopumā. *Tas Kungs ir Gars. Kur
tā Kunga gars, tur brīvība.*⁵ Die-
va bērni nekopē, viņos ir paša
Radītāja gars. Protams, vēl ir
pamatīgs muzikālais devums.
Piemēram, mūsdienu latviešu
luterāņu dziesmu grāmatā kāda
trešā daļa dziesmu ir saistītas
ar Brāļu draudzi. Ļoti skaistas
dziesmas, kurām bieži pat ne-
nojaušam izcelsmi.

Tiešām ar visaugstāko apbrīnu varam raudzīties uz to milzīgo svē-
tības bagātību, kura pasaulē var ienākt caur vienu mazu, mazu vietīņu
virs zemes. Pie tam šie cilvēki paliek pazemībā: ko jūs, ne mēs – Tas
Kungs ir darītājs. Šajā vietā tiešām ir bijuši un, cerams, aizvien ir De-
besu vārti, caur kuriem plūst svētība pasaulei. Pasaulīgās statistikas un
kalkulācijas te nedarbojas, pat būtu nožēlojami smieklīgas.

Un, lūk, no vienas šādas vietas, kurai Dievs nolēmis būt par
pasaules pagriezēju Dieva valstības virzienā, 1729. gada rudenī izgāja
pirmais Hernhūtes misionārs. Kas viņš bija, un kurp devās? Tas bija
brālis no Morāvijas, Hernhūtes dibinātājs Kristians Dāvids. Draudze
viņu, rokas uzlikdama, svētīja ceļam pie latviešiem.

Pēc simts gadiem eksilā, vajāšanās un visdziļākajā pagrīdē dzim-
tajā Čehijā – Bohēmijā un Morāvijā – Brāļu draudze atjaunojās netālajā
Saksijā. Šo pagrīdes simtgadi Brāļu draudzē sauc par apslēptās sēklas⁶
laiku.

Bet kas tad bija senā, oriģinālā Brāļu draudze?

Mums jādodas uz viduslaiku Čehiju, Bohēmijas karalisti. Neiedzi-
ļinoties komplicētajā, fascinējošajā čehu vēsturē, par atskaites punktu
konseptīvam izklāstam ņemsim notikumus Prāgā 15. gadsimta pašā
sākumā, vēl ilgi pirms Lutera reformu laikmeta. Prāgas Universitātes
profesors un mācītājs Jans Huss (ap 1369–1415) aicināja atgriezties
pie Kristus mācības evaņģēliskās skaidrības un tāpēc kļuva par nodevī-
gas rīcības upuri – farizejiskā katoļu baznīca ar pašu pāvestu priekšgalā
1415. gada 6. jūlijā viņu publiski sadedzināja dzīvu. Tas notika saskaņā
ar katoļu baznīcas koncila programmu Konstances pilsētā Vācijas
dienvidos, pie Bodenes ezera. Šis notikums savīlņoja sabiedrību. Mēdz
teikt, ka no šī sārta aizdegās visa Eiropa. Huss ir kļuvis par visslavenāko
martīru pēcapustuļu laikmetā un īpaši latviešu zemniekiem šis stāsts
vēlāk bija zināms un iemīļots rokrakstu literatūrā.⁷

Pēc Husa nāves sarežģījumi čehu un vācu attiecībās tikai pieauga,
arī teoloģiskas diskusijas par to, kādai jābūt patiesu kristiešu baznīcai.
Ārkārtīgi dinamisko un sarežģīto laiku pēc Husa martīra apzīmē kā Hu-
sītu karu laikmetu.

Lai sekotu apustuliskajai mācībai un ideāliem, ko nespēja dot Ro-
mas svēto kulti, 1457. gada martā Kunvaldes mežos Bohēmijas ziemeļ-
rietumos sanāca vīri un apvienojās evaņģēlija mācībā balstītā draudzē.
Čehiski tā saucās *Jednota bratrska*.⁸ Sākot ar 1467. gadu, draudzē tika
iesvētīti bīskapi.

Brāļu draudzes darbība izvērsās pa visu Morāviju un Bohēmiju.
Tās darbībā ir apbrīnojami daudz līdzības ar latviešu Brāļu draudzi –
saiešanu nami, tuvība ar dabu, sievietes nozīmīgā loma, īpaši mājma-
cībā, augstais izglītības līmenis u. c. Pēc tam, kad pāvesta delegācija
tika izmesta pa Prāgas pils logiem, 1618. gadā, sākās Trīsdesmitgadu
karš. Hābsburgu katoliskā armija pie Prāgas Bila Horas – Baltā kal-
na – 1620. gadā sakāva evaņģēlisko čehu armiju. Sākās īpaši asiņaina
rekatolizācija, kuras rezultātā senā Brāļu draudze tika izkļiedēta un
iznīcināta.

Tomēr cik neticama ir Dieva vadība, un kā tā uztur apsolījumu,
neļaujot savu mācekļu draudzei iznīkt! Visslavenākais kļuva pēdējais

⁵ 2. korintiešu vēstule 3; 17.

⁶ Vācu val. *Verborgene Samen*, angļu val. *Hidden seed*.

⁷ Par šo notikumu ir populāra Imanta Kalniņa estrādes dziesma, tikai Jana Husa vietā tiek
runāts par Džordano Bruno. Vai nu cenzūras, vai neziņas dēļ mainīti vārdi, bet notikums
bija ar Prāgas profesoru. Tie ir viņa slavenie vārdi, ko viņš teica vecenītei, kura palīdzēja
aizdegt sārta: *o sancta simplicitas* – ak, svētā vienkāršība!

⁸ Vienotā brālība jeb Brāļu draudze. Latīniski – *Unitas Fratrum*.

Autors, „tiekoties” ar bīskapu Komeniusu Berlīnē, 2003

senās Bohēmijas un Morāvijas Brāļu draudzes bīskaps Jans Komenskis (*Jan Amos Komensky*, 1592–1670) jeb Komeniuss. Vienlaikus viņš bija viens no izcilākajiem prātiem Eiropā – teologs, domātājs, zinātnieks un pedagogs. Tieši Komenskis ir mūsdienu modernās izglītības sistēmas izveidotājs: skolu programmas veido atsevišķu mācību priekšmetu grupas, skolēni tiek iedalīti klasēs u. tml.

Pirms savas nāves Komenskis bīskapa svētību deva savam krustdēlam, vēlākajam Prūsijas galma mācītājam Ernstam Jablonskim (*Ernst Daniel Jablonsky*, 1660–1741), kurš savukārt 1735. un 1738. gadā iesvētīja vairākus atjaunotās Brāļu draudzes bīskapus, arī grāfu fon Cincendorfu. Tādā veidā, ar roku uzlikšanu nododot svētību, abas Brāļu draudzes tika savienotas vienā.

Un tomēr – kāpēc brāļiem ir tik svarīga šī roku uzlikšanas pēctecība? Patiesībā tā ir lieta, par kuru viņi daudz nerunā, bet lielā godā tur gan. Arī mūsdienās katrs bīskaps zina, konkrēti kurš pēc skaita viņš ir bīskapu apustuliskās sukcesijas rindā.

Domāju, lasītājs pievērsa uzmanību apstāklim, ka starp senās Brāļu draudzes dibināšanu un pirmā bīskapa iesvētīšanu pagāja desmit gadi. Kas par lietu? Vienkārši – nebija, kas veic svētīšanu. Brāļi meklēja cilvēku, uz kura ir likta paša Pestītāja un Viņa apustuļu garīgā svētība. Tādi cilvēki nemaz tik viegli nav atrodami.

Rezultāts sanāca divkārt lielāks, nekā cerēts. Caur kādu priesteri viņi saņēma Romas baznīcas svētību, tiesa, neoficiālā ceļā. Bet pats lielākais dārgums bija tas, ka viņi saņēma svētību no leģendārajiem valdensiešu⁹ brāļu bīskapiem – ar roku uzlikšanu. Šis viņu acīs bija ļoti, ļoti svarīgs notikums, jo viduslaikos bija pārliecība – un joprojām ir dzīva leģenda –, ka tieši viņi ir tiešie apustuļu pēcteci. Jau 18. gadsimtā no Brāļu draudzes rokkratiem tas bija zināms arī latviešu zemniekiem. Šo apstākli kā būtisku uzsver arī Matīss Kaudzīte savā 1877. gada grāmatā *Brāļu draudze Vidzemē*. Patiesību sakot, arī jūsu pazemīgais autors ir noskaņots ticēt šai saistībai.¹⁰ Jo citādi ir grūti skaidrot gadsimtos nepārejošo pāvestu naidu pret šo draudzi jeb kustību. Neskaitāmos viduslaiku karagājienos Dienvidfrancijā un Ziemeļitālijā valdensiešus, kā likums, iznīcināja pilnībā, ieskaitot sievietes un bērnus. Atlikušie izdzīvoja armijai nepieejamā Alpu kalnu patvērumā, daži nonāca otrpus kalniem vācu un čehu zemēs. Katrā ziņā no evaņģēliskās ticības

⁹ Valdensieši – sena apustuliska kustība, kuru ar īpašu nežēlību vajāja Romas baznīca. Uzskats, ka kustības dibinātājs ir Pjērs Valdo (ap 1140 – ap 1218), ir maldīgs. Viņš bija šīs kustības dalībnieks. Par šo kustību zināms gaužām maz, pamatā no viņu slepkavotāju avotiem.

¹⁰ Hronoloģiski atskatoties tālāk vēsturē, arvien vairāk samazinās ticamības pakāpe. Mums bieži piedāvā ticēt tāpēc, ka kāds kaut ko ir labi uzrakstījis, kādi to atkal pārrakstījuši, citi citējuši, un beigu beigās par to ir sarakstīts tik daudz grāmatu, ka tam ir neiespējami neticēt. Un kaut kas jau jāraksta ir, reti kurš vēsturnieks pateiks – par to un to gadsimtu mēs vienkārši neko daudz nezīnām. Galvenais jautājums ir par vēstures avotiem, nevis par savā iekšēju interpretāciju loģikā būvētu vēstures ēku. Mums ir jātic nevis komentāriem, bet avotiem, kaut gan arī tie, kā zināms, masveidā ir tikuši falsificēti, ieskaitot hronoloģijas. Rezultātā mēs pārtiekam no „uzvarētājiem” izdevīgām versijām par pasaules vēsturi. Ar šo pasāžu gribu teikt vien to, lai kritiski raugāties pasaulē un uz tām interpretācijām, ko tā mums piedāvā. Mēs taču ikdienā redzam, cik veikli melošanas prasmēs ir šīs pasaules varenie. Tā diemžēl ir cilvēku vēstures neatņemama sastāvdaļa. Kāds viedais ir sacījis: *bet tu paliec veselā prātā*. Viss nav tā, kā izskatās. Viss nav tā, kā mālē.

Valdensiešu simbols un devīze *Gaisma spīd tumsībā*

kristiešiem valdensieši saņēma cieņas pilnu attieksmi par viņu nesto garīgo mantojumu.

Saistībā ar Latvijas garīgo izaugsmi ir svarīgi apzināties un saprast to garīgā mantojuma un vērtību kopumu, kas Latvijas teritorijā nonāca līdz ar hernhūtiešu ierašanos, īpaši tāpēc, ka latvieši to labprāt pieņēma. Daudzi no Hernhūtes brāļiem bija čehu tautības, Kristianu Dāvidu ieskaitot.

Kas tad bija tas, ko atnesa Brāļu draudze?

Tas bija kaut kas netaustāms. Tās bija idejas. Mācība un pārliecība par to, kāda ir lietu patiesā kārtība pasaulē. Šī apustuliskā Brāļu draudzes tradīcija nozīmēja vienkāršu un mīlestības pilnu attieksmi pret pasauli, jo tā ir Dieva mīlestības rota ar visu dzīvo, kas to piepilda, dabu, dzīvniekiem un īpaši cilvēkiem, kuru atbildībā pasaule ir nodota. Brāļi ticēja, ka Dievs darbojas līdzvērtīgi ikvienā cilvēkā neatkarīgi no pasaulīgā stāvokļa, jo visi Viņam vienādi vērti un mīļi. Ikvienam ir jābūt personīgām attiecībām ar Trīsvienīgo caur Dieva Dēlu, kurš,

mūs mīlēdams, tapa par mūsu brāli – Jēzu Kristu. *Mūsu Jērs ir uzvarējis, sekosim Viņam* – tāda bija un ir Brāļu draudzes devīze.

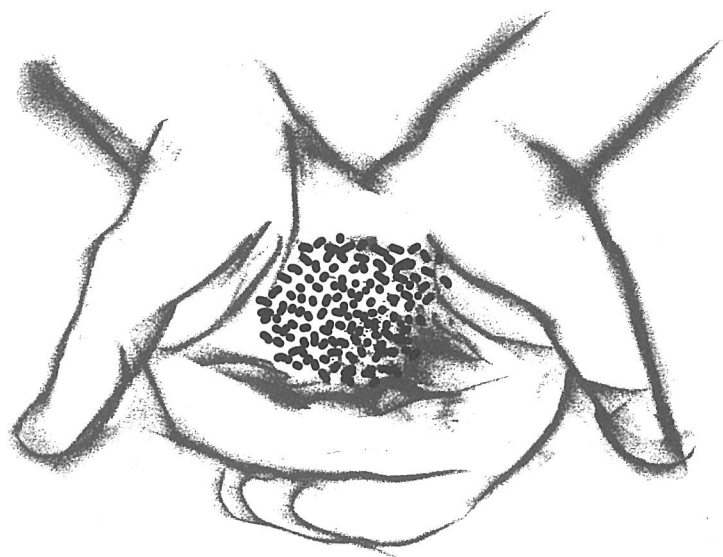
Tātad hernhūtieši atnesa jaunu, savā senajā tradīcijā sakņotu uzskatu kopumu par to, kā šajā pasaulē dzīvot, kā veidot attiecības ar Visuvareno, citiem cilvēkiem un savu dzīvi. Tas nozīmē, ka esam atzinuši līdzīgas vērtības, dzīvojuši ar līdzīgu dzīvesziņu un stilu. Uzskatu vienība arī ir tas, kas svešiniekus padara par draugiem un brāļiem.

Esmu novērojis, ka latvieši un čehi allaž labi saprotas, ir savstarpēji labvēlīgi un izjūt savstarpējas simpātijas. Šādu interesi pierāda arī lielais latviešu valodas studētāju un pratēju skaits mūsdienā Čehijā. Kas tam par iemeslu, jo mums ar šo rietumslāvu tautu nav bijis nekādas tiešas vēsturiskas pieredzes vai saskares? Izskaidrojums šādam savā ziņā fenomenam meklējams garīgā saskarsmē jeb ideju vēsturē. Brāļu draudzes nozīme vienlīdz būtiski svarīga bijusi abu mūsu tautu likteņos. Un, kas tiešām būtiski, saprotot seno Brāļu draudzi, mēs daudz vieglāk varam saprast tās centienus un darbību latviešu vidū.

Noslēdzot stāstu par šo seno tradīciju un dziļo „sakni”, kas arī latviešiem devusi svētības sēklu, viena acīmredzama, bet ļoti pārsteidzoša lieta. Bez galvenajām Austrumu un Rietumu baznīcām tieši Brāļu draudze ir vienīgā izdzīvojušī alternatīvā apustuliskās sukcesijas līnijas tradīcija. Citu šādu garīgās svētības pavedienu, kas ar roku uzlikšanu savienojas ar pašiem apustuļiem, vairs nav. Pat vārda pēc nav, šī ir vienīgā. Varbūt tāpēc Brāļu draudze tik bieži tikusi vajāta, ka velns ienīst Svētā Gara svētības zelta pavedienu, kuru tam nekad nebūs uzveikt.

Kā šī svētība pieskārs, deva sēklu un apaugļoja Latviju, par to nākamajā nodaļā.

SĒKLA

Dievs spēj no šiem akmeņiem radīt Ābrahāmam bērnus!
(Lūkas evaņģēlijs 3; 8)

Es iedēstīšu Savu bauslību viņos pašos, Es to rakstīšu viņu sirdīs,
un Es būšu viņu Dievs, un tie būs Mana tauta.
(Jeremijas grāmata 31; 33)

Grāfs fon Cincendorfs jau bija pavisam citā pasaules malā, bet *Vidzemes plāns* bija palicis, un hernhūtieši kopā ar vietējiem draugiem to centās īstenot. Līdzīgi kā Noass būvēja šķirstu, arī Vidzemē lielā palāvībā notika visai iespaidīgi tehniskie sagatavošanas darbi – hernhūtieši pirka īpašumus, būvēja nepieciešamās ēkas, gatavoja dziesmu grāmatu, jaunu latviešu Bībeles izdevumu u. tml., gaidot, kad šie „trauki” sāks kalpot savam mērķim – dvēseļu glābšanai un Dieva godam.

Lai atceramies, ka visas darbības galvenais mērķis bija latviešus padarīt par Dieva tautu. Bija gana daudz pravietojumu,¹¹ ka latviešu dzimtcilvēkiem ir jātop ļoti pagodinātiem ar Dievu Svēto Garu. Un izrādījās, ka šī galvenā mērķa sasniegšanā hernhūtiešu misijas stratēģija guva panākumus. Ledus latviešu sirdīs pret Hernhūtes brāļiem sāka kust. Tie arvien labāk iemācījās runāt latviešu valodā, joprojām ikdienas muižas darbos bija turpat, kur latvieši.

Latvieši pamazām sāka ieklausīties, kas neparastajiem „vāces brāļiem” ir tik svarīgs sakāms. (Bet padomājiet, cik ilgs laiks bija pagājis, kamēr latvieši sāka uzticēties! Kāds pazemīgas pacietības gars bija hernhūtiešos, jo latvieši iesākumā viņus ne vien ignorēja, bet dažkārt arī paņirdza par viņiem un tos apcēla.)

Hernhūtiešu vēsts bija tāda, ka Jēzus Kristus ir nācis pie pilnīgi visiem cilvēkiem. Ka Dieva Dēls pie krusta mocījies arī par latviešu

¹¹ 1730. gada jūnijā vēstulē uz Hernhūti Kristians Dāvids rakstīja: *ja Dievs no akmeņiem var uzmodināt Ābrama bērnus, tad to var arī no latviešiem, – uzmodināt savus skolotājus (mācītājus).*

1735. gadā Hallarte fon Cincendorfam vēstulē izsauca: *Ak, kaut lielais praviētis man palīdzētu! Lai mani nabaga latvieši paši praviētotu un celtos kājās par skolotājiem savu brāļu vidū! Lai nāk drīz šis laiks!*

Šie ir tikai daži piemēri, kuri raksturo gaisotni. Dievs kādās dvēselēs licis latviešus, ir pravietojumi... Kad būs Dieva atbilde?

Ir vēl virkne citu pravietojumu piemēru. Tos var atrast Latvijas Valsts vēstures arhīvā un Brāļu draudzes arhīvā Hernhūtē. Galvenokārt tie ir jāmeklē ziņojumos un sarakstēs.

grēkiem, lai tos no grēka varas atbrīvotu. Tātad Glābēja nopelns un uzvara attiecas uz visiem cilvēkiem, arī uz zemnieku tautai piederīgām personām.

1738. gadā sākās pirmo latviešu atgriešanās un savu dzīvju nodošana Jēzum Kristum. Tā laika Brāļu draudzes terminoloģijā to sauca – „modināšana”.

12. maijā Jēzu Kristu pieņēma pirmais latvietis – Valmiermuižas kalējs Kīšu Pēteris (ap 1698–1771). Pie viņa smēdē ienāca Hernhūtes brālis Buntebarts un sarunas gaitā pastāstīja, ka lielais Sāpju Vīrs nācis pie grēciniekiem, ar tiem kopā ēdis un visus aicinājis pie sevis. Par tālāko Kīšu Pēteris raksta savā dzīvesstāstā: *Manas važas nokrita, akmens, ko pats nespēju pakustināt, pats nokrita no manas sirds nost, .. tie bija lieli svētki, kad moku jēriņa asinis plūda caur manu sirdi.*

Vasaras nogalē darbību uzsāka skolotāju seminārs, kas bija Brāļu draudzes *Vidzemes plānā*, lai, ģenerālienes Hallartes vārdiem runājot, latviešiem būtu, *kas siltu sirdi sludina Kristu*. 1738. gada 23. augustā mācību iestāde sāka strādāt. Pirmie studenti bija daži latviešu zemnieku semināristi no apkārtnes muižām. Drīz semināristu skaits diezgan strauji palielinājās, un seminārs kļuva par otru garīgās atmodas dzirksteles vietu.

Uz semināru tika nosūtīts arī Kaugurmuižas Šķeteru Pēteris (1702–1787), kuram bija gana nebēdnīga dauzoņas slava. Tiešām interesanti, arī ņemot vērā viņa vecumu, – kāpēc muižkunga izvēle krita uz viņu!? Bet, lai nu kā, Pēterim bija lemts kļūt par ievērojamu latviešu Brāļu draudzes vīru. Strādājot mežā, Šķeteru Pēteris guva traumu, laikam iecirta sev kājā. Nu viņš bija spiests gulēt gultā un atradās pastāvīgā vācbrāļu aprūpē. Arī Šķeteru Pētera sirds neizturēja un salūza Kristus mīlestības priekšā. Šī dvēseles modināšana notika 1738. gada decembrī.

1739. gada sākumā jau bija daži modinātie latvieši. Kristians Dāvids mudināja tos regulāri pulcēt atsevišķās latviešu sapulcēs. Pirmie astoņi, kuri sanāca uz latviešu saiešanu Zvaigznes dienā Jērakalnā, bija Šķeteru Pēteris ar saviem radiem. Latviešu sapulču dalībnieku skaits arvien palielinājās, trīs mēnešos izaugot līdz diviem simtiem. Pirms Lieldienām pulku sadalīja pa dzimumiem. Tāpat pirms Lieldienām hernhūtieši kopā ar latviešiem noturēja pirmo mīlestības mielastu.¹² Tas bija

¹² Mīlestības mielasts ir apustuliska Brāļu draudzes tradīcija, kad draudzes locekļi pulcējas sadraudzībai, kuras laikā dzied un garīgi dalās, liecinot par Pestītāja darbiem kā pasaulē, tā savā dvēselē. Saiešanas laikā tiek baudīts vairāk simbolisks sadraudzības mielasts, parasti ar maizītēm un tēju, bet iespējami arī citādi varianti, piemēram, limonādes dzēriens u. tml. Dažkārt pirmās atmodas viļņa mīlestības mielastos kā savstarpējas izlīdzināšanās

ļoti nozīmīgi, jo latvieši arvien vairāk, caur asarām saprata, ka Kristus mīlestības gaismā viņi, apspiestā un atstumtā grūtdieņu tauta, ir Dieva sirdī vienādi dārga ar citiem ļaudīm.

Kaut gan jau bija sākusies latviešu atmoda jeb mošanās, tomēr par galveno zemes atmodas eksplozijas momentu uzskata 1739. gada Vasarsvētku svinību dienas. Vidzemē sāka masveidā notikt vārdos grūti aprakstāmas vēl nebijušas brīnumainas lietas.

Vasarsvētku galvenā saiešana notika zem klajas debess diakonāta priekšā, jo telpas bija par šauru. Notika tas, ko aprakstīt un saprast ir neiespējami, ja pats neesi piedzīvojis kaut ko vismaz attāli līdzīgu. Pār šiem cilvēkiem Gaujas krastā atvērās Dieva valstības debesis, no kurām pār cilvēku dvēselēm izlija Svētais Dieva gars. Vācbrālis Buntebarts to apraksta vienkārši: *Šī gada Vasarsvētki bija īpašas žēlastības dienas. No šī brīža daudzi modinātie skaita savu apžēlošanas laiku*. Pašā dziļākajā verdzības bedrē bija sācies Svētā Gara žēlastības un cilvēku pārvēršanas darbs. Tas eksplozīvi sākās un ilgi neatslāba. Šis latviešiem bija un ir svētumu svētums, kā debesis atvērās un tautā ienāca uzvarētāju ticības spars un pašas debesis.

Turpmāko pāris gadu notikumi ir neticami, tie risinājās tik spraigi kā no citas realitātes. Salīdzinājumā ar avotiem par citiem vēsturiskiem notikumiem, ziņu par latviešu Brāļu draudzes atmodas norisi un tās dažādajām izpausmēm ir ļoti daudz. Tie ir hernhūtiešu ziņojumi, sarakstes, latviešu pašu rakstītie avoti, izmeklēšanas komisiju protokoli u. c. Šajos vēstures dokumentos aprakstīti notikumi, sarunas, dažkārt ļoti emocionālas, aizkustinošas, neticamas liecības. Šis grāmatas mērķis ir nevis aprakstīt pašu atmodu, bet parādīt tās vietu latviešu kopējā vēsturē, tāpēc ne detalizēti, bet tikai vispārējās līnijās ieskicēsim atmodas notikumus un to gaitu.

Ar katru dienu garīgais sakustinājums pletās plašumā, ar katru dienu atmodināto skaits viļņveidīgi pieauga. Uz Valmieras Svēto kalnu¹³

un mīlestības apliecības zīmi viens otram mazgāja kājas, kā to darīja Jēzus Kristus saviem mācekļiem. Šī mīlestības mielasta daļa vīriešiem un sievietēm notika atsevišķi. Vēsturiskās liecības rāda, ka arī ģenerāliene Hallarte ir piedalījusies mīlestības mielastos un savām zemniecēm mazgājusi kājas. Fantastika!!! Kāda Dieva mīlestības neierobežotības liecība! Kāda sievietē! Kristians Dāvids viņu raksturoja kā soģi Israēlā, kā cēlu sievieti, radītu savrupībai.

¹³ Tā latvieši mēdza dēvēt Jērakalnu, atmodas sākumvietu Valmierā, stāvajā Gaujas krastā. Dieva nodomu skaidrotājus, savus mācītājus zemnieki mēdza saukt par „svētajiem no kalna”. *Vidzemes Cīņa* – arī šāds nosaukums parādās hernhūtiešu sarakstē.

sāka plūst latviešu zemnieki no Trikātas, Brenguļiem, Smiltenes, Blo-
mes, Raunas, Straupes, Liepas, Āraišiem, Mārsnēniem, Burtņiekiem un
citām Valmieras apkārtnes muižām. Mācītājs Zilmanis liecina: *Valmie-
ras apvidus tika īsā laikā apgriezts kājām gaisā un pārvērsts*. Atmos-
iesākumā latviešos bija izteikta grēknožēlas fāze. Laikabiedra liecība
teic: *visa zeme vaid par grēkiem*. Valmieras apkārtņē gandrīz viscaur
uz lauka, mežā, muižā – visur bija dzirdama šņukstēšana un raudāšana
par laiku, kas pavadīts bezbēdībā, nievājot Pestītāja mīlestību. Tāpat
notika tuvākajās draudzēs. Ir kaut kas neiedomājams, ka smagums, ne-
taisnība, grēki, kuri, gadsimtos sakrājušies, nospieda latviešu dvēseles,
ar visu dziļi, dziļi noslēpto sāpi neticami lielā spēkā, sparā nāca laukā
caur raudām, asarām, šņukstiem, kliegšanu, pat zaudējot samaņu. Vi-
sas šī sāpes tika paceltas dvēseles kļedzienos pie Kristus krusta, un
Jērs to visu piedeva, ar savām asinīm šķīstīdams nožēlnieku dvēseles,
tās dziedinādams.

Vienlaikus arī slavas dziesmas Dievam skanēja visur – uz lauka,
laidarā, ganos, cilvēki spontāni pulcējās, lai teiktu Dievu un sludinātu
Viņa vārdu. Jau drīz šajos atmodas apvidos cietumi un dzertuves bija
jātaisa ciet, jo tie kļuva bezjēdzīgi. Ir daudz aizkustinošu gadījumu,
piemēram, kad zemnieki kaunēdamies nesa kungiem atdot agrākos
gados kādas no muižas piesavinātas lietas. Arī pašiem kungiem bieži
bez asarām uz to bija grūti noskatīties. Tā bija liecība par morāles un
tikumu atjaunošanu, ko Svētais Gars spēj izdarīt cilvēkā.

Jebkuru sprādzienu ir grūti statistiski aprakstīt un analizēt. Dažādos
avotos minēts, ka 1740. gadā atmodināto latviešu jau bija apmēram
pieci tūkstoši. Tāpat kurš var saskaitīt tās asaras, kas izraudātas par
Dieva mīlestību uz latviešiem, kuru beidzot Hernhūtes brāļi tiem atklā-
juši. Ārsts Krigelšteins 1739. gada 23. jūnija vēstulē rakstīja: *Uguns ir
nokritusi no debesīm un sirdis, kad tām sludina krustu, deg. Tā ir liela
atmoda*.

Latviešu atmodai ir viena ļoti specifiska iezīme. Tāpat kā citās
garīgu atmodu norisēs, to veidoja personīga atgriešanās pie Kristus un
savas dzīves likšana Dieva rokās. Unikālais, bet latviešiem ļoti būtiskais
aspekts bija atmodas kolektīvais raksturs. Gan individuālais, gan na-
cionālais atmodas aspekts latviešiem bija līdzvērtīgi svarīgs. Tik tiešām
aizkustinoši! Cilvēki priecājās, ka Jēzus Kristus ir latviešu Dievs, ka
nu latvieši vairs nav sērdieņi, bet tiem ir, tā teikt, pārstāvniecība pie
Visaugstākā.

Kahdas
islassitas garrigas jaukas

DSEESMAS

ohtrā reisi driķketas/

un no

jauna pawairotas tahn

pehz

sawu muhshchigu isglahbschanu mekle-
damahm dwehselehm par labbu.

Tur kriht us waigu, un dzeeda atka to dseesminu
dseesmu no pirkšanas.

Rehwele, driķkehts pee Jehkabā Jahnā Kōhlerā
1742 Gaddā.

Latviešu Brāļu draudzes dziesmu grāmata. II izdevums

Kahdas islassitas garrigas jaukas DSEESMAS ohtrā reizi driķketas/
un no jauna pawairotas tahn pehz sawu muhshchigu isglahbschanu
mekledamahm dwehselehm par labbu.

Tur kriht us waigu, un dzeeda atka to dseesminu dzeesmu no
pirkšanas (pestīšanas dziesmu – G. C.).

Rehwele, driķkehts pee Jehkabā Jahnā Kōhlerā 1742 Gaddā.

Kas tad galu galā bija tā vēsts, kas uzrunāja, kuri bija tie vārdi, kas tieši trāpīja latviešu sirdī, ka tie vairs nespēja pretī turēties? Ieklausieties! Jēzus Kristus, Dieva Dēls ir LATVIEŠU PESTĪTĀJS. Tieši tā caur nacionālo tika pie individuālā. Tā, lūk!

Agrāk Kristus bija, latvieši bija, bet viņi nedomāja, ka tiem ir kāda savstarpēja saistība. Nu šim latviešu Pestītājam viņi pieķērās ar neticamu spēku un mīlestību, ko palaikam mēdz apzīmēt arī kā fanātismu. Tā pieķērās, ka vairs nelaidās vaļā, ilgāk nekā gadsimtu. Tā arī bija svētības bāze latviešu izaugsmei par tādu nāciju, kas dara godu cilvēcei.

Viena no galvenajām latviešu atmodas himnām bija ar pārveidotiem Lutera dziesmas vārdiem, kuri zemnieku mutēs skanēja: *Nāc, Tu, latvju¹⁴ Pestītājs, ko mums Dievs ir dāvinājis*. Šis ir jāpatur vērā, domājot par tālāko Brāļu draudzes attīstību, jo nacionālais aspekts latviešu hernhūtiešu kustībā vienmēr bijis būtisks. Šādi raugoties uz atmodas izpausmēm, varam izvirzīt hipotēzi, ka te ir redzams Eiropas nacionālās identitātes formēšanās procesu agrīns paraugs.

Pārsteidzoši, ka, pašiem esot notikumu virpuļa epicentrā, latvieši labi zināja skaidrot notiekošo un dot tam teoloģisku vērtējumu. Tie latvieši, kuri regulāri pulcējās sapulcēs, bija nešaubīgi pārliecināti, ka laiks ir piepildījies: šis ir latviešu un Pestītāja kāzu svinības. Citi teica, ka tas ir saderināšanās laiks. Pēc būtības atšķirības nav, latvieši kā draudze sola uzticību Kristum, un tas savukārt ienāk latviešu likteņos.

1740. gadā seminārā jau mācījās ap simt latviešu jaunekļu, daži arī no Zemgales un Kurzemes. Tā paša gada vasarā iespaidīga atmoda sākās bērnu un jauniešu vidū. Viņi nāca kopā, lai teiktu un slavētu Dievu, bieži tas notika spontāni. Bērni sludināja arī saviem vecākiem. Kā tas notika, lai ilustrējam ar vienu no daudzām vēlākajos izmeklēšanas protokolos lasāmām ziņām, kur atstāstīts kāds gadījums no Mūrmuižas zemnieku dzīves. Mājas tēvs pēris savu meitu par to, ka viņa skraida uz visādām blēņām, uz ko meitene caur asarām tēvam sacījusi, ka miesu gan viņam ir vara sist, bet dvēsele tik un tā pieder Jēzum. Arī tāda izskatās piedzimšana no augšienes. Bērnu vidū izauga skaista tradīcija Jaungada svētku saiešanās „atdot sevi Jēram par Jaungada dāvanu”.

Gaujas krastos tiešām risinājās garu skurbinoši, nepieredzēti notikumi. Bet būtu labi neaizmirst, ka Latvijā ir vēl viena latviešu atmodas upe – Daugava. Lielākās latviešu atmodas te notika Pārdaugavā un Ķekavas draudzē, galvenokārt Doles salā. Viens no galvenajiem Rīgas

¹⁴ Nevis „laužu” kā oriģināltekstā.

Dziesmu grāmatas titullapa. Nezināma autora zīmējums, kurš parāda latviešu garīgo stāvokli un visas zemes garīgo situāciju latviešu lielās atmodas gados. Šis attēls līdz 1854. gada izdevumam bija uz vāka visām latviešu Brāļu draudzes grāmatām

apkārtnes latviešu hernhūtiešu vadītājiem bija 18. gadsimta visbagātākais latvietis Jānis Šteinhauers (1705–1779). Rīgas hernhūtieši iesaistījās arī Vidzemes lauku Brāļu draudzes darbībā, nedaudz vēlāk, sākot ar 40. gadu vidu, arī Brāļu draudzes starptautiskajā aprītē, piedaloties sinodēs Rietumeiropā, pērkot zemes Brāļu draudzes apmetnei Pensilvānijā, Ziemeļamerikā u. c.

Īsā laikā spontāni un ātri ievērojama daļa latviešu cilvēku tika it kā nomainīti, pārvērsti. Strauji mainījās viņu vērtību sistēma, morāles kodekss, skatījums uz pasauli, pat enerģētiski tie bija kļuvuši citādāki. Kas bija noticis? Īsā atbilde ir tāda, ka ar latviešiem notika tas, uz ko Jēzus aicināja Nikodēmu: tev jāpiedzimst no augšienes.¹⁵

Caur grēknožēlu latvieši garīgi sacirta saites, kuras to iekšējo cilvēku un domāšanas veidu turēja saistītus pasaules vērtību un loģikas režģos, tos bezcerīgi un nežēlīgi verdzinot. No tā viņi atteicās, lai iekļautos Dieva ģimenē, kur valda cits Gars un cita likumība.

Latviešos tika nomainīts it kā būtības kodols. Datorvalodā runājot, daļa tautas tika pārinstalēta un restartēta jaunā programmā, kura

¹⁵ Jāņa evaņģēlijs 3; 1–8.

sauca Dieva valstība. Īpašais ir tieši tas, ka tas bija kolektīvs akts. Latvieši arī kā tauta sevi atdeva Kristum.

Mums, kuriem vairumā nav šādas plašas un īpašas Svētā Gara nonākšanas pieredzes, patiesībā ir grūti aptvert šos notikumus visā to bagātībā. Gluži tāpat kā Apustuļu darbos, mēs gan vārdus par Svētā Gara izliešanu izlasām un tos labi saprotam, bet tie arī paliek ierobežoti tikai prāta līmenī, jo šāda veida Svētā gara darbības un spēka izpausmes visbiežāk vēl nav piedzīvotas.

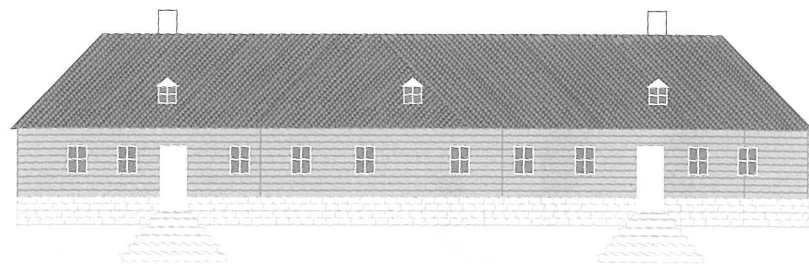
Var pat teikt, ka nomainījās latviešu enerģētiskais fons, atmodinātie dzīvoja citā spēka laukā. Ļoti uzskatāms un plaši dokumentēts piemērs. Pēc smaga nedēļas darba sestdienas vakaros simtiem cilvēku ar kājām devās uz Jērakalnu Valmierā. Jau agrā svētdienas rītā ap četriem pieciem savās saiešanās viņi sāka dziedāt un teikt Radītāju un Pestītāju. Tad daļa devās uz dievkalpojumu, pēc tam atkal – saiešanas un ceļš uz mājām. Pirmdienas rītā, pēc otrās nakts gājuma atgriezušies, tie pa taisno devās pie smagajiem darbiem. Pie tam, kā liecina ne viens vien muižnieks, šie, kas divas nakts nebija gulējuši un bija ēduši mazāk, strādājuši labāk par tiem, kuri bija palikuši mājās, atpūtušies un labi paēduši. Pārsteidzoši, ka tas nebija dažu nedēļu vai mēnešu periods, bet tas ilga gadiem.¹⁶ Šos cilvēkus sauca par „nakts gājējiem”. Vairums vienā virzienā nogāja ap 25–30 km, no Trikātas, Smiltenes, Raunas, Āraišu, Cēsu, Burtņieku draudzēm. Ir atsevišķas liecības par cilvēkiem, kuri nogājuši 60 km. Nakts gājēji satikušies grupiņās jeb pulkos un, nakts melnumā iedami, dziedājuši savas brāļu dziesmas. Kā īpaši mīļas nakts gājēju dziesmas uzsvērtas *Nāc, Tu latvju Pestītājs* un *Nāciet kopā, bēdu ļaudis*.

Latvija ir garīgi ļoti bagāta valsts, jo mūsu mantojums ietver ārkārtīgi daudz un nepārprotamu liecību par Dieva Svētā Gara darbību latviešos. Šis ir mūsu spēka potenciāls.

¹⁶ Manā skatījumā šī ir tāda misterioza lieta. Kur šie cilvēki ņēma spēkus, kādā veidā un kādam enerģijas avotam tie bija pieslēgušies? Viņi nepagura. Arī vēlāk latviešu Brāļu draudzes darbībā viņi daudz kustējās, pārvarot lielus attālumus, lai tiktos savās „kompārencēs”, kārtu svētkos u. tml.

Pārsteidzoši, ka arī otrajā atmodas vilnī, gadus sešdesmit pēc „nakts gājēju” kustības iesākuma, šis spēks nekur nebija pazudis, tas tepat vien bija. Pirms Jaunpiebalgas Ilzēnu saiešanas dibināšanas brāļi vairākus gadus staigājuši uz Raunas Bormāņu saiešanu – tās gaisa līnijā ir savus 35 km atstatu.

Skaidri zināms, ka šis varenā spēka avots no Latvijas nekur nav zudis, tepat tas ir, bet cilvēki (kā tauta, ne individuāli) ir aizmirsuši dzīvesziņā – sirds un prāta stāvokli, lai pie tā tiktu.

Valmieras Jērakalna saiešanas nama aptuvena rekonstrukcija pēc 18. gs. kartogrāfiska zīmējuma (datorgrafika – Anna Ceipe)

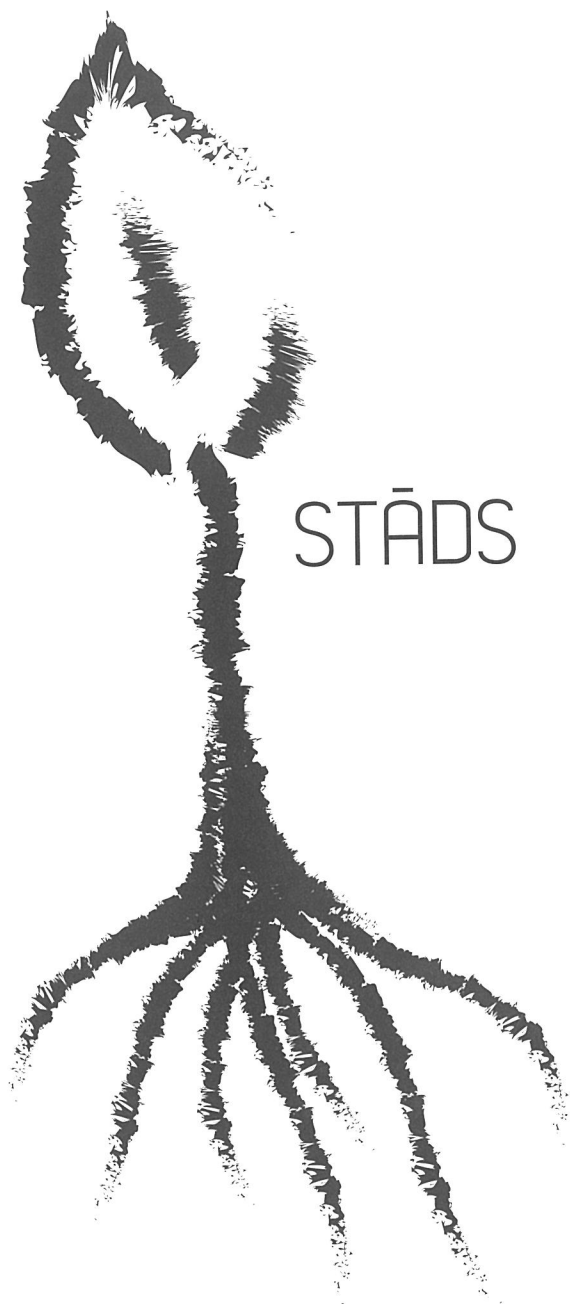
Vēl ir daudz liecību par agrāk nekad nepieredzētām lietām, nepārprotamiem brīnumiem, gan kolektīvi, gan individuāli piedzīvotiem. Arī katrs atgriešanās stāsts ir unikāls brīnums. Maza daļa no tiem glabājas Latvijas Nacionālajā bibliotēkā un Hernhūtes Brāļu draudzes arhīvā.

Šie daži gadi (1739–1743) bija neparastākie Latvijas vēsturē. Viss kustējās, šķīda zibeņi, pravietojumi, apreibums, kolektīva sajūsma, pat ekstāze, cilvēki bija spēku pārpilni, bērni, sievietes, vīrieši, jaunieši, asaras, nožēlas vaidi, morāles un tikumu nomaiņa, sajūsma – pilnīgi, pilnīgi cita realitāte.

Kas notika? Latvieši tika savienoti ar Jēzu Kristu, kā zars tauta tika uzpotēta pie dzīvības koka. Tāpēc šīs milzīgās kaislības. Tauta tika apauglota ar Dieva Garu. Galīgā mierā un klusumā bērns netiek ieņemts. (Tikai kapos ir kārtība, miers un klusums.)

Latvieši no zemes cilvēkiem kļuva par debesu cilvēkiem. Tauta savā sejā sāka nest debesu atspulgu. Skatoties latviešos, varēja redzēt Kristu. Pravietojumi un apsollījumi piepildījās – no „akmeņiem” tika radīta „svētu priesteru tauta”.

Kas no šīs sēklas izaugs, par to nākamajā nodaļā.

STĀDS

.. akmens, kuru namdari atmetuši, kļuvis par stūra akmeni. Ikviens, kas uz to kritīs, sašķīdīs, bet, uz ko tas kritīs, to tas sadragās.

(Lūkas evaņģēlijs 20; 17–18)

Un Jēzus tiem sacīja: “Nāciet Man pakal, Es jūs darīšu par cilvēku zvejniekiem.”

(Marka evaņģēlijs 1; 17)

Centīsimies saprast, kā tika kopts un audzēts tas stāds, no kura bija lemts izaugt staltajam latviešu kokam.

Lai cik paradoksāli nebūtu, pirmās latviešu nacionālās organizācijas uzbūve bija nevis vienkārša, bet ļoti sarežģīta. Vairāk nekā simt gadu laikā dažādu iekšēju un ārēju apstākļu (vajāšanu) dēļ notika daudz organizatorisku reformu, tomēr organizācijas uzbūves pamatprincipi saglabājās nemainīgi, tādēļ neiedziļināsimies šajās daudzajās peripetijās, kaut gan tās ir gana interesantas.

1740. gadā sākās dziļāka atmodināto latviešu organizatoriska strukturēšana. Latviešu Brāļu draudzes struktūra līdz tās spēka norietam 19. gadsimta otrajā pusē allaž bijusi daudzdimensionāla, un pamati šai neformālās kustības uzbūvei tika likti Jērakalnā.

Atmodinātie latvieši tika dalīti koros jeb kārtās ar saviem priekšniekiem un vietniekiem.¹⁷ Kārtas bija vīriem, sievietēm, precētiem, neprecētiem, jauniešiem, jaunietēm, bērniem. Vienlaikus draudze tika dalīta apžēlotajos, atmodinātajos un aizkustinātajos. Vēlākos gados ieviesās dalījums izredzētajos, aicinātajos un gaidītajos. Arī saiešanu sapulces bija trīsdaļīgas, bet beigās palika vien izredzētie, kuri bija attiecīgās saiešanas garīgie līderi. No tēvu jeb sacītāju vidus tika izvirzīti pārstāvji Mazpulku *komparencei* (konferencei). Šīs bija pārnovadu struktūras, kuras reģionāli organizēja un vadīja latviešu Brāļu draudzes darbību. Strukturāli augstākais punkts bija tētiņi, kuri vadīja Mazpulkus.

Brāļu draudze, mūsdienu valodā runājot, nebija atvērta tipa organizācija. Tajā nebūt nebija viegli iestāties, jo dalībai tajā bija augsti

¹⁷ Piemēram, jūsu padevīgā kalpa radniece Ceipes Anna 1743. gadā bija Liepas Meitu kārtas priekšniece. Interesanti, ka ir zināms simtiem, ja ne tūkstošiem pirmās atmodas aktīvo dalībnieku – latviešu. Daļu no tiem var atrast Gvido Straubes monogrāfijas pielikumos (sk. literatūras sarakstu). Ja jums ir vidzemnieku saknes, ļoti iespējams, jūs tur atradīsiet arī kādu savu senci.

morāli ētiskie kritēriji. Brāļi garīgi sargāja savu „dzīvo akmeņu” svēto un izredzēto draudzi, un kurš katrs nedrīkstēja kāpt pār svētvietas – saiešanas – sliekšni. Ieiešana katrā nākamajā kopībā notika īpašā uzņemšanas kārtībā. Seno latviešu dzīvē tie bija ierindojami starp mūža svarīgākajiem notikumiem. Uzņemšana notika reti, augstākais, dažas reizes gadā.

Kārtām bija savi garīgie vadītāji, kuri cita starpā organizēja ļoti populāros svētkus – kārtu svētkus. Tās bija plašas pārreģionālas sadraudzības tikšanās reizes ar savas Brāļu draudzes kārtas locekļiem. Kārtu svētkus centās svinēt vasarās, kad var gulēt laukā, jo māsas un brāļi te mēdza ierasties no lieliem attālumiem.¹⁸ Šis tiesām ir tikai ātrs, garām skrejošs ieskats organizatoriskajā izkārtojumā, kas sevi pierādīja kā ļoti veiksmīgu un dzīvotspējīgu arī vajāšanas apstākļos.

Ļoti nozīmīgs aspekts Brāļu draudzes darbībā bija neparastais lēmumu pieņemšanas veids. Tas notika pēc apustuļu parauga¹⁹ – lozējot. (No šejienes arī šis vārds latviešu valodā – loze, loziņš, lozungs.) Būtiskie lēmumi tika pieņemti tikai šādā veidā, lūdzot Svētā Gara vadību

¹⁸ Meitu kārtas svētku apraksts Lintenes distriktā laikā no 1809. līdz 1814. gadam (pēc vācbraļa Freitāga tētiņa apraksta):

Pret sestdienas vakaru sanākot četri līdz pieci simti meitu no visām pusēm vienā vietā, daudzas tai dienā nostaigājušas 5–6 jūdzes (1 senā Krievijas jūdze = 7,4676 km – G. C.) kājām. Mazliet atpūtušās un iekodušas kādu kumosu, lielāko tiesu melnas maizes, viņas sanāk spriest par savām lietām, pēc tam vēl nolasa kādu dzīves stāstu un tad visas dodas pie miera vai nu saiešanas telpā uz māla klona solu starpā, vai šķūnī, kūti, vai kūtsaugšā, gan salmos, gan uz kailas grīdas, apsedzoties pašu drēbēm. Apmēram pēc diviem nakti darbinieces, iedamas no vienas telpas uz otru, modina viņas ar kādu dziesmu pantiņu dziedāšanu, pēdējā laikā arī mūzikas pavadībā... Svētku prieks un labsajūta jau tad bieži izpaužas skaļās raudās. Pat dziedātāji nevar atturēties paši neraudājuši, pārtraukdami dziesmu. Savedušas sapulces telpu pienācīgā kārtībā viņas sanāk tūlīt uz svētrīta lūgšanu vēl mākslīgā apgaismojumā. Tad māsas, kas kopš pagājušiem kārtas svētkiem uzņemtas draudzē, tiek uzņemtas arī savā kārtā. Izklīdzamas kādu brītiņu uz visām pusēm, viņas noraudās katra par sevi, izrunādamās ar savu Pestītāju. Brokastis katra apēd savu atlikušos maizes rīcienu, labā laikā zem klajām debesīm, svinīgi klusēdamas. Apmēram ap pulkstens 6 rītā visas atkal sanāk kopā; viņām nolasa kārtas runu un pēc kāda brītiņa tur runu par izlozēto svētku tekstu. Pēc maza pārtraukuma un izklīšanas viņas atkal sanāk kopā uz beigu lēmumu, kas bieži notiek ar sevišķu aizgrābtību, tā ka raudas ļoti dzirdamas. Labā laikā viņas tad nostājas pie saiešanas nama cirķelī (aplī – G. C.) uz zaļa maura un nodzied vēl kādus slavas un pateicības pantiņus par baudīto svētību. Ar tūkstoš asarām svētkus noslēdz ap pulkstens 9 priekš pusdienas, lai katra varētu atkal vakarā būt pie sava darba. Adamovičs, L. Raksti par Latvijas baznīcas vēsturi. Latviešu ev.-lut. baznīca Amerikā, 1978, 87.–88. lpp.

¹⁹ Apustuļu darbi 1; 26.

un velkot loziņu. Sākumperiodā šādā veidā noteica arī amatpersonas. Vēlāk, ja nebija vienprātības kādā jautājumā, vilka lozi ar trīs atbilstošajiem variantiem: „jā”, „nē”, tukšā loze, kas nozīmēja, ka atbilde vēl netiek dota. Nevienprātības gadījumā tētiņi vilka lozes, piemēram, noskaidrojot, vai kādam pārim būs laulāties vai nē, vai jāpagaida. Saiešanu līderiem bija milzīga garīgā autoritāte savu tautiešu vidū.

Kaut arī šī sazarotā struktūra izveidojās ļoti ātri, tomēr tas nenotika uzreiz. Atgriezīsimies atmodas sākumvietā.

Vācbraļi atmodinātos sadalīja savstarpējas uzticības grupiņās „svēces tīrīšanai”. „Svēces tīrīšana” nozīmēja dvēseles izkopšanu, lai Svētā Gara uguns tur degtu un neapdzistu. Šīs 5–7 cilvēku grupas runāja par „dvēseles klāšanos”, kas nozīmēja iedziļināšanos savā iekšējā pasaulē, tās niansētu izkopšanu, izpratni par savām attiecībām ar visu apkārtējo. Šī skaistā Brāļu draudzes tradīcija ir likusi pamatu tam, ka latvieši ir bijuši (varbūt ir) lielisku dzejnieku tauta.

1742. gada pašā sākumā Jērakalnā Hernhūtes brāļi Dieva priekšā uzdeva jautājumu par nacionālas latviešu Brāļu draudzes dibināšanu. Velkot lozi, dievišķā atbilde bija JĀ.

Ielāgosim: sākot ar 1742. gadu, veidojās senākās vēsturē zināmās latviešu nacionālās organizācijas. Valmieras Jērakalnā 14. aprīlī ar lozi noskaidroja 40 latviešu Brāļu draudzes vadošās amatpersonas un 19. aprīlī iesvētīja latviešu Brāļu draudzi. Tā paša gada laikā iesvētīja vēl trīs latviešu Brāļu draudzes – Straupes draudzes teritorijā, Raudas draudzes Mārsnēnos un Cēsu draudzes Liepā. Tā vairāki tūkstoši latviešu savu interešu vārdā apvienojās Brāļu draudzēs. Dibināšanas svētkos piedalījās ģenerāliene Hallarte un vasarā atbraukusi grāfa fon Cincendorfa augstā dzimusi sieva, dedzīga kristiete Erdmūte Doroteja Cincendorfa (1700–1756). Varam vien nojaust, kāds prieks un gandarījums atmirdzēja ģenerālienes Hallartes sirdī un domās, ka viņas redzējums par latviešu zemniekiem, viņas vīzija un pravietojums, klāt esot tūkstošiem latviešu, acu priekšā piepildās. Slava Visuaugstākajam un pateicība ģenerālienei!

Tas arī bija viss, vairāk nepaspēja. 1742. gada decembrī tika iesvētītas Brāļu draudzes Mārsnēnos un Liepā, un jau pēc trīs mēnešiem ar visaugstākās impērijas instances pavēli Brāļu draudze tika aizliegta.

Tomēr varam skatīties uz šo lietu arī otrādi – *yes!*, tomēr paspējām, *iekabinājām* visiem velniem un ļaunā viltībām. Latviešu Brāļu draudze burtiski izsprāga no nekurienes. Ļaunais gars uz paaudzēm zaudēja tūkstošiem latviešu dvēseļu. Gluži pretēji, tās kļuva par labestības un mīlestības strautiem, ar kuriem tika svētīta un veldzēta pasaule tās nepilnībā. Esmu pārliecināts, ka velns šo zaudējumu latviešiem labi atceras un dara visu, lai viņam šīs šausmas neatkārtotos. Tas, iespējams, ir garīgais skaidrojums latviešu tautas ciešanām un trakajiem likteņiem „pēcbrāļudraudzes” laikmetā. Dieva spēkus latvieši vairs neprot lietot, un velns ir izdarījis visu, lai pati Brāļu draudze būtu bez spēka, vien kā sena pasaka, stāsts par pagātnes dīvainiņiem, vai vēl labāk – lai to pavisam aizmirstu. Tā gandrīz ir noticis – ļaunais savas stratēģijas, tērpiot visādās ideoloģijās un neskaitāmajos *-ismos*, veido simtgažu periodos.

Lai nu kā, tomēr paspējām! Latviešu dzimtcilvēki pasaulei sevi bija pieteikuši kā atsevišķu, patstāvīgi organizētu cilvēces daļu, ar savām interesēm un mērķiem. Un mērķis viņiem bija visskaistākais: *lai nāk Tava valstība*. Jā, tieši šos vārdus pēc būtības droši varam saukt par pirmo latviešu konstitūciju.

Latvieši sevi sāka redzēt kā tādus, kuri paši veido šo pasauli un vēsturi. Radās pašcieņa un pašapziņa, ka tas, kas pie viņiem un ar viņiem notiek, ir nozīmīgi. Citādāk nevar izskaidrot latviešu Brāļu draudzes divdesmitgades svētku svinības 1762. gadā. Šo nozīmīgo gadskārtu latvieši, kaut arī pagrīdes apstākļos, iespējami plaši atzīmēja un pateicās Dievam par savu draudzi.

Noslēgumā jāapraksta pats nozīmīgākais, ko Brāļu draudzes stāds nesa. Tas ir jau minētais „karaliskais zieds” – saiešanu sistēma.

Šī bija tieši Svētā Gara izveidota dzīva struktūra. Saiešana ir gan ēka, gan cilvēku kopums, gan atsevišķa sapulce. Tas tik tiešām ir dzīvs Dieva nams.

Grūti pateikt, cik Vidzemē pavisam bijis saiešanu namu, jo tie darbojās ilgā laika posmā, vairāk nekā 200 gadus. Bieži to statuss bija nelegāls vai daļēji legāls. Šī un citu apstākļu dēļ palaikam mainījās saiešanu namu atrašanās vietas. Bija vietas, īpaši Vidzemes nomalēs un pat Sēlijā, kur saiešanas bija pilnīgi autonomas, bet notika arī novadu mēroga atmodas, piemēram Saikavā, aiz Aiviekstes pie Latgales robežas.

Pirms saiešanu namiem postošā Pirmā pasaules kara²⁰ to bija vairāk nekā 150. Tās bija koka ēkas nedaudz atstatu no citām ēkām, bet pilnībā ierakstījās latvju sētas arhitektoniskajā ansablī. Saiešanu namu būvniecībā allaž tika ievērota sakrālo celtnu rietumu–austrumu orientācija, lai draudze būtu ar seju pret lecošo sauli. Namos vienmēr bija divas ieejas: ziemeļos – sieviešu, dienvidos – vīriešu. Abi dzimumi saiešanu zālē satikās, tomēr sēdēja katrs savā pusē. Priekšā bija sacītāju galdiņš.

Varbūt jūs ar kādu aizdomu ēnu vaicāsi – bet kur tad bija Dieva altāris? Tāda nebija. Draudze pati sevi bija nodevusi Dievam par dzīvu altāri. Pestītāja vārdā kopā nākušās sirdsskaidrās dvēseles veidoja dzīvu ceļu pie Visvarenā Dieva. *Kur divi vai trīs manā vārdā pulcējas, tur es esmu viņu vidū*,²¹ tāds ir Jēzus apsolījums. Latvieši burtiski dzīvoja šajā vārdā. Debesis ar cilvēkiem nonāca mīlestības saskarsmē caur saiešanu dalībniekiem – brāļiem un māsām, caur vārdiem, dzidrām acīm, dziesmām, evaņģēlija vārdiem, lūgšanām, arī pasaules sāpju asarām.

20. gadsimta trīsdesmito gadu Brāļu draudzes preses izdevuma sākumlapa attēlo Latvijas dabu ar saiešanas namu

²⁰ 20. gadsimta sākuma karos 2/3 saiešanu namu tika nopostīti vai pamatīgi cieta. Šis lielais apjoms ir pārsteidzošs, jo galīgi nav proporcionāls Vidzemes kopējiem kara postījumiem. Izskatās pēc mērķtiecīga snaipera šāvieniem. Gan jau tā arī bija, ļaunais gars izvēma ļaunumu pār vietām, kuras tas nevarēja ciest, mīlestības un dzīvības avotu vietām – latviešu saiešanu namiem.

²¹ Mateja evaņģēlijs 18; 20.

Draudze pati sevi bija nolikusi par altāri Dieva godam, un Dievs nāca un svētīja savu altāri.

Kā redzams, latviešiem bija īpaša tuvība ar Dievu, to nevajadzēja „uzlabot” ar kaut kādiem reliģiskiem rituāliem vai manipulatīvām svētdarbībām. Starp Garu un cilvēkiem nebija nekāda bufera, nekādas izolācijas – viss notika ļoti tieši. Un latvieši mācēja saņemt Dieva Garu un tajā staigāt. 3–4 paaudžu garumā tas tā bija, bez nekādiem reliģiskiem teātriem.

Šī nebaidīšanās jeb tuvība ar Trīsvienīgo noteica arī to, ka latvieši dabu uztvēra un izmantoja kā dievnamu. Pie iespējas un piemērotos laika apstākļos saiešanas notika zem zilām debesīm, debesu putnu, pļavu ziedu smaržas, meža koku un visa dzīvā ieskāvējumā.

Saiešanu nami veidoja tādu sistēmu, ka tie visiem cilvēkiem bija aizsniedzami. Tie bija vienmērīgi izkārtoti, apmēram 4–6 km atstatu cits no cita, galvenajos atmodas reģionos, retāk to nomalēs. Pēc būtības tas bija tas pats bibliskais jūdu modelis ar sinagogām²² un templi. Templi

Gulbenes draudzes Spalvu saiešanas nams, tuvākais Hallartes dzimtajai Beļavas muižai

²² Grieķu val. *synagōgē* – ‘saiet kopā’.

Vidzemē salīdzinājumā ar citām zemēm bija ļoti lielās lauku baznīcas ar plašām draudzes teritorijām.

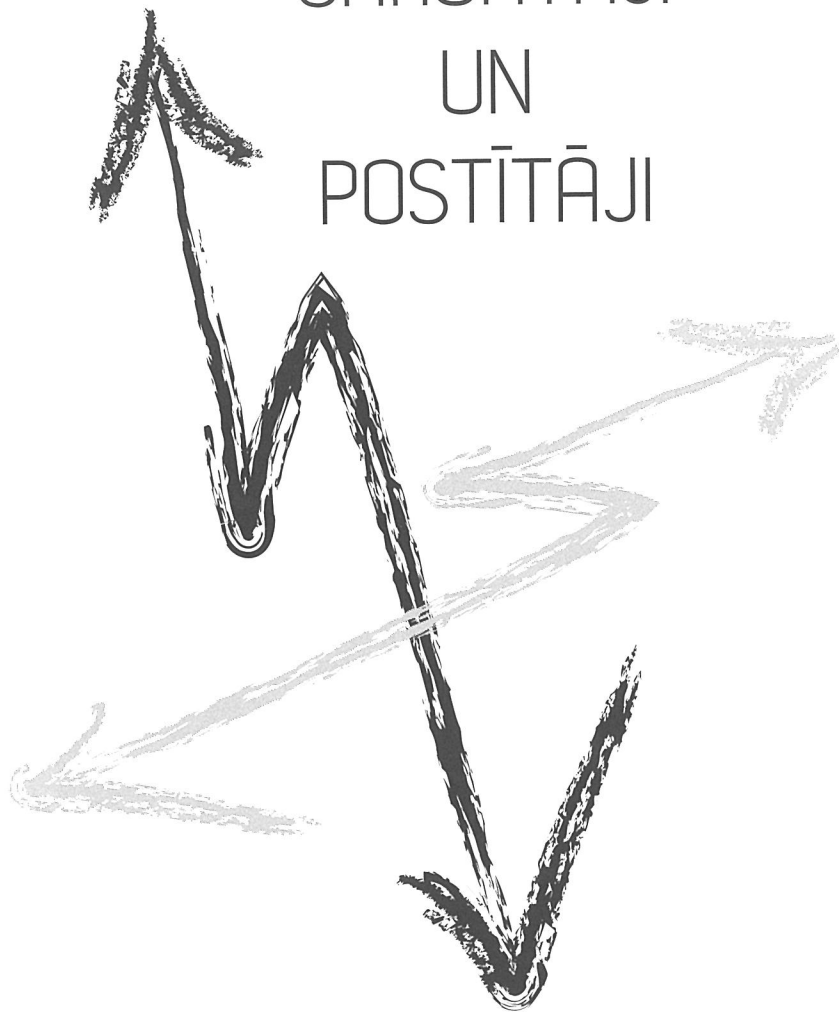
Latviešu Brāļu draudzes saiešanu nami ir paša Svētā Gara veidota struktūra. Tas ir nepārprotami. Tie bija plaši debesu vārti, caur kuriem vairāk nekā 100 gadus tika svētīta zeme. Tie bija punkti, kuri savienoja debesis un zemi. Tās bija vietas, kurās tika svētīts tūkstošiem latviešu dzimtu.

Paši latvieši organizējās savās draudzēs, viņiem bija savi priesteri – sacītājtētiņi, kuri ar lūgšanām pārstāvēja savu tautu Dieva priekšā. Latviešiem bija īpaši dievnami, kuri bija izauguši it kā no nekurienes. Tāpat kā cilvēks, tie bija pasaulīgi trausli, ne akmeņos cirsti, bet skaisti, un to bija daudz. Saiešanu nami bija latviešu dzīves centrā, ap tiem viss griezās. Saiešanu vadītāji bija arī laicīgo lietu izkārtotāji un vadītāji, tāpat politiskie vadītāji.

Saiešanu nami un to kopējā sistēma ir pati galvenā latviešu Brāļu draudzes svētība. Tas ir stāds, kas izauga no atmodas sēklas. Šis arī ir pamats, uz kura stāv latvieši un no kura izauga koka vainags, ko saucam – Latvija.

Nākamajā nodaļā par Dieva darba postīšanu un dzīvi un augšanu zem sītieniem.

SARGĀTĀJI UN POSTĪTĀJI

Svētīgi garā nabagi, jo tiem pieder Debesu valstība.
Svētīgi tie, kam bēdas, jo tie tiks iepriecināti.
Svētīgi lēnprātīgie, jo tie iemantos zemi.
Svētīgi izsalkušie un izslāpušie pēc taisnības, jo tie tiks paēdināti.
Svētīgi žēlsirdīgie, jo tie dabūs žēlastību.
Svētīgi sirdsšķīstie, jo tie Dievu redzēs.
Svētīgi miera nesēji, jo tie tiks saukti par Dieva bērniem.
Svētīgi taisnības dēļ vajātie, jo tiem pieder Debesu valstība.
Svētīgi jūs esat, ja jūs lamā un vajā un ar meliem par jums runā visu ļaunu Manis dēļ.
Esiet priecīgi un līksmi, jo jūsu alga ir liela debesīs, jo tā tie vajājuši praviešus, kas pirms jums bija.

(Mateja evaņģēlijs 5; 3–12)

Šī nodaļa būs par nemitīgajiem uzbrukumiem latviešu Brāļu draudzei. Pēc būtības ļaunums ir nekas – nekas mīnus nulle, audzējs, kam vajadzīga vesela miesa, lai viņš vispār būtu. Viņš ir zaudētājs, un pats to vislabāk zina. Tāpēc tāds naidis pret uzvarētājiem un trakums par zaudētājiem enerģijas avotiem – Jēram novēlētajām dvēselēm.

Latviešu Brāļu draudzes vēsture ir arī uzbrukumu un vajāšanu vēsture. Tās notika nemitīgi un visdažādākajos veidos, par tām viegli varētu sarakstīt grāmatu simts sējumos. Šeit to nedarīsim, bet Brāļu draudzes gaitu apskatīsim un dažādas velna viltības arī.

Kopumā latviešu hernhūtiešu kustība hronoloģiski iedalāma šādi: 1739.–1743. gads – „pirmie ziedu laiki”; 18. gs. vidus – 19. gadsimts – „klusais gājiens”; 19. gadsimta pirmā trešdaļa – „otrie ziedu laiki”; periods no 60. gadiem – „lūzums un pagurums”; 1918.–1940. gads – „trešie ziedu laiki”. Pēdējam posmam gan vairāk raksturīga veiksmīga darbības sakārtošana un ilgtermiņā vērsta veselīga attīstība, mazāk garīgas atmodas norises.

Ļaunais gars visu laiku staigāja, glūnēja, lai uzbruku latviešu draudzei. Varēja pat aizliegt tās darbību, likvidēt, bet tāpat tai neko nevarēja padarīt, jo uzvarētājs gars bija latviešu brāļu un māsu sirdīs. Atkāpšanās un noriets sākās tad, kad izdevās saduļķot un sagrozīt garu, tātad arī dvēseli, prātu un morāli ētiskās īpašības. Bet tas notiks vēl pēc veselības simtgades.

Dosimies pie atmodas sākuma. Vai tik tur arī nepazibēja velna aste? Tā gan, pie tam ļoti oriģinālā veidā, ko mūsdienās vairums par

viņa darbu, visticamāk, vairs neuzskatītu, taisni otrādi. Arī vācbrāļi bija ļoti pārsteigti par šādu negaidītu attīstības pavērsienu, bet drīzumā to definēja kā svešu garu iejaukšanos Dieva darbā.

Runa ir par ļoti ekstrēmām harismātisma izpausmēm 1739. gada vasarā, par tādām pat mūsdienās maz dzirdēts. Daudzviet gan draudzes sapulcēs, gan mājās, pie darba daļa cilvēku sāka krist gar zemi un aptuveni kādu pusstundu gulēja kā miruši. Kad atmodušies, viņi dīvaini uzvedušies, kaut ko nesaprotamu murmulējuši. Citi stāstīja, ka bijuši Dieva valstībā vai kādās eņģeļu sfērās. Cilvēki cits ar citu aizrautīgi dalījās, stāstīja, kādus brīnumus kurš redzējis. Bez šaubām, bija visādi viens par otru interesantāki „pravietojumi”, kāds vīrs, piemēram, stāstīja, ka Dievs uz Vidzemi nosūtījis tieši 152 eņģeļus, kā Dievs tiesās grēciniekus utt., u. tml.

Hernhūtes brāļi bija satraukti un izbrīnīti, jo līdz tam ar šādām ticības dzīves izpausmēm nebija saskārušies. Domstarpības radās viņu pašu vidū, jo arī daži no viņiem ļāvās ekstātiskajām eiforijām un izdarībām. Pēc situācijas analīzes un neliela pārdomu laika vācbrāļi atzina, ka šī ir sveša gara pārstāvēniecība, un centās latviešus vest pie veselā saprāta. Tomēr pietiekami daudz latviešu brāļu viņos vairs neiekleusījās. Situāciju strauji atrisināja kāda traģēdija Mūrmuižā. Tur, uznākot reliģiskās ekstāzes garam, kāda meitene iekrita dīķī un noslīka. Šim gadījumam tika pievērsta liela uzmanība, cilvēkiem tas bija šoks, un, cik pēkšņi atnācis, tikpat strauji šis „harismātisma” gars pēc diviem trim mēnešiem aizgāja, un vairāk šādas lietas masveidā neatkārtojās. Savukārt Hernhūtes brāļi iemantoja vēl lielāku cieņu, ka tik gudri mācējuši atšķirt garus un saskatīt velna meistarstīkus. Vēlāk gan šīs nekārtības bija viens no smagākajiem apsūdzības punktiem Brāļu draudzei, ko tai gadu desmitiem pastāvīgi bāza acīs.

Salīdzinoši neliela daļa mācītāju un muižnieku atmodas kustību atbalstīja, bet lielais vairums uz notiekošo skatījās ar aizdomām, nepatiku un, šķiet, īstenībā pat ar bailēm. Acu priekšā viņu pašu dzimtcilvēki tika pārvērsti tā, ka tie vairs nebija zaglīgās verga dvēseles, bet sevi cenošas, stipras personības. Šī ir vācu īpatnība, ka visu savas klātbūtnes laiku – un tie ir gadsimti –, šķiet, dziļāk dvēselē viņi allaž no latviešiem ir baidījušies. Savukārt latviešos ir bijis nenosakāma veida garīgs pārkāpums.

Lai nu kā, paralēli straujajiem atmodas notikumiem gandrīz tikpat ātri organizējās tās pretinieki vācu muižniecības un garīdzniecības aprindās. Ļaunuma pretsitiens izdevās ātrs, negaidīts un spēcīgs. Intrigu un

sazvērestību ceļā tika panākts ideālais rezultāts – 1743. gada 16. aprīlī spēkā stājās likums, kurš aizliedza Brāļu draudzes darbību visā Krievijas impērijā. Rūditie bruņniecības intriganti veiksmīgi izmantoja situāciju, kad galvenais Brāļu draudzes atbalstītājs un carienes uzticamības persona Baltazars fon Kampenhauzens tika paaugstināts par Somijas guberņas ģenerālgubernatoru un bija devies uz jauno dienesta vietu. Kad likums ir izsludināts, atsaukt to ir praktiski neiespējami. Neraugoties uz daudzajām neatlaidīgajām cīņām, situāciju mainīt vairs nevarēja.

Visas saiešanu vietas valdība aizieģelēja. Atņēma 1800 latviešu brāļu dziesmu grāmatu. Uz visiem laikiem latviešiem zuda tiešām svētā vieta – Jērakalns.²³ Tā sākās 74 gadus ilgā darbība pagrīdes apstākļos. Tomēr faktiski spiediens uz Brāļu draudzi un vajāšanas samazinājās pēc gadiem 30, kad nomira ilggadējais luteriskās baznīcas vadītājs (1745–1770), fanātisks hernhūtiešu kustības ienaidnieks ģenerālsuperintendants Jakobs Andreass Cimmermanis (dz. 1705).

Visiem Vidzemes mācītājiem bija jāparaksta īpaši dokumenti, kuros tie nosodīja latviešu Brāļu draudzi un apņēmās sekot, lai viņu vadītājās draudzēs šī postošā sekta nedarbotos. Savukārt brāļiem labvēlīgi noskaņoto mācītāju darbība tika izmeklēta īpašās baznīcas komisijās.

Visiem ārzemju hernhūtiešiem bija jāatstāj Krievijas impērijas teritorija. Latvieši zaudēja savus iemīļotos vadītājus Dieva valstības lietās un darbā. Visi vācbrāļi tomēr Vidzemi nepameta. Te kā bumerangs nostrādāja krievu valdības Baltijas muižniecībai dotās lielās privilēģijas. Uz privātīpašuma neaizskaramības pamata hernhūtiešu kustības atbalstītāji savās muižās varēja kaut kā pieļaut Brāļu draudzes pastāvēšanu un uz tās darbošanos piemiegt acis.

Latvieši pārņēma kustības vadību savās rokās, iemācījās vadīt atmodināto latviešu organizācijas darbību, turklāt ilgstoši slepenības apstākļos. Saiešanas noturēja, izliekot sargpostņus, lai ziņotu par mācītāja vai muižkunga „stukaču” tuvošanos. Pārnovadu vadītāju, Mazpulku

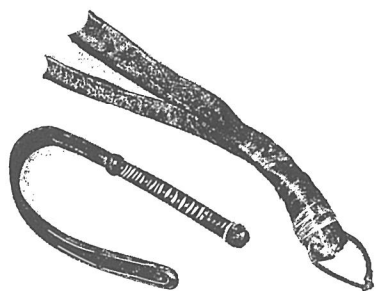
²³ Ģenerāliene mira 1750. gadā. Kaut arī viņa savu privātīpašumu novēlēja Brāļu draudzei, juridisku mahināciju rezultātā pie tā tika fon Zīverss, jaunais Valmiermuižas arendators. Jērakalna ēkas tika pakāpeniski nojauktas, izmantotas būvmateriāliem vai pat apkurei. 1765. gadā atlikušajās ēkās iespēja zibens un viss nodega. Ar to piepildījās Jērakalna iesvētīšanā teiktie vārdi: ja šīs ēkas grib izmantot citiem mērķiem, ne Dieva godam, tad lai uguns krīt no debesīm un nekas pāri nepaliek. Skumja ironija – ēkas cēla gadsimtiem, bet savam mērķim ēku komplekss nokalpoja 2–4 gadus. Tomēr savu misiju tas izpildīja par visiem simts procentiem. Šī vieta bija sprādziena epicentrs. Sprādziens, mezdams Svētā Gara liesmas, aizdedzināja visu zemi un latviešus. Mūsdienu latvieši šo vietu pilnībā ir aizmirsuši un tās jēgu nesaprot. Par bijušo liecina vien ielas nosaukums – Diakonāta iela.

sanāksmes notika vēl lielākā slepenībā – grūti pieejamās mežainās vietās, pat laivā uz Gaujas. Zemniekiem par darbību Brāļu draudzē tika piemēroti miesas sodi, visbiežāk pāršana līdz pat asinīm. Tomēr latvieši labprāt panesa sišanu, jo viņu Pestītājs taču vēl vairāk bija cietis, viņiem tāds mazums vien tiek. Nu, vai viņi nebija neuzvarami?!

Latviešu Brāļu draudze vajāšanu apstākļos nevis iznīka, bet nostiprinājās un attīstīja savu darbību. 1750. gadā notika pirmie Puišu kārtas svētki, 1751. gadā – Meitu kārtas. Šajā gadā arī četrus laulātus pārus svētīja kā Bēnu kārtas vadītājus. 1762. gadā sākās Laulāto kārtas svētki un tika ieviestas dziedāšanas stundas. Tās bija saiešanas, kad, tikai dziedot dziesmas, tiek godināts un lūgts Dievs, bez uzrunām un atsevišķām lūgšanām. Attīstījās darbs ar jauno paaudzi un viņu vecākiem jeb pedagogija. Nostiprinājās mājniecības sistēma, ar to galvenokārt nodarbojās sievietes.²⁴ Brāļi un māsas sāka rakstīt savus dzīvesstāstus. Katra saiešana izvēlēja savas dienasgrāmatas (diārija) rakstītājus, lai nākamām paaudzēm dokumentētu liecības par Dieva darbu. Vārdu sakot, neņemot vērā neko, latviešu Brāļu draudzes kustība savu darbību uzsāka ļoti pilnasinīgi. Šis tiešām ir pavisam, pavisam mazs ieskats ārkārtīgi bagātajā latviešu Brāļu draudzes dzīvē.

Tās darbība skāra praktiski visas dzīves jomas, piemēram, cīņu par sociālo taisnīgumu un savām cilvēktiesībām. 1776.–1777. gadā plašos Brāļu draudzes apvidos notika latviešu hernhūtiešu organizēti un koordinēti zemnieku nemieri. Tos ļoti asiņaini apspieda, ar cietumsodiem, izsūtījumiem un masveida eksekūcijām, kurās tika sistas arī grūtnieces,

un vismaz dažām no viņām tāpēc sākās priekšlaicīgas dzemdības. Šie zemnieku nemieri, kaut arī dziļi izpētīti, praktiski neatrod nekādu vietu latviešu vēsturiskajos priekšstatos. Toties 1802. gada hernhūtiešu rīkotie Kauguru nemieri tajos ieņēma stabilu vietu. Tas ir nedaudz nesaprotami un kuriozi, jo pirmie nemieri ģeogrāfiski bija daudz plašāki, un tie abi vienādi neiekļaujas Merķeļa vēstures mītā, par ko būs

Daži latviešu zemnieku sodīšanas rīki

²⁴ Hernhūtiešu novados 1780. gadā bija ap 75% lasītpratēju, 1800. gadā – vairāk nekā 90%. Zemnieku vidū tie bija augstākie rādītāji visā pasaulē.

runa grāmatas priekšpēdējā nodaļā. Pēc 1802. gada nemieru cariskās valdības izmeklēšanas komisijas sprieduma hernhūtieši tika definēti kā impērijai kaitīga un tās mieru apdraudoša kārta.

Arī Doles salas un Pierīgas brāļi savu darbību pārkārtoja slepenības apstākļiem. Te pieminekli būtu pelnījis viens no visu laiku ievērojamākajiem un bagātākajiem latviešu vīriem – Pierīgas hernhūtiešu vadītājs Jānis Šteinhauers (1705–1779) un viņa dzimta. Viņš bija mastu šķīrotājs, kurš saņēma arī valdības pasūtījumus un bija augstākās kompetences koku tirdzniecības nozares speciālists. Apejot Šteinhauera darbību un nopelnus Latvijas un starptautiskā mērogā, no aizmirstības izcelsim vienu pavisam neparastu un noslēpumainu lietu. Tas ir Šteinhauera pasūtīts pētījums, ko veica sava laika augstākā kaluma Pēterburgas zinātnes spīdekļis, jurists, vēsturnieks maģistrs Johans Augusts Maskovs (*Mascou*) (precīzi dzīves dati šim noslēpumainajam vīram nav zināmi, 18. gs. sākums – 18. gs. pēdējā trešdaļa) ar saviem diviem sekretāriem. Pasūtījuma iemesls bija dažādās vajāšanas un apspiešana, ko piedzīvoja arī Šteinhauers – gan kā hernhūtiešis, gan kā latvietis. Zinātnieki strādāja slepenībā, aizbaidinoties ar to, ka it kā pētot Rīgas vēsturi. Viņu darbs arhīvos bija vērsts uz to, lai pierādītu latviešu pirmsīstības uz Latvijas zemi (tāds bija pasūtījums). 1764. gadā 800 lapu biezā grāmata bija gatava,²⁵ un galvenais secinājums bija, ka, neņemot vērā pašreizējo lietu izkārtojumu, īstie zemes saimnieki tomēr ir latvieši.

Arī Rīgas latviešu Brāļu draudzei bija savs svētais kalns, kurā viņi pulcējās Brāļu draudzes saiešanās. Tas joprojām ir augstākais Rīgas kalns, 28 m virs jūras līmeņa. 18. gadsimtā to sauca par Jērakalnu jeb *Lammsberg*. Pašķirstiet Broces²⁶ foliantus! Arī šis nosaukums tagad ir pavisam aizmirsts, un kalnu sauc ne citādkā kā par Dzegužkalnu.

Vēl, runājot par ievērojamiem latviešu brāļiem un uzņēmējdarbību, jāpiemin 19. gadsimta gaitā starptautiski populārākais latviešu hernhūtiešis. Viņa dzīvesstāsts vairākkārt tika publicēts un apskatīts Rietumeiropas

²⁵ Grāmatas oriģināls neticamā veidā ir saglabājies un atrodas Pēterburgā, Krievijas Nacionālajā bibliotēkā. Tas satur unikālus, līdz šim nezināmus un nepublicētus vēstures avotus. Izņemot pāris zinātnieku bez finansiāla atbalsta, latviešiem nav bijusi nopietna griba uzzināt šīs grāmatas saturu. Apbrīnojami un nožēlojami. Ikviens nacionāla valsts vai tikai tauta šādas grāmatas atradumu nešaubīgi uzlūkotu kā Dieva dāvanu. Tikai ne latvieši... Diemžēl tas ir acīmredzami.

²⁶ Neliels pārsteigums, ka arī Johans Kristofs Broce (*Brotze*, 1742–1823) bija Brāļu draudzes tradīcijas cilmes, jo viņa senči Silēzijā nonāca kā senās čehu Brāļu draudzes sirdsapziņas bēgļi.

periodiskajos izdevumos. Arī latviešu rokrakstu literatūrā mūrmuizieša Skangaļu Jēkaba (1722–1801) dzīvesstāsts bija populārs. Piedzīvoju-
miem bagātais hercoga Bīrona brīvlaistā dzimtcilvēka mūžs galā no-
slēdzās Holandē, kur viņš izveidoja sekmīgu uzņēmumu – ziepju fabriku.
Tādējādi latvietis ir piedalījies pirmajā Rietumeiropas industrializācijas
revolūcijas vilnī. 17 gadu vecumā Jērakalnā modinātais jauneklis kļuva
par ievērojamu uzņēmēju skaistajā Ceistas (Zeist) Brāļu draudzes pilsēti-
ņā. Daļu mantas viņš novēlēja Ceistas diakonijai, no kuras izauga viena
no joprojām lielākajām Brāļu draudzes misijas organizācijām pasaulē.²⁷

18. gadsimta beigās vajāšanu aktīvā fāze bija beigusies. Vidzemē
likumīgi varēja atgriezties ārzemju hernhūtiešu darbinieki. Izveidojās
divdomīga situācija – viņi darbojās legāli, bet latviešu Brāļu draudzei tā
arī nebija nekāda tiesiska pamata. Lai nu kā, vajāšanas bija atslābušas,
un Vidzemi pārņēma jauns atmodas vilnis, šoreiz pašu latviešu rosināts.
Pārsteidzošā kārtā galveno hernhūtiešu novadu izplatības robežas izteikti
sakrīta ar Gaujas baseina robežām – abas Piebalgas, Liezēre, Cēsaine,

Autors pie Skangaļu Jēkaba kapa 2001. gada 11. septembrī

²⁷ Skangaļu Jēkaba piemiņa tiek turēta godā, un viņa kaps joprojām ir labi apkopts. Tas atrodas Ceistas Brāļu draudzes kapsētā. Ja palūgsiet, vietējie hernhūtieši jums to laipni parādīs. Bijušās fabrikas telpās šobrīd atrodas ekskluzīva vīnotava. Ceistas pils un Brāļu draudzes barokālais kvartāls (ieskaitot Skangaļa ziepju vārtāvu) ir ietverts Nīderlandes kultūras mantojuma annālēs.

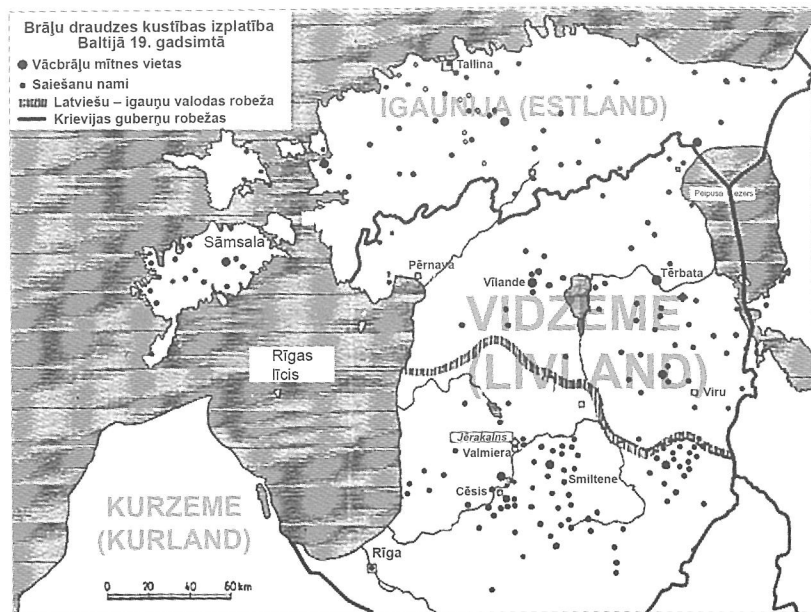
Gulbenes, Lejasciema, Tirzas, Drustu, Dzērbenes u. c. draudzes. Šādi raugoties, Gauja godam var nest atmodas upes vārdu. Tuvāk un tālāk no Gaujas krastiem rosīgi auga desmitiem jaunu saiešanas namu. Īpaši spēcīga atmoda bija Apekalna un Alūksnes draudzē. Abās kopā bija gandrīz divdesmit saiešanas namu, bet par hernhūtiešu kustību šajos apvidos ir maz pētījumu un attiecīgi maz zināmā. Jau no pirmās atmodas spēcīga Brāļu draudzes kustība bija Vidzemes jūrmalā, īpaši ap Skulti, Zvejniekciemu.

Otro spēcīgo atmodas vilni gadsimtu sadūrē un 19. gadsimta pir-
majā pusē latviešu Brāļu draudzē dēvēja par „otrajiem ziedu laikiem”. Uz jaunajiem latviešu Brāļu draudzes apvidiem gāja sacītāji no vecajām saiešanām, un ir daudz aizkustinošu stāstu par nesavtīgo savstarpējo pa-
līdzību, īpaši saiešanas namu būvēšanā. Gandrīz katra saiešanas nama
tapšana bija apvīta ar savu stāstu un leģendu, kas gāja no paaudzes
paaudzē.²⁸ Tā, piemēram, ziemas laikā no Smiltenes kāda sieviete ar
zīdāmu bērnu ragavās vedusi nepieciešamos materiālus Cepļu saiešanas
nama celšanai. Ir virkne citu liecību par to, ka Smiltenes māsas un brāļi
darbos bijuši īpaši izpalīdzīgi un visādi atbalstījuši citus. Smilteneši līdz
ar citiem tuvāko draudžu latviešu hernhūtiešiem uzbūvēja arī savu Brāļu
draudzes saiešanas namu tagadējā Krievijas Federācijas teritorijā – Ples-
kavas apgabala Lauros, kur kopš 1860. gada bija latviešu kolonija.

Pēc Napoleona kariem arī aiz Rīgas mūriem, iekšpilsētā, atjauno-
jās interese par Brāļu draudzi. 1830. gadā uz bijušās Rīdzenes upes
gultnes uzbūvēja un iesvētīja Rīgas Brāļu draudzes saiešanas namu. Šis
nams kā visi tika celts no ziedojumiem. Nozīmīga ziedojuma daļa nāca
no latviešiem, kuri vēlāk šo namu arī apdzīvoja, saukdami vienkārši un
lakoniski – Rīgas draudzība.²⁹

²⁸ Padomju okupācijas režīma, ateisma, cilvēku nogalināšanas, deportācijas un milzīgās cilvēku pārvietošanās rezultātā dažviet vairāk par pusi, līdz pat 90%, lauku pagastu ie-
dzīvotāju mainīja dzīvesvietu. Šādā veidā staļiniskās ideoloģijas un bailu ēnā zuda novadu
nemateriālais garīgais mantojums.

²⁹ Šis unikālais Brāļu draudzes nams Kalēju ielā 8 joprojām ir aplūkojams. Pēc padomju
varas gadiem īpašums nonāca luteriskās baznīcas rokās (agrāk nekad tas baznīcai nebija
piederējis), un 2013. gadā baznīca to pārdeva ārzemniekiem. Šī ir kārtējā nesaprstā
vērtība mūsu degungalā. Brāļu draudzes nams ar saiešanas zāli ir vienīgais atmodas
laikmeta liecinieks lielpilsētā Rīgā. 19. gadsimtā celtie lielpilsētu Brāļu draudzes saiešanu
nami joprojām darbojas Stokholmā, Gēteborgā, Cīrihē, Bāzelē. Ar bāzeliešiem rīdzinie-
kiem bija īpaši tuvas attiecības. Viņi bija dāsnākie ziedotāji būvniecībai, arī paši nami
Rīgā un Bāzelē vizuāli ir līdzīgi.

Ilustratīvi raksturojoša shēma Brāļu draudzes kustības izplatībai Baltijā 19. gadsimtā

Kaut arī shematiskajā attēlojumā nav ietvertas visas latviešu saiešanas, tas labi parāda garīgās atmodas sprādziena intensitāti. Igauniju daļā Brāļu draudzes izplatība ir mazāk koncentrēta, bet plašāka. Igauniju Brāļu draudze pēc skaitliskajiem rādītājiem bija apmēram divreiz lielāka nekā latviešu

Kā labi zināms, 1817. gadā iznāca Krievzemes ķeizara Aleksandra I tā sauktais „žēlastības manifests”, ar kuru tika legalizēta Brāļu draudzes darbība Baltijā. Šajā laikā statistiskie rādītāji sasniedza kulmināciju. Brāļu draudzē Baltijā latviešu un igauņu apdzīvotajās teritorijās kopā bija 100 000 uzņemto locekļu, t. i., bez gaidītājiem, bērniem un citām tuvinātām personām. Skaitlis liekas neticams, bet tas ir vēsturisks fakts. Šajā laikā Brāļu draudze iegāja savā lielākajā ietekmes fāzē, arī kā nozīmīgs spēks sabiedriski politiskajā dzīvē. Brāļu draudze pārstāvēja savas tautas intereses, un ar to nevarēja nerēķināties.

1819. gadā tika izsludināta Vidzemes dzimtajaužu brīvlaišana. Būtībā tas neko nemainīja, jo brīvlaišanas likums bija apkabināts ar lērumu pielikumu un komentāru, kas nodrošināja muižkungu intereses. Jauno zemnieku stāvokli mēdza saukt par putna brīvību. Principiāli situācija mainījās tikai pēc pusgadsimta. Šajā laika posmā latvieši izcīnīja smagu cīņu par savas tautas tiesībām, jo katrs uzlabojums bija jāizkaro,

muižnieki tāpat vien nepieķāpās. Šajā cīņā latviešu Brāļu draudze daudzveidīgajās vajāšanās pamatīgi noasiņoja.

Pēc ķeizariskā „žēlastības manifesta” pamiers bija īss. Jau 20. gados ar jaunu spar atsākās vajāšana, kas ar gadiem tikai pieņēma spēkā, kamēr latviešu Brāļu draudze 1860. gadā politiski un arī psiholoģiski tika salauzta. Tad arī sabiedriskajā dzīvē strauji ienāca citi laiki, tā sauktie jaunie laiki jeb modernais laikmets, bet par to nedaudz vēlāk.

No luteriskās baznīcas, muižniecības un cariskās valdības nemitīgi nāca milzīgi daudz visdažādāko likumu un aktivitāšu, lai noslāpētu latviešu Brāļu draudzi. Pret latviešu zemnieku organizāciju pilnā mērā tika iedarbināts minēto institūciju administratīvais aparāts. Par to varētu sarakstīt grāmatu 500 sējumos. Iezīmēsim dažus pieturas punktus.

Kopīgā „izšķirošā uzbrukuma” stratēģijas sasniegums bija pret latviešu Brāļu draudzi vērstā 1834. gada likumdošanas un normatīvo aktu pakete. Latvieši šo gadu sauca par „bēdu laiku” sākumu. Birokrātisku un juridiski formālu apsūdzību dēļ daži saiešanu nami tika slēgti, tika kavēta jaunu celšana (piemēram, Liezērē). Lai atjaunotu vai ierīkotu jaunu Brāļu draudzes saiešanas namu, bija nepieciešama ar Vidzemes baznīcas konsistoriju saskaņota, Krievijas impērijas iekšlietu ministra personīgi parakstīta atļauja. Daļa saiešanu tika tieši pakļautas draudžu mācītājiem.³⁰ Sacītājiem tika atņemta vārda brīvība, tie vairs nevarēja runāt no galvas, bet tikai lasīt ar draudzes mācītāju pirms tam saskaņotu tekstu. Interesanti, ka, lai konkurētu ar Brāļu draudzi, atsevišķi saiešanu nami tika uzbūvēti pēc baznīcas iniciatīvas, bet tautā lielu popularitāti tie neguva. Un vēl daudzi citi apgrūtinājumi latviešu Brāļu draudzei tika likti. Katrs no tiem būtu atsevišķs, dramatisks un skumīgs stāsts.

Visaktīvākās latviešu kustības apkarotājas bija muižnieku patronētās baznīcas pārvaldes institūcijas ar tās konsistoriju priekšgalā. Sprediķos, publikācijās, Tērbatas Universitātes Teoloģijas fakultātē un visur, kur vien iespējams, latviešu Brāļu draudze tika līdzināta līdz ar zemi. Bez visām minētajām un daudzām citām sankcijām obligātajā luteriskās baznīcas jauniešu iesvētes mācības kursu programmā, kurā piedalījās visi Vidzemes jaunieši, vairākas nodarbības bija veltītas latviešu Brāļu draudzes iznīcīšanai kritikai, atmākojot tās, pēc varasnesēju domām, „tumsnīgi sektantisko” raksturu un dabu. Viens no rezultātiem bija tāds, ka liela daļa latviešu jauniešu tika atsvešināti no vecvecāku

³⁰ Kā likums, aktivitāte šajās svētības vietās ātri apsīka, un gājēju skaits uz tām strauji samazinājās. Šī tendence labi atspoguļota M.Kaudzītes traktātā *Brāļu draudze Vidzemē*.

ticības ceļa. Vienlaikus baznīcas ortodoksālais piedāvājums tos arī nespēja uzrunāt. Rezultātā tie palika gara svešinieki abām. Gadsimta otrajā pusē sāka parādīties rūgtie augļi, t. i., cilvēki masveidā kļuva vieglāk manipulējami un pieejami apšaubāmām modernām ideoloģijām.

Tomēr latviešu brāļi braši un gudri cīnījās, tie impērijai bija cienīgi pretinieki. Arī paši vajātāji latviešu hernhūtiešus apzīmēja – „zemnieku aristokrātija”. Un tādi tie pēc būtības arī bija, ar Visaugstākā svaidījumu.

Tikai mazam ieskatam latviešu cīņā ņemsim leģendāro latviešu vadītāju Aumaņu Anžu (1783–1852). Šis raženā auguma brālis no Dzērbenes Jaunītes saiešanas esot bijis visādā ziņā neparasts un rīcībā bieži ekstrordinārs. Anžam bijušas izcilas runātāja dāvanas un pravieša gars. Viņš esot apmeklējis teju visus latviešu saiešanu namus.

Dzērbenes muižkungam fon Veisenšteinam viņš ļoti nepaticis. Tā kā Anžs mēdzis no krūmiem patīrīt aizaugušas vietas, padarot cilvēkiem vieglāk staigājamas meža takas (viņam allaž bijis cirvītis aiz jostas), tad muižkungs iesūdzējis viņu tiesā par muižas meža ciršanu un zāles plaušanu. Apsūdzības dēļ Aumanis uz vairākiem mēnešiem tika apcietināts. Latviešu brāļi sameta naudu, nolīga divus labus Rīgas advokātus un tiesu uzvarēja. Šeit seko pagarš, aizraujošs *trilleris*³¹ ar traģisku izskaņu – pazemojumu ķēdi no latviešu bauriem barons nav izturējis un nošāvis. Šis esot bijis pirmais gadījums, kad latvieši uzvarējuši muižniekus tiesas ceļā. Kad Aumanis nomira, uz viņa bērēm esot ieradusies teju visa Vidzeme. Vēstures avotos sacīts, ka pavadītāju rinda bijusi vairākus kilometrus gara.

Viņa kapavieta joprojām tiek kopta. Tādēļ es savu lasītāju varu aicināt ar Matīsa Kaudzītes teju pirms 150 gadiem sacītajiem vārdiem: *Ceļotāj! Ja tevīm gadās iet no Dzērbenes uz Drustiem, tad pie tās, tā saucamās, jaunās kapsētas nokļuvis – iegriezies tūdaļ pirmajā kapsētas stūrī. Te tu atradīsi otrā kapu rindā no sētas mūra otro kapu, apsegtu ar lielu glītu gulakmeni, uz kura var lasīt šos vārdus: Še duss Kurme Anžs Aumann, Dzērbenes un Drustu Brāļu draudzes kalps, dzim. 24. Merz 1783 mir. 3. jnv. 1852. Tavi draugi vēlē šā akmiņa ustādīšanu un žēlojās, ka tu pīšļos guli. D. dz. 102, 15.*³²

1839. gadā ar Pēterburgas iekšlietu ministra pavēli latviešu Brāļu draudzē aizliedza uzņemt jaunus dalībniekus. Mācītājiem bija jānosaka

saiešanās dziedamās dziesmas un sacītie dievvārdi. Šāds likums bija ne vairāk, ne mazāk kā tieši iznīcinošs. Tomēr valdošajiem pat šāds aizliegums likās par maz.

Viens no latviešu Brāļu draudzes neuzvaramības iemesliem bija tās iekšējā organizatoriskā uzbūve. Latviešu kā personību iekšējā neatkarība un organizācijas pašprietiekamība vācu muižniecību un baznīckungus kaitināja visvairāk. Jaunā vajāšanu attīstības fāze nesa uzbrukumu latviešu Brāļu draudzes iekšējās dzīves uzbūvei un organizatoriskās darbības pamatprincipiem.

1840. gadā luterāņu sinode pieņēma pret latviešu brāļiem vērstu ultimātu ar šādām pamatprasībām: izbeigt saiešanu slēgtās sapulces, izbeigt uzņemšanu un dalīšanu kārtās, aizliegt Brāļu draudzes īpašo uzņemšanas kārtību, aizliegt lozēšanu, ieviest pilnīgu mācītāju kontroli pār saiešanas darbību.

Mīļo lasītāj, te nu ir kā mācību grāmatā. Ko pasaules valdnieka gars grib? KONTROLI. Nekādas nejaušības, viss tiek kontrolēts. Tad labāks miegs.

Te nu atkal nāk kārtējie paradoksi. Apskarodami latviešus, vāciešu luterāņu kungi nepaspēja pat attapties, kad jau tūkstošiem dvēseļu plūda tiem ārā no rokām, pāriedamas cara ticībā. Bija sākusies lielā konvertēšanās uz cara ticību – pareizticību. Tempī un apjomi bija tik ietekmīgi, ka luterāņu konsistorija neko citu nevarēja darīt, kā vien vērsties pie latviešu Brāļu draudzes pēc palīdzības.

Kaut tas bija vislielākā pazemojuma izmisuma solis, tomēr tā bija vienīgā luterāņu baznīcas cerība pāriešanu pareizticībā apturēt. No ķeizarkās valdības šajā jautājumā baltvāci neko nevarēja panākt. Savukārt pie latviešiem luteriskajai baznīcai bija tikai administratīva teikšana, nevis garīga autoritāte. Latviešu autoritāte bija Brāļu draudze.

Kāda gan bija latviešu atbilde? Viņi palīdzēja. Liekas neticami, bet viņi garīgās lietās tiešām mācēja nošķirt būtisko un pakārtoto. Un šis primāri tomēr bija garīgs, ne politisks jautājums. Brāļu draudze neatbalstīja pāriešanu pareizticībā. Rezultātā hernhūtiešu apgabalos ļoti reti

³¹ Barons esot Aumani izsaucis uz pili, lai algots slepkava viņu pa ceļam nošautu. Ejot cauri mežam, uz ceļa gulējusi neparasti liela nedzīva čūska. Šo zīmi Anžs iztulkojis tā, ka pili viņu gaida kaut kas jauns, un uz turieni tā arī nav aizgājis, tā izglābjot savu dzīvību.

³² Pēc Kaudzītes norādes kapu viegli var atrast, tikai tagad šo kapsētu sauc par Dzērbenes Vecajiem kapiem.

Ir virkne pazīmju, ka šis ir tāds vīrs, kādus mēdz saukt par svētajiem. Arī tas, ka šo kapu cauri gadsimtiem arvien kādas nezināmas rokas sakopj. Kas ir šie cilvēki, un kāds spēks tiem liek kopt šo vietu? Pa reizei tur redz kādu svecīti degam.

Ir dokumentētas liecības, ka vismaz vēl 25 gadus pēc nāves Kurmu mājā bija apskatāma Anža istaba un gulta, kur viņš mira. Ne bērnu, ne ģimenes viņam nebija. (Vai tas bija pirmais latviešu memoriālais muzejs?!!!)

bija konvertēšanās gadījumi, un šajās teritorijās pareizticīgo baznīcas mēs neatradīsim.

Šāds latviešu hernhūtiešu gājiens nepatika Pēterburgā, un 1845. gadā hernhūtiešus kārtējo reizi kvalificēja kā impērijai politiski neuzticamu sabiedrību. Paši saprotat, kādas ir šādu paziņojumu sekas.

Pa to laiku konvertēšanās kustība bija mitējusies, un luteriskā baznīca, atguvusies no šoka, atgriezās savā hroniskās augstprātības garā. 1852. gadā baznīcas sinode nolēma: vai nu latviešu Brāļu draudzei pilnībā jāpakļaujas baznīcai, vai tā ir likvidējama. 1857. gadā iznāca guberņas un baznīcas saskaņots dokuments par aizliegumu iestāties politiski un visējādi neuzticamajā latviešu Brāļu draudzē.

Bet šis *blieziens* jau gandrīz bija lieks, jo lielās nodevības diena, 1860. gada 21. marts, vairs nebija tik tālu. Vissmagākais sitiens neatļautā vietā – tādi sitieni, kā mēdz teikt, „izslēdz”.

Latviešu Brāļu draudzei jau no pirmsākuma un visu tās darbības laiku ļoti nozīmīga bija saikne ar Hernhūti. Latviešiem tā bija milzu autoritāte, jo Hernhūtes brāļi bija Dieva izredzētie latviešiem atnest labo vēsti un tos pievest pie Dieva žēlastības troņa.

Vienlaikus savā Brāļu draudzes dzīvē latvieši bija pilnībā patstāvīgi. Vidzemē klātesošie vācu tētiņi vairāk nodarbojās ar Baltijas vāciski runājošo hernhūtiešu lietām, skolām u. tml. Šāda 19. gadsimtā izveidojusies kārtība ar faktisku savstarpēju neatkarību visus apmierināja. Latvieši ļoti cienīja Hernhūtes pārstāvjus, savukārt tie nejaucās latviešu lietās.

Kā izrādījās, visvarīgākās bija trauslās, neredzamās brālības saites ar Hernhūtes Brāļu draudzi. Diemžēl tā, laikam tekot un ierakstoties šīs pasaules lietu kārtībā, kaut kādā veidā bija zaudējusi savu agrāko gadu apustulisko skaidrību. Hernhūtē satrūka nemitīgās lūgšanas sardze.³³ Vienlaikus, jādomā, ne bez vācu romantisma ideoloģijas palīdzības bija notikušas redzamas izmaiņas uzskatos par „ideālo” hernhūti. *Stille auf dem Land* – čaklie, dievbijīgie un klusie zemes cilvēki. Jā, draugi, arī tā var izpausties garīga krīze.³⁴ Latvieši par to visu, jādomā, nezina, bet vieglāk no tā nepalika.

Patī Vācijas Brāļu draudze latviešu vajāšanu sakarībā nemitīgi piedzīvoja spēcīgu Krievijas impērijas attiecīgo institūciju,³⁵ kā arī Vidzemes konsistorijas spiedienu. Un jau 1860. gadā Brāļu draudzes Vecāko padome Hernhūtē ar savu lēmumu atcēla īpašo Brāļu draudzes satversmi Baltijā, kas pirmām kārtām skāra saiešanu iekšējās dzīves struktūru.

Latviešiem tas bija šoks, neizpratne. Viņi patiesi jutās kā no savējiem saņemusi dunci mugurā. Viss, par ko viņi gadu desmitiem bija smagi cīnījušies, tagad tā vienkārši noņemts, atcelts, un viss. Vēl bija izmisīgi mēģinājumi korespondēt ar Hernhūtes vadību. Latviešu brāļi skaidroja situāciju, piedāvāja risinājumus. Viens no variantiem bija veidot no luterāņiem atsevišķu, patstāvīgu latviešu Brāļu draudzi.³⁶

Kaut arī pašā Hernhūtē par Baltijas jautājumu notika smagas diskusijas un sadursmes, tomēr latviešu brāļiem tika sūtītas garas vēstules ar apmēram šādu domas kopsavilkumu – nepretojieties, piekāpieties, viss notiek ar Dieva ziņu.

Latviešus šīs vairākkārtējās atbildes salauza. Zuda uzticība Hernhūtei – šai svētajai, īstas gudrības vietai. Latviešu Brāļu draudzes dzīvības nervs tika ja ne pavisam sagriezts, tad ļoti nopietni traumēts gan.³⁷ Bez šaubām, Brāļu draudzes darbība turpinājās, ar laiku pat radās jaunas saiešanas, tomēr savā spēkā tā bija noplakusi, saiešanu apmeklētāju skaits saruka. Tā turpināja darboties, it kā izejot no savas latviskās kristietības tradīcijas, bet ne garīgās vitalitātes. Kaut kas būtisks bija mainījies. Latviešu Brāļu draudzei bija zudis spēks. Tas spēks, kas bija nesis cauri gadsimtiem un visādām grūtībām, nu bija atkāpies.

Bet pasaulē tukša vieta nepaliek. Citi spēki jau bija gatavībā savam uznācienam uz vēstures skatuves un ienākšanai tautas garīgajā pasaulē. Par tiem aiznākamajā nodaļā.

Nākamajā nodaļā apskatīsim skaisto vainagu, kādu latviešu Brāļu draudzes koks šajā pasaulē ir izriesis.

³³ Kopš Hernhūtes sākumiem brāļi un māsas, mainīdamies dienu, mēnešu, gadu garumā, nemitīgi lūdza Dievu. 1957. gadā Brāļu draudzes 500 gadu svinībās Čehoslovākijā šī senā kārtība tika atjaunota. Šajā vispasaules lūgšanu sardzē arī mūsdienā latviešu brāļiem ir sava lūgšanas diena.

³⁴ Vai te nav nomanāma kāda līdzība ar mūsdienās tik daudzveidīgo meditāciju kustību bumu?

³⁵ Krievija dažādi varēja izdarīt spiedienu, piemēram, caur Brāļu draudzes Sareptas pilsētu Volgas krastā. Tur 1765. gadā Katrīna II hernhūtiešiem nodeva 4000 ha zemes. Tagad tā ir Volgogradas teritorija, un apbrīnojami, ka Staļingradas kaujā hernhūtiešu apmetne netika nopostīta. Līdzās padomju daudzdzīvokļu augstceltnēm tur var apskatīt tipisku vācu hernhūtiešu pilsētiņu.

³⁶ Paši latvieši to nekādi nevarēja izdarīt. Vienīgais juridiski iespējamais ceļš būtu ar Hernhūtes Brāļu draudzes organizāciju palīdzību, jo tām Krievijas impērijā bija juridiskas personas statuss.

³⁷ Fenomenāli, bet ap šo vietu, rakstot tekstu, no ilgas, nekustīgas sēdēšanas nopietni tika traumēts mans labās kājas nervs.

VAINAGS

Šī ir gan mazākā no visām sēklām, bet, kad tā izaug, tad tā ir lielāka par citiem dārza stādiem un top par koku, tā ka putni apakš debess nāk un taisa ligzdas viņa zaros.

(Mateja evaņģēlijs 13; 32)

Tautas redzēs tavu taisnību, visi ķēniņi tavu godību un tevi sauks jaunā vārdā, ko noteiks Tā Kunga mute. Un tu būsi skaists vainags Tā Kunga rokā un ķēniņa galvas rota tava Dieva rokā.

(Jesajas grāmata 62; 2–3)

Vainags ir koka jēga. Tas dod dzīvības telpu neskaitāmām radībām, ēnu un svaigu gaisu. Savā ziņā pats vainags ir koka auglis, kronis.

Vainags ir koka vislielākā daļa, un tādai vajadzētu būt šai nodaļai. Tāda tā arī ir – varbūt ne rakstzīmju skaita ziņā, bet šī nodaļa ir stāsts par jūsu katra dvēseli, mīlie lasītāji, un par tūkstošiem mūsu tautiešu dvēselu. Jūs esat saturs, kas piepilda šī koka vainagu.

Vainags esam mēs – Latvija. Latvija vispirms savā kodolā ir garīgs lielums. Un tā to būs uzlūkot.

Šis ir latviešu koks. Šī grāmata ir par nācijas izcelsmi un likteni. Te katrs varam uzrakstīt stāstu par savas dvēseles svētumiem, un tikai šī koka vainagā tam būs vienīgā un īstā vieta. Kaut vai tāpēc, ka šajā kokā viss notiek latviešu valodā.

Mēs nākam no saknēm, un vainagu visa pasaule sauc par Latviju. Mēs to apdzīvojam un piepildām. Te noris mūsu dzīves ar to priekiem un skumjām.

Uz mums guļ seno laiku svētība. Tāpēc mēs esam. Un esam tik gudri, talantīgi, varoši, stilīgi, burtiski – likteņa apdāvināti.

Bet nu dosimies krāšņā vainaga biezumā un šo to no tajā atrodamām lietām nosauksim vārdā. Proti, kas ir tas, ko esam mantojuši no latviešu Brāļu draudzes gara, kādus Latvijas vainaga zaros tā devusi, lai varam pārdomāt, kādos tradīcijas un identitātes salikumos mēs paši esam ieausti.

Brāļu draudze ar savu darbību ir likusi pamatus latviešiem kā izglītību alkstošai un izglītotai tautai. Izveidojās pirmā pašu latviešu vadītā un organizētā izglītības un pedagoģijas sistēma. Pirmais latviešu skolo-tāju seminārs darbojās vien četrus gadus, bet tā audzēkņi par latviešu skolotājiem strādāja gadu desmitus.

Latviešu Brāļu draudzes pedagogijas sistēma ietvēra mājmācību. Šī izglītības vēlme un tradīcija ir fundamentāli svarīga tautas tālākajā liktenī, tai dažādā veidā cīnoties par savām tiesībām, politisko pašnoteikšanos. Pēc ilgiem gadiem tas spoži rezultējās ar savas valsts dibināšanu.

Latviešu hernhūtieši, īpaši redzamākie darbinieki, bija pirmie mums zināmie turīgie un bagātie latvieši. Viņi ir pirmie, kuros redzam prasmīgu uzņēmējdarbības talantu un vērienu. Tie bija bagātie Daugavas hernhūtieši. Lielais vairums Vidzemes bagāto vecsaimniecību cēlās no hernhūtiešu dzimtām. Viņi bija sava laika čaklākie un apgaismotākie saimnieciskās dzīves organizētāji un vadītāji. Atšķirībā no mūsdienām 19. gadsimtā ar godīgu darbu, gudru galvu un apsviedību varēja kļūt bagāts. Katrā ziņā te redzam pirmos latviešus, kuri domāja liela mēroga uzņēmējdarbības kategorijās. Varbūt to savā ziņā būs veicinājis arī paša Jērakalna grandiozums, kas vēl pēc gadsimta tautas atmiņā nebija zudis. Sak, par Dieva darbu nav ko domāt piezemēti – tas raksturīgi sīktirgoņiem.³⁸ Ja jau latvieši bija kļuvuši par Dieva līdzstrādniekiem, tad kaut ko savā domāšanā piesavinājušies arī no Viņa vēriena.

Latvieši ir izpalīdzīgi, gatavi atvērt sirdis un makus. Ziedošanas tradīcijas arī nāk no Brāļu draudzes. „Otrajos ziedu laikos” saiešanās ļaudis vāca un sūtīja ziedojumus Somijā un Volgas krastos dzīvojošiem trūkuma un bada cietējiem. Vienlaikus šāda rīcība liecina, ka latvieši nejutās kā nevarīgi provinciāļu vērotāji, bet bija gatavi uzņemties atbildību par pasauli, padarīt to labāku, iesaistīties globālos procesos.

Dzeja latviešiem ir svarīga. Ar tās palīdzību tiek veidota smalka saskare ar dzīvi un apkārtējo pasauli. Pirmie latviešu dzejnieki ir hernhūtieši. Tā ir Bormaņu Anna (1785–?) no Raunas Bormaņu saiešanas un Ķikuļa Jēkabs (1740–1777) no Blomes Smiltenes draudzē. Brāļu draudzes dzimtas devušas virkni latviešu spožāko literātu. Lai pieminam kaut vai tikai Veidenbaumu, brāļus Kaudzītes, Skalbi, Poruku, Breikšu. Tas arī ir saprotams, jo pirmā pašu latviešu rakstītā daiļliteratūra ir hernhūtiešu dzīvesstāsti. Tā ir pirmā reize, kad latvietis ņem rakstāmo un fiksē savas sajūtas un viedokli par sevi un pasauli. Pirmā latviešu

rakstītā vēsture³⁹ nāk no Brāļu draudzes un, lai cik pārsteidzoši tas nebūtu, arī teātra iestudējums.⁴⁰ Brāļu draudzē izveidojās literārās tradīcijas vide, kurā cirkulēja ar roku pārrakstīti dzīvesstāsti, dziesmu krājumi, runas, vēsturisku notikumu apraksti par notikumiem kā Latvijā, tā pasaulē. Literatūras klāstā bija gan pašu sacerējumi, gan tulkojumi.

Salīdzināšanas metode ļauj izvirzīt hipotēzi, ka latvieši kopumā ir labi publisko runu teicēji. Dažādos pasākumos saturīgas runas tiek teiktas no galvas, ne no papīra, kā šo rindu rakstītājs bieži Rietumos ir novērojis. Bez šaubām, retorika un oratoriskā saiešanās tika ļoti izkopta, jo vismaz gadsimtu tajās runāja no galvas.

Brāļu draudzes attīstīja arī kopīgu mērķtiecīgu darbību bērnu morālajā un ētiskajā audzināšanā un attīstībā. Šī darbība tika organizēta t. s. Bērnu kārtā. Brāļu draudzes pedagogiskajā tradīcijā bērns tiek uztverts kā Dieva dots stādiņš, kurš pirmkārt ir jāatrasa, kas savukārt nozīmē mīlestības pilnu attieksmi un izslēdz jebkādu vardarbību pret mazajām personībām. Varbūt tāpēc latviešiem ir tik skaistas šūpuļdziesmas?

Nozīmīgs bija darbs ar jauniešiem un jauniešu darbs. Grozi kā gribi, bet Brāļu draudzes kārtas ir pirmās latviešu jauniešu organizācijas, var tās saukt par interešu kopām.

Domājot par vēlāko valsts izveidošanu, kā nepārvērtējams dārgums jāuzlūko pirmā latviešu pašpārvalde Brāļu draudzes formā. Šeit izveidojās pirmā sabiedrības pašpārvalde, dzima pirmie politiskie līderi, kuru lēmumi būtiski ietekmēja latviešu sabiedrības dzīvi. Šie lēmumi attiecās ne vien uz reliģiskās dzīves jautājumiem, bet sniedzās tālu aiz tās robežām, piemēram, lemjot savas tiesas, nosakot piedienīgu sieviešu apģērbu, māju plānojumu, drošības noteikumus, rīkojoties ar svecēm utt. Pilnīgi droši varam apgalvot, ka šeit radās institūcija, kas reprezentēja tautas garīgās autoritātes.

Šie savas tautas priekšstāvji pilnā mērā uzņēmās atbildību, rādot, ka vispārēja tautas labuma dēļ tie ir gatavi upurēt savējo. Vispirms tas saistāms ar zemnieku nemieriem un cīņu ar vāciskajām varas institūcijām, kad latvieši tika fiziski sodīti, izsūtīti uz Sibīriju, izlikti no mājām. Pirmo reizi latviešu vēsturē mēs redzam visaugstāko morāles izpaušmi – gatavību upurēties savas pārliecības un principu dēļ. Bez šādas

³⁸ Diemžēl tagad ir citādāk. Mūsdienu latvieša „veiksmes stāsts” visbiežāk saistās ar darbību svešu kapitālu labā, ieņemot vadošus amatus ārzemju kompānijās un bankās, savā zemē ceļot īpašumus cittautiešiem un tos apsaimniekojot. Latviešos daudzējādi ir zudis vērienīgums, tā vietā domāšanā nākusi sīkmanīgi nomācoša, bieži pat slimīga piesardzība un bailīgums.

³⁹ Pirmkārt tā ir plašā saiešanu diāriju literatūra, kā arī J. Pulana traktāts *Stāsts tās latviešu tautas* (starp 1800–1819).

⁴⁰ J. Peitāns 1818. gadā iztulkoja Šillera lugu *Laupītāji*, ko šķūnī iestudēja un izrādīja. Skaistā nosaukuma dēļ grūti neminēt J. Ruģēna darbu *Ar acīm redzēts ceļš uz Vidzemes debesīm* (1843).

tautas pieredzes un garīgas tradīcijas nebūtu iespējama Latvijas valsts izcīnīšana. Šī ir tā garīgā straume, kas gaismā iznes īstus varoņus.⁴¹ Tie ir augsti vārdi un vienkārša patiesība. Varonības garam latviešos brāļi ir likuši garīgo fundamentu. Piemēram, hernhūtiskais Trikāts novads Latvijai devis virkni varoņu, šķiet, četrus ģenerāļus. Ģenerāļa Kārļa Goppera tēvs bija ievērojams Brāļu draudzes darbinieks. Viņu tā arī sauca – Goppertēvs.

Vēl koka krāšņajā vainagā atradīsim latviešu skaistuma izjūtu. Brāļu draudzes pasaulizjūtā skaists ir dabīgais. Dievs visu ir radījis skaistu. Cilvēkam ar savu darbību ir labi iekļauties, ierakstīties tam dotajā vidē, nevis to pārveidot un tajā dominēt. Estētikā latvietim nav pieņemams katoliskais košums vai bizantiskā greznība. Latviešos mīt atturīga skaistuma izjūta. Pietiekams savā skaistumā var būt pļavas ziedu pušķis.⁴² Lielā ziedu mīlestības tradīcija atkal būs Brāļu draudzes rota, kas darināta, ar ziediem un meijām pušķojot savas saiešanas.

Attiecībās ar Radītāju katedrāļu krāšņums un greznība latvietim ir sveša. Latviskā Kristus ticības izpausme saistāma ar apustulisku vienkāršību un tiešumu, kāda ir pati daba. Dabā harmoniski ierakstās latviešu kopīgo lūgšanu vietas – saiešanu nami. Pie iespējas zem atklāta debesu juma notika visi pasākumi – kārtu svētki, lūgšanas, caurrunas jeb dvēseļu kopšanas sarunas. No šīs atvērtības dabai izaugušas latviskās mentalitātes pērles – dziesmu svētki un kapu svētki.⁴³ Pats šo pasākumu veids ļoti dziļi iekļaujas personiskā saskarē ar Radītāju. Mēs izbaudām kontaktu – svelme vai lietūs, mēs nebaidāmies, bet pielāgojamies, jo tieša klātbūtne dabā latviešiem ir svarīga. Latvietis nebaidās no dabas, viņš tajā jūtas labi, māk to izbaudīt. Tas mums liekas tik pašsaprotami, bet ir gana daudz tautu, kur attiecībās ar dabu pastāv

⁴¹ Īstu varoņu latviešiem netrūkst, kaut gan šķiet, ka dažkārt slavējam tos, kuri to būtu mazāk pelnījuši, bet īstos piemirstam. Tas saistāms ar neinformētību un bieži ar politisko konjunktūru kā okupācijas, tā abu valstiskās brīvības periodu apstākļos.

⁴² Šajā jomā globalizācijas un puķu tirgotāju „lobija” rezultātā notikušas izmaiņas, kuras norāda uz pārmaiņām latviešu estētiskajā gaumē. Vēl ne tik sen izlaidumos un jubilejās dāvināja „normālus” ziedu pušķus un pušķiņus. Tagad pastaigājiet uz izlaidumu svīnībām mūsu mācību iestādēs – gubas ar bezgaumīgiem ziedu mistrojumiem, galvenais, ka milzīgi un krāsaini. Šāda gaumes degradācija vērojama arī Rīgas centra parkos un apstādījumos – sagraust pēc iespējas vairāk, raibāk.

⁴³ Vispār latvieši ļoti talantīgi prot veidot masu pasākumus. Cik gadījies būt ārzemēs kādos pilsētu svētkos vai līdzīgos notikumos, salīdzinoši tie liekas daudz pelēcīgāki, formālāki. Domāju, ka te arī nomanāma hernhūtiešu tradīcijas ietekme, jo pašu organizētie masu pasākumi ar daudzajiem kārtu svētkiem bija tradicionālais Brāļu draudzes darbības formāts.

sava veida stress. Bez šaubām, to lielā mērā nosaka arī Latvijas dabas apstākļi. Mūsu gadalaiku ritumā ir dziļa harmonija.

Starp citu, brīvdabas dievkalpojums kapsētā ir tīra hernhūtiešu tradīcija. Tas notiek Lieldienu rītā, saullēktā, kad skaļi, ar gavilēm tiek pasludināta augšāmcelšanās un dzīves uzvara pār nāvi. Latviešu unikālā tradīcija – kapu svētki – strauju un spēcīgu izplatību guva tieši Brāļu draudzes novados.

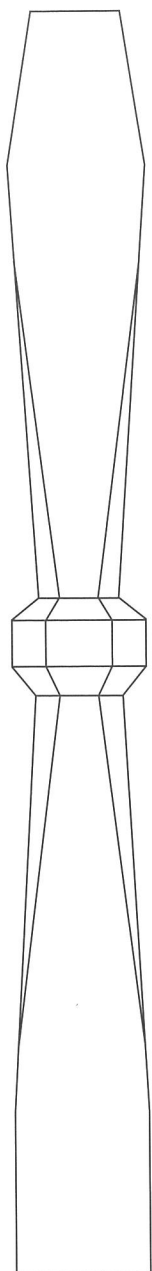
Emocionālā tuvība ar apkārtējo vidi ļoti spilgti redzama latviešu valodā, kurā kā nevienā citā ir daudz deminutīvu jeb mīļvārdiņu. Ir aksioma: *No sirds pārpilnības mute runā*.⁴⁴ Valoda ieraksta mūs pasaulē un visdziļākajā līmenī veido attiecību modeli ar to. Latviešu valoda apraksta pasauli ar lielu mīlestību, jo mīlestība tiecas lietot vismīļāko izpausmi. Un tā mums ir kalniņi, ezeriņi, kaimiņi, papīriši, biļeītes un tā bez gala. Izteiktas mīļvārdu lietošanas izplatības teritorijas sakrīt ar Vidzemes hernhūtiskajiem novadiem, no kurienes patiesībā arī nāk latviešu literārās valodas etalons.

Dziesmu svētku, neapšaubāmi, hernhūtiskā izcelsme ir pierādāma ar Jura Neikena (1826–1868) rokas rakstītām dokumentālām liecībām. Tāpēc ir, mazākajā mērā, dīvaini latviešu kultūras darbinieku dažādie minējumi par šo svētku izcelsmi, vairoties no Brāļu draudzes tiešās ietekmes minējuma. Par šiem tautas veselīgas apziņas „blokiem” runāsim nākamajā nodaļā, bet lieku reizi var vien nobrīnīties, cik milzīgs spēks var būt idejā, priekšstatā, kaut maldīgā. Arī pats Neikens bija cēlies no Brāļu draudzes dzimtas, bet, līdzīgi kā citi latviešu laikabiedri, kuri vēlējās iegūt stāvokli (ģermāniskajā) sabiedrībā, bija spiests no savām saknēm distancēties.

Brāļu draudzē kārtas mēdza saukt arī par koriem. Koros kopā dziedāja. Brāļu draudze arī atklāja latviešiem daudzus jaunus mūzikas instrumentus. Par godu Jērakalna atklāšanai tika atskaņota speciāli šim notikumam sarakstīta kantāte, kuru klausījās arī latviešu dzimtcilvēki. Vēlāk daudzu hernhūtiešu mājās bija mūzikas instrumenti, saiešanās allaž daudz tika dziedāts un muzicēts. Ar laiku turīgajiem latviešiem bija pat mājas ērģeles. Te arī tas mūzikas mīlestības un talantu ieraugs. Pat mūsdienu luterāņu dziesmu grāmatā vismaz trešdaļa dziesmu ir ņemtas no Brāļu draudzes vai cieši saistītas ar to.

No koriem nav tālu līdz talkām, kas arī raksturo latviešus. Ir daudz valodu, kurās jūs šādu vārdu neatradīsiet, arī angļu un krievu valodā

⁴⁴ Lūkas evaņģēlijs 6; 45.

Saulotais stabs

ne. Evaņģēliskā tuvākmīlestība vārdos un darbos latviešos veidoja spēcīgas savstarpējas izpalīdzības un kopdarba tradīcijas. Īpašā un aizkustinošā skaistumā tā parādās stāstos par kopīgajiem pūliņiem, ceļot saiešanas namus.

Interesanti ir ar Brāļu draudzes arhitektūru. Negaidītā vēsturisko priekšstatu plūduma rezultātā tā ir kļuvusi par stereotipu Senlatvijas iedzīvotāju būvniecībai. Runa ir par tā saukto sauloto stabu, kurš bija raksturīgs saiešanas namu būvniecības un dizaina elements.

Proti, tā bija balsta kolonna ar dekoratīvu lodveida veidojumu vidusdaļā. Latviešu scenogrāfi 20. gadsimta 20. gados to izmantoja, veidojot metus senlatviešu piļu dekorācijām. Kopš tā laika latviešu priekšstatos par senlatviešu dzīvi saulotā staba motīvs ieņēmis paliekošu vietu. Un savā ziņā tas pat ir pareizi, jo Brīvdabas muzeja dibinātājs arhitekts Pauls Kundziņš (1888–1983), kurš ieviesa šo terminu, saiešanas namus sauc par tautas arhitektūras visaugstāko sasniegumu. 20. gadsimta 20. gados veidotajā nacionālajā vēstures pieminekļu sarakstā pirmais objekts bija tieši saiešanas nams Gaides Kauguru pagastā (mūsdienās Valmieras pilsētas robežās). Vispār šajā sarakstā bija vairāki desmiti saiešanas namu.

Tikpat pārsteidzošā kārtā arī dievturi savās pseidorelīģiskajās izdarībās ekspluatēja Brāļu draudzes tradīcijas. Ideālais latvietis – sirdsskaidrais, šķīstais baltais tēvs, ar garīgu autoritāti un, iespējams, bārdus – tautas vēstures garīgajā mantojumā bija neviens cits kā saiešanu sacītājtētiņš. Tāpat ir ar baltajām drānām, jo gaišas krāsas drēbes arī bija raksturīgas latviešu hērnhūtiešiem.

Brāļu draudzes garīgums latviešos ir apvienojis grūti savienojamas lietas. Cienīdami savpatību, latvieši tomēr savstarpēji māk ātri rast emocionāli siltu kontaktu, saprašanos. Ir tuvība un vienlaikus pieklājīga distance. Īpaši skaisti šis paradokss dzirdams pie baldzēna Emīla Dārziņa muzikālajā valodā. Neņemot

vērā distancētību, atturību, respektu pret apkārtējo, klausītājs tomēr nonāk lielā emocionālā tuvībā ar mūzikas skaņās aprakstīto pasauli. Lai nu ko par komunikāciju saka paši latvieši, salīdzinājums ar citām tautām bieži ir mums par labu. Arī es personīgi varu liecināt, ka tomēr vislabāk jūtos tieši latviešu vidē, kaut arī man regulāri nākas būt dažādu tautu sabiedrībās, un visbiežāk tie ir jauki cilvēki. Un tas nav valodas vai kādu patriotisku iemeslu dēļ, bet tieši vides, komunikācijas stila dēļ.

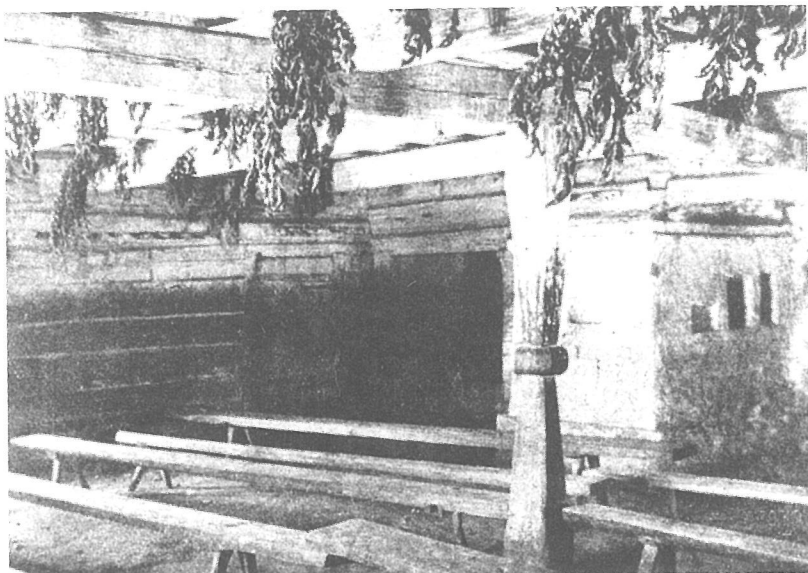
Tradicionāli sievietes latviešu sabiedrībā ir augstu vērtētas, jo hērnhūtiešu pārliecībā Dieva gars līdzvērtīgi darbojas pie visiem, nešķirojot dzimumus. Jau no latviešu Brāļu draudzes pirmsākumiem sievietēm bija savas kārtas, amati un vadītājas. Mājmācība arī parasti bija sieviešu pārziņā. Tāpēc tikai dabiski, ka Latvijas Republika ir viena no pirmajām valstīm pasaulē, kas sievietēm deva politisko vēlēšanu tiesības.

Ar latviešu sportiskajiem sasniegumiem Brāļu draudzi būtu pārdroši saistīt, tomēr pirmās zināmās latviešu fizikultūras nodarbības notika Valmierā, Jērakalna skolotāju seminārā.

Ilustrējot vainaga svētības bagātību un daudzveidību, ņemsim senu hērnhūtiešu dzimtu – Cimzes. Uz Raunas draudzi Jāņa Cimzes (1814–1881) tēvs atnāca no Smiltenes Macuļiem, kur saiešana darbojās jau no pirmās atmodas laikiem. Raunā viņš ieņēma redzamu vietu sabiedrībā, būdams Cimzes pusmuižas pārvaldnieks un viens no Brāļu draudzes kustības vadītājiem. 1814. gadā Cimzēm piedzima dēls Jānis, kura bērnība un agrā jaunība ritēja izteiktā latviešu Brāļu draudzes vidē, kur izveidojās viņa personības pamati.

Vidzemes muižniecība un baznīca atradās pastāvīgā politiskā spriedzē ar pareizticīgo Pēterburgas valdību un veidoja savas intereses aizstāvošu politiku. Šādas ģermāniski politiskās domas kontekstā dzima ideja par skolotāju semināru latviešiem. Apdāvinātais latviešu jauneklis Jānis Cimze tika iesaistīts projektā un uz vairākiem gadiem nosūtīts studēt Vācijas skolās. Pēc vāciskās izglītības iegūšanas viņu iecēla par mācību iestādes vadītāju. Ja atceramies iepriekšējā nodaļā rakstīto, tad skaidrs, ka, esot šādā amatā, par līdzdalību latviešu Brāļu draudzē pat domāt nedrīkstēja. Sava veida latviešu caurlaide uz valdošo vācisko sabiedrību bija vācu tautības dzīvesbiedre, kāda bija arī Cimzem. Mājās viņi runāja vācu valodā.

Tomēr par spīti šādai daudzējādi germanizētai dzīvei, savā kodolā viņš palika skaidrs latvietis. Par milzīgo savas tautas mīlestību vislabāk liecina viņa dzīves augļi. Domāts kā germanizējošs projekts, skolotāju seminārs izvērsās par lielu svētības avotu latviešu tautai. Varēja būt

Trikātas draudzes Plāņu pagasta Mežulu saiešanas nama interjers.
Centrā saulotais stabs, aiz tā vīru puse, priekšplānā – sievu puse

citādi, izšķirošā bija direktora personība. Neņemot vērā ārējo lietu stāvokli, Cimzē bija latviešu hernhūtieša gars.

Līdzīgi mēs varētu runāt vēl par daudziem citiem ievērojamiem tautiešiem. Atkāpjoties aiz vāciskuma aizsega, viņi saglabāja latvisko kodolu, kas, bez šaubām, bija Brāļu draudzes dotais garīgais pamats un svētības. Šī latviskuma un vācu kultūras dominantes sadures spriedze arvien pieauga un caur dziļu smeldzi spilgti atklājās virknē 19. gadsimta latviešu rakstniecības darbu.

Vidzemes hernhūtismam no Kurzemes uzpotēts svētības zars bija leģendārais Smiltenes luterāņu mācītājs Kārlis Kundziņš (1850–1937), kuram, starp citu, arī sieva bija vāciete. Jaunībā aizgājis uz Smilteni, viņš iemīlēja brāļus un līdztekus daudzajām baznīcās un sabiedriskajām aktivitātēm dziļi iesaistījās saiešanu dzīvē. Viss viņam svētīgi izdevās – gan būt pie valsts veidošanas procesiem, gan piedalīties Latvijas luteriskās baznīcas un Brāļu draudzes organizatoriskajā izveidē, sagatavojot pirmo latviešu garīdznieku paaudzi, utt., visu neuzskaitīt. Tomēr vienu lietu izcelsim. Viņš bija tas, kurš 1932. gadā iesvētīja Brīvības pieminekļa Rīgā būvniecības sākumu. Neticamo faktu, ka padomju

okupācijas gados tam netika piedurts pat pirksts, varam tulkot tā, ka to sedz ar latviešu Brāļu draudzes garu saistīta svētība.

Šie ir tikai daži piemēri par Brāļu draudzes gara tālejošo svētību, kad tā pati vairs vārdā netiek saukta. Šādu dzimtu, no kurām arvien nāk labi cilvēki, un, burtiski, plūda un varbūt vēl plūst gaisma, bija daudz. Šo dzimtu pārstāvjus atradīsim visās jomās, tomēr senču dotā garīgās svētības ceļamaize diemžēl paliks apslēpta.

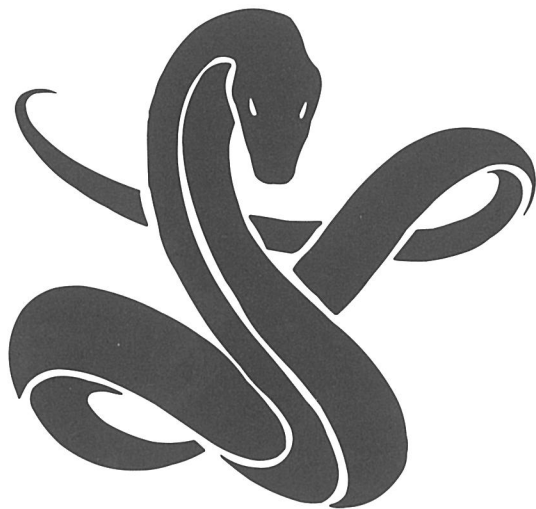
Mums ir jāmaks saredzēt šīs svētītās dzimtas un to, kādos milzu apmēros caur tām Latvija ir tikusi svētīta.

Aplūkojot un ceļojot pa skaisto Latvijas koka vainagu, vēl bezgala daudz cēlā un labā tur atradīsim, visu vārdā nenosaukt. Kopumā tā ir latvieša dzīvesziņa vai, moderni sakot, identitāte un mentalitāte. Godājot koku tā krāšņumā, neaizmirsīsim sēklas svētību, kura to devusi un izveidojusi.

Daudzām lietām latviešu Brāļu draudzes kustībā liekams klāt vārds „pirmais”. Tā ir diža lieta – pirmdzimtība, sākums.

Sākums latviešu nācijai ir svēts un labs. Kur tas palika un kā to aizmirsām – par to nākamajā nodaļā.

VILTĪBA JEB SVĒTĪBAS PIESAVINĀJUMS

Bet čūska bija visviltīgākā...

(1. Mozus grāmata 3; 1)

Varmācība kraujas uz varmācību, roku rokā iet viltība un liekulība.
Tie negrib Mani pazīt! – tā saka Tas Kungs.

(Jeremijas grāmata 9; 5)

.. un šīs pasaules rūpes un bagātības viltība un citas kārības iemetas un noslāpē vārdu, un tas kļūst neauglīgs.

(Marka evaņģēlijs 4; 19)

Ja stādam izdevies izaugt par varenu koku, tad, vienkārši nolaužot kādu zaru, liela koka svētību iznīcināt nevar, jo tas ir spēcīgs. Gudrāk ir koku kaut kā samaitāt, saindēt, lai tas pats no sevis sāk pūt, lai lapotne zaudē spēkpilno savienojumu ar saknēm. Vajag ielaist indi.

Lūkosim atbildēt uz dažādās variācijās, sāpju un bezcerības sajaukuma tonalitātē tik bieži uzdoto vispārinošo jautājumu: kāpēc mums, ja esam tādi gudri un forši, tik bieži savā valstī iet gana slikti?

Centīsimies galvenajās līnijās izsekot pārbīdi un transformāciju tajā, kā latvieši redz sevi pašus un kā veido attiecības ar apkārtējo pasauli. Tātad runa ir par idejām un to attīstības vēsturi.

Lai izprastu notikumus ar latviešiem pēc Brāļu draudzes noplakuma un saprastu gan moderno 19. gadsimta otrās puses, gan 21. gadsimta latvieti, būs vēlreiz jāatkāpjas dziļākās vēstures norisēs.

19. gadsimts nāca ar pieaugošu dinamiku, kura skāra visas dzīves jomas. Feodāli dzimtbūtnieciskā sabiedrības iekārta mainījās uz kapitālistisko. Notika eksplozīva zinātnes un tehnikas attīstība: dzelzceļš, elektrība, fotogrāfija, prese, telegrāfs utt. Strauji auga fabriku un pilsētu iedzīvotāju skaits. Daudzām zinātņu nozarēm šajā laikā tika ielikti pamati, uz kuriem tās stāv līdz pat mūsdienām, to skaitā vēsturei.

Jaunajos laikos veidojās tagadējā Eiropas politiskā karte, dzima nacionālās valstis. Tas nozīmēja lielu ideoloģizācijas pastiprināšanos. Bija arī jaunas idejas par sabiedrību, un dominējošā – nacionālais romantisms. Strauji popularitāti iemantoja darvinisms. Jauno laiku „progresīvās” sabiedrības daļā populārs bija ja ne vienmēr pats ateisms, tad ateisma ideoloģija gan. Tā baznīcu un visu kristīgo reliģiju interpretēja

kā savu laiku pārdzīvojušas paliekas no vecajiem laikiem, kā reakcionāru institūciju, kas bremzē progresu.

Modernais laikmets pie latviešiem nāca laikā, kad latviešu Brāļu draudzes kustība savā spēkā beidzot tika salauzta. Vienlaikus paši latvieši ar savas Brāļu draudzes palīdzību bija kļuvuši par veselīga dzīves spara pilnu kultūras tautu.

Tālākais domas izklāsts prasītu lielu izvērsumu ar daudziem paskaidrojumiem un atkāpēm, kas saistāms ar tematikas jūtīgumu nacionālā aspektā un savā ziņā jaunu, neierastu skatījumu uz it kā fundamentālām lietām. Tomēr es ceru, ka lasītājs sapratīs un piedos, ja aprobežošos ar ļoti shematisku domas izklāstu, jo šī darba galvenais mērķis ir censties parādīt latviešu koku tā veselumā, nevis koncentrēties uz staipekni, kas tam pieķēries.

19. gadsimta otrajā pusē uz latviešu vēstures skatuves parādījās jaunlatvieši, kuri paši savu ideoloģiju un darbību interpretēja kā „tautas atmodas laikmetu”. Bez šaubām, šāds pašapzīmējums bija pārmēru ambiciozs, savā ziņā pat bezkaunīgs, jo „tauta” jau sen bija uzmodusies un veiksmīgi attīstījās. Ar šādu uznācienu saskaņā ar sava laika ideoloģijas nostādnēm tika arī pausta apmēram šāda vēsts: pirms mums nekā saturīga vai vērtīga nav bijis, mēs esam pirmie. Ne nu pirmie, ne kā! Bet, kā zināms, jaunībai ir raksturīgs maksimālisms un straujums.

Lai kā tur būtu, savas daudzās „atmodas” latvieši sāk skaitīt tieši no jaunlatviešiem. Kāpēc tā? Pirmkārt tāpēc, ka paši jaunlatvieši tā to nolika. Tomēr pameklēsim dziļāku cēloni šādai lietu attīstībai, kuras rezultātā no tautas pazuda atmiņa par tās dziļākajām svētības saknēm un pati vēsture.

Jaunlatviešus nevar saukt par tautas kustību, tā bija salīdzinoši neliela jaunu cilvēku domubiedru kopa ar aktīvu dzīves pozīciju. Viņu nostādnēs teicami ierakstījās laikmeta ideoloģiskajā konjunktūrā. Tam pieskaitot modernās preses iespējas un pašu enerģiskumu, viņu idejas latviešu sabiedrības attīstībā kļuva par dominējošām.

Jaunlatviešu uzskatu izveidošanā ļoti liela nozīme ir vācu romantismam, kura gaisotnē šie jaunieši ieguva izglītību vācu valodā. Nacionālais romantisms apjūsmoja senlaikus. Tādējādi ļoti nozīmīgas bija teikas un leģendas, vēlams, dramatiskas, par cēliem tikumiem un stipriem varoņu raksturiem. Spilgtākais romantisma paraugs ir Vāgnera operas ar heroizētiem seno ģermāņu teiksmu tēliem. Neaizmirsīsim, ka šajā laikā pēc būtības vēl joprojām tika rakstītas vēstures, vēl tikai nostiprinājās vienots priekšstats par to, kāda vispār ir vispārējā cilvēces vēsture.

Nacionālisma ideoloģijas ietekmētas, daudzas Eiropas tautas steidzās rakstīt savas nacionālās vēstures, bez šaubām, cenšoties tajās rast tēlus un notikumus, kuri ierakstītos šajos „varonīgo” senlaiku romantisma priekšstatos.

Šajā ziņā jaunlatviešiem talkā nāca Garlībs Merķelis (1769–1850), viņus pašus, bez šaubām, nesatīkdams. Merķelis bija sava laikmeta centīgs un ambiciozs literāts, bet diemžēl ne visai apdāvināts. Izņemot latviešu sabiedrību, viņš palika neievērots un aizmirsts. Viņa slavenākais darbs *Latvieši* (1797) pilnībā iekļāvās apgaismības un romantisma laikmeta literārajos priekšstatos. Tā galvenā doma bija, ka tikai saimnieciski sociālā attīstība var sabiedrībā atnest labvēlīgas izmaiņas. Pieņemts uzskatīt, ka šis daiļdarbs ir sauciens pēc palīdzības latviešiem, tomēr iespējams, ka būtu nozīmīgi to saredzēt kā tipisku sava laikmeta literatūru. Katrā ziņā Merķeļa biogrāfijā neredzam viņa cīņu vai pat kādas darbības latviešu stāvokļa praktiskai uzlabošanai. Ja maldos, lūdzu, piedodiet un iebilstiet! Bez šaubām, šis sacerējums izraisīja nepatiku un *furoru* vietējā muižniecībā, kas gan ar laiku tika aizmirsts.

Savukārt jaunlatvieši sevi saredzēja kā jauno laikmetu pēc Merķeļa proponētajiem latviešu „verdžības gadsimtiem”. Tā ir blokāde visai latviešu vēsturei. Verdžībā taču nekas nenotiek, vien slīd sērojoši etnogrāfiski tēli, klusu dainas vilkdami. Pirms verdžības – tad gan, tad bija ideālā Senlatvija, piepildīta cēliem varoņiem. Un, lai cik banāli tas nebūtu, šī primitīvā blokāde joprojām veiksmīgi darbojas. Tās spēks, šķiet, ir meklējams tieši savā „brutālajā” primitīvismā. Ir dzirdēts, ka vēsturnieki šo parādību sauc par „Merķeļa lāstu”, kuru nevar noņemt. Šis Merķeļa radītais un jaunlatviešu attīstītais skatījums tiešām ir fundamentāls stūrakmens latviešu vēsturiskās un līdz ar to nacionālās pašizpratnes modeļos.

Kas notika latviešu tautas apziņā? Tajā ienāca modernā laikmeta vērtību sistēma un uzskati. Notika vērtību pārmaiņa. Nu latviešu spēks tika balstīts uz aizvēstures mītiskajiem notikumiem, pasaku sacerējumiem,⁴⁵ tautasdziesmām.

Un vēl viena lieta. Gadu simtos latviešos bija uzkrājusies nepatika pret vāciešiem. Tā vietā, lai meklētu saprātīgus risinājumus, kā tas būtu hērnhūtiešu garā, šo nepatiku jaunlatvieši kultivēja un attīstīja par galveno savas politikas dzenuli. Šī politiskās tradīcijas nezāle – nostāšanās opozīcijā, kaut kā apkarošana, – diemžēl ir laidusi stipru sakni. Šāds

⁴⁵ Iespējams, spēks ir jāmeklē ausīs.

domāšanas veids nomoka pašus latviešus, valsti un ir daudzu neveiksmju iemesls. Tas ir tikai loģiski – noniecināšanas, apsmiešanas un nogremdēšanas gars laimi atnest nevar. Mūsdienu politiķi salīdzinājumā ar tā sauktās „otrās atmodas” politiķiem ir gandrīz eņģeļi. Pirmā brīvvalsts perioda Latvijas parlamenta sēžu protokoli nav patīkamākā lasāmviela: daudz jēlību, naida un prastuma.

Šis domāšanas veids nosaka divējādās dabas latviešus politikā – vieni ir krietni un gudri, bet tos parasti *noēd*. Šie parasti ir klusāki. Otrie ir skaļi – viņi ir joprojām un nemitīgi ar lielu vāvuļošanu demonstrē sīkmanīgi provinciālu domāšanu. Tie parasti gūst uzvaru.⁴⁶ Vienmēr latviešiem tā nav bijis, tas ir ievazāts.

Vēl viena nelāga lieta šajā vērību pārbīdē bija tāda, kura latviešos ienesa mazvērtības sajūtas un nepilnvērtības kompleksus, jo nu bija jālīdzinās nevis ar Dievu, bet ar citām tautām, pirmkārt vāciešiem. Šāda pasaulīgas salīdzināšanās slimība pat visizcilākos var iedzīt dziļā bedrē. Kuram varonīgāka vēsture, dziļāki varoņi, brašāka armija, lielāki lielgabali. Te nu mēs zaudējam. Šādi pasaulē raugoties, saprotam mazuma sajūtas piesātinātās jaunstrāvnieces Aspazijas vārsmas:

*Kā savu dzimteni lai tēloju,
Tai augstu kalnu nav, ne strāvu platu,
Kas citas zemes sidrabjostām jož,
Ne lielisku un krāšņu dabas skatu,
Tai rožu maz, tik nātres asi kož.*

Kas nu paliek? Jāslēpjas savos ornamentētajos dūraiņos un jānopūšas par savu „mazo, mīlo Latviju” (kā tas var kaitināt!). Mūsdienu latviešiem mazvērtības komplekss joprojām ir (nu ko tad mēs!), bet viņi ar to iemanījušies tīri labi sadzīvot.

Atraduši savu vietu Merķeļa mītā par latviešiem, jaunlatvieši Katlakalna kapos atrada viņa vienkāršo kapu kopiņu un nolēma viņam likt krietnāku akmeni. Šī pieminekļa atklāšana 1869. gadā bija pirmā latviešu politiskā manifestācija. Likumsakarīgi, ka ielu Rīgā, kur atradās jaunlatviešu citadele – Latviešu Biedrības nams, pārsauca Merķeļa vārdā.

⁴⁶ Šie divējādo veidu politiķi tiešām ir saskatāmi. Lai atceramies nekrietnību lavīnu pār Andrievu Niedru, intrigas pret bīskapu Kārli Irbi utt.

Šo konspektīvo skici noslēgsim, minot galvenos jaunlatviešu kustības līderus. Interesanti, ka viņi visi bija kurzemnieki, tātad nepazina latviešu Brāļu draudzes tradīciju un garu. Vēl viņus vienoja tas, ka tie bija baudījuši labāku vai sliktāku, bet vācisku izglītību, un arī tas, ka viņos pašos vienlaikus bija nepatika pret vācisko.

Krišjānis Valdemārs (1825–1891) visu mūžu nemitējies sludināt, ka manta ir katra progresā pamats. Šī pamatnostādne sakrīt ar Merķeļa viedokli, ka tautas labklājības sakne ir materiālā izaugsme, kurai attiecīgi pakārtojas garīgā izaugsme. Brāļu draudzes imperatīvs bija taisni otrāds: galvenais ir cilvēka personība, saimnieciski ekonomiskās lietas nevar būt galvenā virsvērtība.⁴⁷ Savos uzskatos Krišjānis Valdemārs bija slavofils, un latviskais uzraksts „no pateicīgās latvju tautas” uz viņa kapa pieminekļa klāt pielikts vēlāk, centrālais teksts *Krišjan Martinovič Valdemar* ir krieviski.

Turpat blakus Rīgas Lielajos kapos dus Krišjāņa Barona (1835–1923) piemiņai. Viņš 40 gadus vāca tautasdziesmas, kas saskaņā ar nacionālā romantisma loģiku bija visaugstākā kaluma vērtība. Šajā koncepcijā kristīgā ticība bija savā ziņā degradējošs faktors. Kristietības ietekmju klātbūtne latvju dainās „samazināja” to vērtību, tāpēc šādas tautasdziesmas tika atmestas. Tikpat skaidrs, ka folkloras teicēji bija cilvēki nevis no 9., bet no 19. gadsimta, tāpēc apgalvojumi par autentisku senatnīgumu ir, maigi sakot, visai pārspīlēti. Kristīgās ticības izpaušmēs šie divi lielākie jaunlatvieši esot bijuši visai atturīgi.

Kā trešais redzamākais jaunlatvietis tiek minēts Atis Kronvalds (1837–1875). 1873. gada dziesmu svētkos viņam bija legendārs un vienlaikus simbolisks konflikts ar paaudzi vecāko tā saucamo veclatvieti Jāni Cimzi. Pamatoti par Dziesmu svētku tēvu godātais Cimze bija par mērenu, pārdomātu latviešu politisko attīstību. Kronvalds asā, oponentu nonievājošā uzrunā bija par strauju un pēc būtības konfliktējošu attīstības ceļu. Izskanot uzrunām, sajūsminātais jauniešu pūlis bija ap Kronvaldu, pie Cimzes vien nedaudzi. *Zeitgeist*.⁴⁸

Līdztekus Dainu skapim, arī otra latviešu svētlieta ir perfekts nacionālā romantisma ideoloģijas simbols – Dziesmu svētku karogs. Tajā attēlots aizgrābts, nezināms priesteris, kas ar vīraka upura starniecību

⁴⁷ Dzenieties papriekšu pēc Dieva valstības un Viņa taisnības, tad visas šīs lietas jums tiks piemestas. Lūkas evaņģēlijs 12; 31.

⁴⁸ Vizualizējot šo ainu un liekot simbolikas rāmī, neatstāj skumjas nolemtības sajūta par latviešu politiskās kultūras izvēli. Vai tā bija nolemtība? Vai varēja uz citiem pamatiem celt latviešu politisko kultūru?

Latviešu Dziesmu svētku karoga attēls

stājas attiecībās ar tikpat nezināmu dievu. Pasakas ir skaista lieta. Tās patīk bērniem un bieži arī lielajiem. Kur šajā simbolā ir uzvarošais dzīvības spēks?

Latviešiem bija simtiem sievu un vīru ar konkrētiem vārdiem, kuri, savas tautas pilnvaroti, ar lūgšanām gāja Dieva priekšā, viņus droši varam saukt par priesteriem. Bet nē, saskaņā ar romantisma domgājumu vāciskās ideoloģijas definīcijā tā bija galēji primitīva, mazvērtīga zemnieku reliģijas izpausme. Senlaiku nezināmie dainojumi, tā gan ir supervirsvērtība. Jaunlatvieši sava laikmeta idejas pilnībā akceptēja un kā mazvērtīgu lietu no tautas garīgo vērtību laivas aiz borta izmeta latviešu Brāļu draudzi. Velns neguļ, un vēl pēc dažiem vēstures līkumiem

šis latviešu svētums pavisam būs aizmirsts. Tā tas pie latviešiem noticis – bērnu no vannas izmetam, ūdeni paturam.

Saskaņā ar jaunlatviešu pasaku loģiku nevajag brīnīties par dievturu reliģiskā mistrojuma kustības izveidošanos 1925. gadā. Mūsdienās saskaņā ar laikmeta vēsmām, šķiet, notiek šīs kustības mutācija ezoterikas virzienā. Ne viens vien ņem par pilnu patiesību, kad to uzdod par latviešu tradicionālo reliģiju. Kāds murgs, bet nu mēs redzam, no kurienes tam aug kājas.

Latvieši joprojām var izvēlēties, vai iet veselā saprāta gaismas ceļu vai klupdami krizdami kļīst pa aizspoguļiju, spēku meklējot bērnu pasakās.

Par latviešu nākotni nākamajā un noslēdzošajā nodaļā.

Tā saka Tas Kungs, Es iedēstīšu Savu bauslību viņos pašos, Es to rakstīšu viņu sirdīs, un Es būšu viņu Dievs, un tie būs Mana tauta.
(Jeremijas grāmata 31; 33)

Tempļa es tur neredzēju. Jo viņas templis ir Kungs Dievs Visuvaldītājs un Jērs. Pilsētai saules un mēness gaismas nevajag, jo Dieva spožums to apgaismo, un viņas gaisma ir Jērs. Tautas staigās viņas gaismā, un visas zemes ķēniņi nesīs turp savu greznumu. Viņas vārtus dienā nekad neaizslēgs, jo nakts tur nav. Viņā sanesīs tautu greznumus un dārgumus. Nemūžam tur nekas neieies, kas nesvēts, un neviens, kas dara negantību un melo, bet vienīgi tie, kas rakstīti Jēra dzīvības grāmatā.

(Jāņa atklāsmes grāmata 21; 22–27)

Runa ir par spēku, kurš ir bijis un pazudis. Spēks nav pavisam pazudis, viņš ir, bet tauta to ir pazaudējusi, neviļus samainījusi pret kaut ko citu.

Šis spēks pastāv – apslēptais spēks. Jo – ko Dievs ir darījis, to darījis, Viņš neatsauc savu darbu. Un Svētais Gars pār latviešiem vienreiz ir izliets. Viņš ir klātesošs.

Šīs lietas ļoti labi zina ienaidnieks, melu tēvs, un dara visu iespējamo, lai latvieši otrreiz netiktu klāt gaismas spēkam, jo zaudējums atkal būs izmisīgi sāpīgs. Pretdarbība bija, ir un būs nemītīga, viltīga, nežēlīga. Bet tā ir zaudētāja izmisuma trakošana. Uzvara ir tajā pusē, kur esam mēs.

Svarīgs ir latviešu tautas veselīgā kodola savienojums ar Dieva garu. Tas „rīks” cilvēkā, kurš veido savienojumu ar Pārpasaulīgo, saucas dvēsele. Šim „instrumentam” jābūt kvalitatīvam, tādām, kurš bez sagrozījuma lasa informāciju. Vārdu sakot, latviešu tautai, īpaši tās vadītājiem, ir jāšķīstī savas sirdis.

Šķīstīšanās notiek tāpat kā mazgāšanās. Ir jānomazgā un jānoberž traipi. Tikai miesas vietā ir dvēsele. Dvēseles mazgāšanās saucas grēksūdze. Lai kā dažreiz gribētos aizfilozofēties par visu ko citu, tomēr cita ceļa nav. Šis ir vienīgais ejamais, jā, tiešais, sāpīgais, bet atjaunojošais ceļš.

Citādāk no sevis, savas pagātnes ēnas un grabažām vaļā netikt. Pagātnes smagums rītdienas gaismā neiederas. Kad pieliekam istabā jaunu, spožu lustru, veco, blāvo bez kādas nožēlas izsviežam miskastē.

Mums derībā atkal jādod jāvārds Dieva dēlam, un Viņš savu tautu kā līgavu ietērps spožās drānās, kuras saucas spēks – spēks no augšienes.

Ārēji nezinu, kādā veidā, bet tautas veselīgajā daļā būs vienprātības gars. Lietas, to vērtība un kārtība kļūs pašsaprotamas, nebūs nekas jāpierāda. Cilvēki tā vietā pārrunās, kā lietas labāk izdarāmas. Būs savējie.

Sports nebūs galvenais. Daļa bagātnieku savu naudu neieguldīs sportā, bet skatīsies, kā šos līdzekļus pārvērst patiesā svētībā, Latviju ceļot un veidojot Dieva līdzībā.

Dziesmu svētki būs tie augstie svētki, kad latvieši kā tauta sevi atkal nodos Pestītājam Jēzum Kristum. Un tas notiks no sirds, un nevis tāpēc, ka tā programmā ierakstīts.

Latvija pirmkārt nav tonnas, hektāri, IKP un visādi ekonomiskie rādītāji vai procenti. Pirms tā visa Latvija ir garīga. Latvija ir garīgs lielums. Tā paliks arī pēc „visa”.

Garā un garīgi jāsaprot sava gaita. Tikai šādā piegājienā mēs varam veikt nepieciešamās korekcijas, lai, sākot ar šodien, varam saviem bērniem un sev celt drošu rītdienas pili – Latviju. Cilvēku dvēseles ir būvkaņņi, un mīlestība – saistviela. Šādā veidā caur Dieva garu top Dieva nams.

Svešiniekiem, latviešu zemē nonākot, būs sajūta, ka te vieta ir citādāka nekā citviet. Nevilšus cilvēkā ienāk prieks, dvēsele pati grib raisīties lūgšanā, un izrādīsies, ka te Viņš atbild, savā neaprakstamajā veidā arī pieskaras.

Tas Latvijai liks atbildību būt pazemīgai, jo lepnībā ir, ak vai, cik viegli atkal iekrist.

Dieva dotais pravietojums, tātad svētības ceļš, latviešu tautai ir ielikts vārdos „Brāļu draudze”. Tas nenožīmē kādu tiešu organizāciju, bet to garu, kas slēpjas aiz šiem vārdiem. Tomēr, lai tauta Dieva Garu satvertu, uzņemtu, izmantotu, ir jābūt kādam traukam. Organizēšanās primāri nevar būt balstīta uz likumiem, bet cilvēku dvēselēs.

Brāļu draudze bija pravietojums latviešiem 18. gadsimtā, un tas ir Dieva pravietojums 21. gadsimta latviešiem, kam tagad vēl pievienojams vārds „Latvija”.

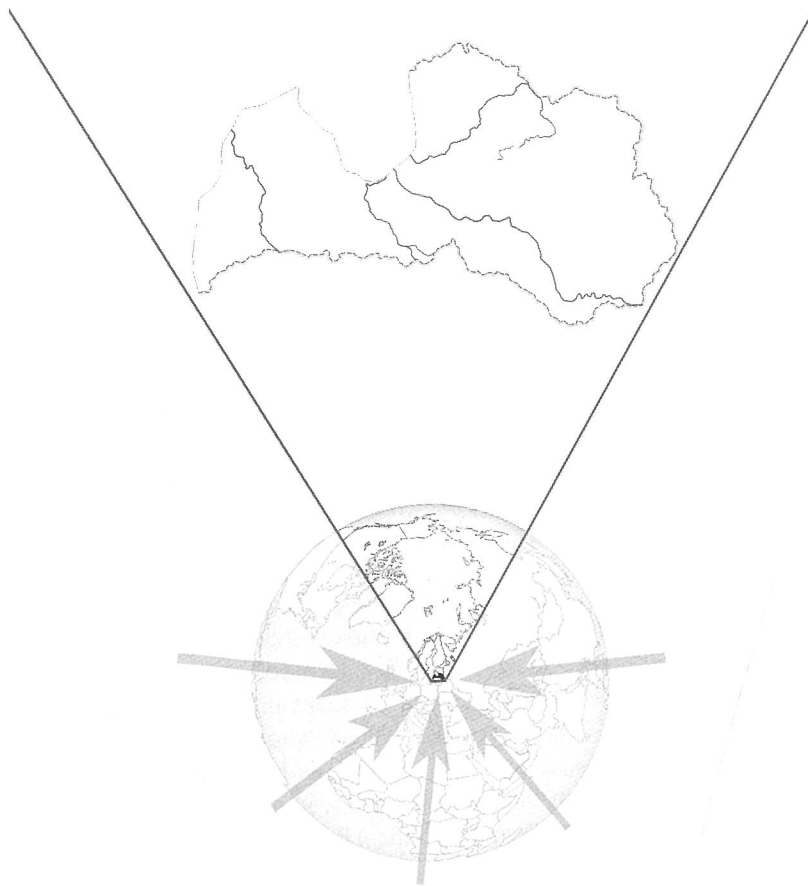
Smiltenes draudzes Blomes pagasta Riņģu saiešanas nams. Unikālā veidā saglabāties līdz mūsdienām un atdzimis. Cerības simbols

Šis ir Dieva spēka pieslēguma punkts, kurš mums ir nemitīgi dots un patiesībā viegli pieejams (ja tiek galā paši ar sevi). Dievam ir jāpieslēdz tautas dvēsele. Būs fantastisks spēks un liktenis.

Šeit ir Latvijas 21. gadsimta drošības garants – gudri politiskie vadītāji un miers cilvēkos. Tauta tic un zina, ka būtiskākā ir aizsardzība no augšienes, mēs esam tikai trauks, kuru nododam Visaugstākā uzvarētāja Gara piepildījumam. (Līdz 18. gadsimtam Vidzeme visos karos tika ļoti postīta, pēc Svētā Gara nākšanas pār tautu lielie karu postījumi sāka staigāt apkārt Vidzemei. Vai sakritība? Var jau būt.)

Vēl viena lieta, ko latviešiem vajadzētu uz durvju stenderēm uzrakstīt. Īpašais Dieva pieskāriens ir visaugstākā Visaugstākā politiskā legitimizācija. Izliedams savu Garu pār tautu, Dievs latviešus Trīsvienīgā vārdā ir pilnvarojis būt par Latvijas valdniekiem un saimniekiem. Caur savu Garu Viņš šo zemi ir devis mums un nevienam citam.

Šī ir neapšaubāma lieta un Dieva autonomas lēmums. Bez Dieva Gara spēka latvieši paliktu bez savas valsts. Latviešiem neapšaubāmi ir sava valsts.

Pasaules lielvaru mērogos salīdzinoši nelielo Latviju ietekmē un apdraud dažādi un spēcīgi laicīgu un garīgu varu ietekmju vektori. Mums ir jābūt stabilam saslēgumam ar Visuvareno. Tad mēs esam stipri, neuzvarami, lieli un mūžīgi

Mūsu piederība ir debesīs, no kurienes mēs arī gaidām Pestītāju.

Fil. 3; 20

Karaļnami un to tiesīgie mantinieki savas izredzētības pilnvaras allaž saista ar dievišķiem sākumiem un paša Dieva gribu. Šīs aksiomas juridiski tiesiskās sekas ir tādas, ka karaļiem pieder abas varas – lai-cīgā un garīgā. Zināmajā Latvijas vēsturē Brāļu draudze bija vienīgā izpausme, kad šīs abas varas bija vienās – latviešu Brāļu draudzes vadītāju – rokās. Tas bija Dieva akcepts Latvijai. Mūsdienu ideoloģisko karu un zombēšanas tehnoloģiju apstākļos tas ir pašiem latviešiem jāsaprot, savos un savu bērnu prātos jānostiprina.

Vēl viena lieta mums stingri jāielāgo. Latviešu vidū ir notikusi viena no lielākajām garīgajām atmodām visā pasaulē. Mums ar Dievu ir šādu attiecību pieredze. Tā ir unikāla, dārga, izcila vērtība un kopīga tautas pieredze.

Latvieši bija un ir Dieva tauta. Uz šīs tautas ir ticis likts apustu-liskais gars un svētība. Kādu 150 gadu gaitā šī augstā apziņa un pat atmiņas par to tautas prātā ir totāli tīrītas un dzēstas. Bet mūsos iekšā tas gars ir, norakts, apslēpts, bet ir. Kā mirklī tumsa pārvēršas gaismā, tikpat strauji spēj mainīties cilvēka un arī tautas dzīve, pieskaroties Die-va gaismai. Un šis Gars, šī iespēja ir tepat, neizsakāmi tuvu.

Savienosim sirdis, sadosimies rokās, raudzīsimies uz Jēzu Kristu, Dieva dēlu, latviešu Pestītāju!

Būtībā kristīgie cilvēki Latvijā šādai vienprātībai ir gatavi, bet tos sasaista baznīcu un draudžu noslēgtības dažādās izpausmes. Kristīgie lielā mērā iekšēji jau ir jaunā garīgas sadraudzības līmenī, bet viņu pārstāvēto reliģisko organizāciju struktūras un to vadītāju domāšanas veids lielākoties ir vecajā laikmetā. Līdz ar to daudz enerģijas tiek vērsts it kā uz sevi, savu organizāciju, pat ieskaitot misijas aktivitātes. Nākot Kristus gaismai, šie konfesionālie „kostīmi” kļūs arvien blāvāki. Tie nav slikti, bet tas nav galvenais.

Galvenais – lai nāk Tava valstība, Tavs prāts lai notiek...

Lai Latvijai atkal notiek ģenerālienes Hallartes pravietajums: *laiks nāk drīz.*

Nobeigumā apskatīsim vēl kādu nacionālā romantisma daiļrades virsotni. Tas ir Ausekļa (1850–1879) dzejolis *Gaismas pils*. Šis vienkāršais dzejolis kopā ar Jāzepa Vītola mūziku cauri laikiem kādā īpašā, pat mistiskā veidā spēj latviešus arvien no jauna un jaunā spēkā uzrunāt. Šis ir pietiekams iemesls, lai tādēļ pakavētos pie šī valodas mākslas darba.

Kas ir šī dzejoļa noslēpums, kāds magnēts tajā ielikts?

Atbilde, bez šaubām, meklējama tekstā. Pēc būtības tas ir pravietojums. Ja baznīca sev dotās praviešu dāvanas neizmanto, tas nenozīmē, ka šī gara vispār nav un tas nemeklē ceļu izpausties. Dzejnieki ir tie, kuri savā radošajā procesā tver neredzamās garīgās svārstības, un palaikam labā latviešu dzejā pavīd arī kaut kas pravietisks.

Ausekļa, kurš pats, starp citu, nāk no hernhūtiešu ģimenes, rindās tverto vēstījumu varētu raksturot kā transformētu, iešifrētu pravietojumu vai, varbūt labāk teikt, pravietojuma izpausmi. Bet katrā ziņā šajos vārdos ir piesaistošs spēks.

Iespraužot pa komentāram, izlasīsim vēlreiz šo savdabīgo „latviešu kodu”. Kā jau minēts, tekstuāli tas ir nacionālā romantisma paraugs. Literārās kvalitātes un romantisma ideoloģijas parādības šeit neanalizēsim, bet uzmanību pievērsīsim tekstam kā latviešu pravietojumam.

*Kurzemīte, Dievzemīte,
Brīvas tautas auklētāj'!
Kur palika sirmie dievi,
Brīvas tautas dēliņi,
Jā, tautas dēliņi.*

*Tie līgoja vecos laikus
Gaismas kalna galotnē.
Visapkārt egļu meži,
Vidū gaiša tautas pils.⁴⁹*

⁴⁹ Un kāpēc gan nē? Senatnes liecības nedod ziņas par to, ka mūsu senči būtu piekropuši kādus briesmīgus rituālus un paši būtu nežēlīgi. Nav nekāda iemesla domāt, ka savā attīstībā, tostarp arī garīgajā, viņi nebūtu augstā līmenī. Šeit nav runa par militāro attīstību. Vienkārši mūsu rīcībā esošā informācija par Senlatviju ir ļoti skopa, lai neteiktu, ka tās nav vispār. Un tas mazumiņš, kas ir, visbiežāk ir iekarotāju dotās vēstures liecības, kuri allaž

*Asiņainas dienas ausa
Tēvu zemes ielejā;
Vergu valgā tauta nāca,
Nāvē krita varoņi.*

*Ātri grima, ātri zuda
Gaismas kalna staltā pils.⁵⁰
Tur guļ mūsu tēvu dievi,
Tautas gara greznumi.*

*Sirmajam(i) ozolam(i)
Pēdīgajo ziedu dod:
Tas slēpj svētu pīles vārdu⁵¹
Dziļās siržu rētiņās,
Jā, siržu rētiņās.*

*Ja kas vārdu uzminētu,⁵²
Augšāmceltos vecā pils,
Tālu laistu tautas slavu,
Gaismas starus margodam'!*

*Zilā gaisā plivinātos
Sarkanbaltie karogi;⁵³
Kurga laukā atskanētu
Sirmo garu dainojums.*

*Tautas dēli uzminēja
Sen aizmirstu dārgumu.⁵⁴
Gaismu sauca, Gaisma ausa!
Augšām cēlās Gaismas pils.*

sevi pasniedz kā gaismas nesējus un glābiņu tumšajiem, mazattīstītajiem senlatviešiem. (Šāda, tikai sava laikmeta drānās tērpta, bija arī padomju okupācijas ideoloģiskā bāze.)

⁵⁰ Šokējošs ātrums, brutāla postīšana: tāds bieži ir veids, kā darbojas ļaunais. Katrā ziņā tieši tā tika iznīcināta seno baltu reliģiskā dzīve.

⁵¹ Noslēpumains asins, asiņu upura vārds. Tas īpašā, personīgā veidā savieno cilvēkus ar savu tautu, kura attēlota ozola simbolikā.

⁵² Vienreiz vēsturē latviešiem pateica, un viņi dzirdēja īsto vārdu, un tauta uzmodās. Mūsu paaudzei ir jāatrod „vārds”.

⁵³ Latviešu krāsas – Svētā Gara un šķīstības simboli.

⁵⁴ (Šajā vietā daudzas acis jau ir asarās miklas.) Latvieši atrod ceļu pie senču svētības avotiem un saka īstos gaismas vārdus.

Gaismas pils ceļas augšā. Latviešiem nav citas apzinātas „gaismas augšāmcelšanās” pieredzes, kā vien latviešu Brāļu draudzes garīgā atmoda un tās tautai nestais apgaismojums un svētība.

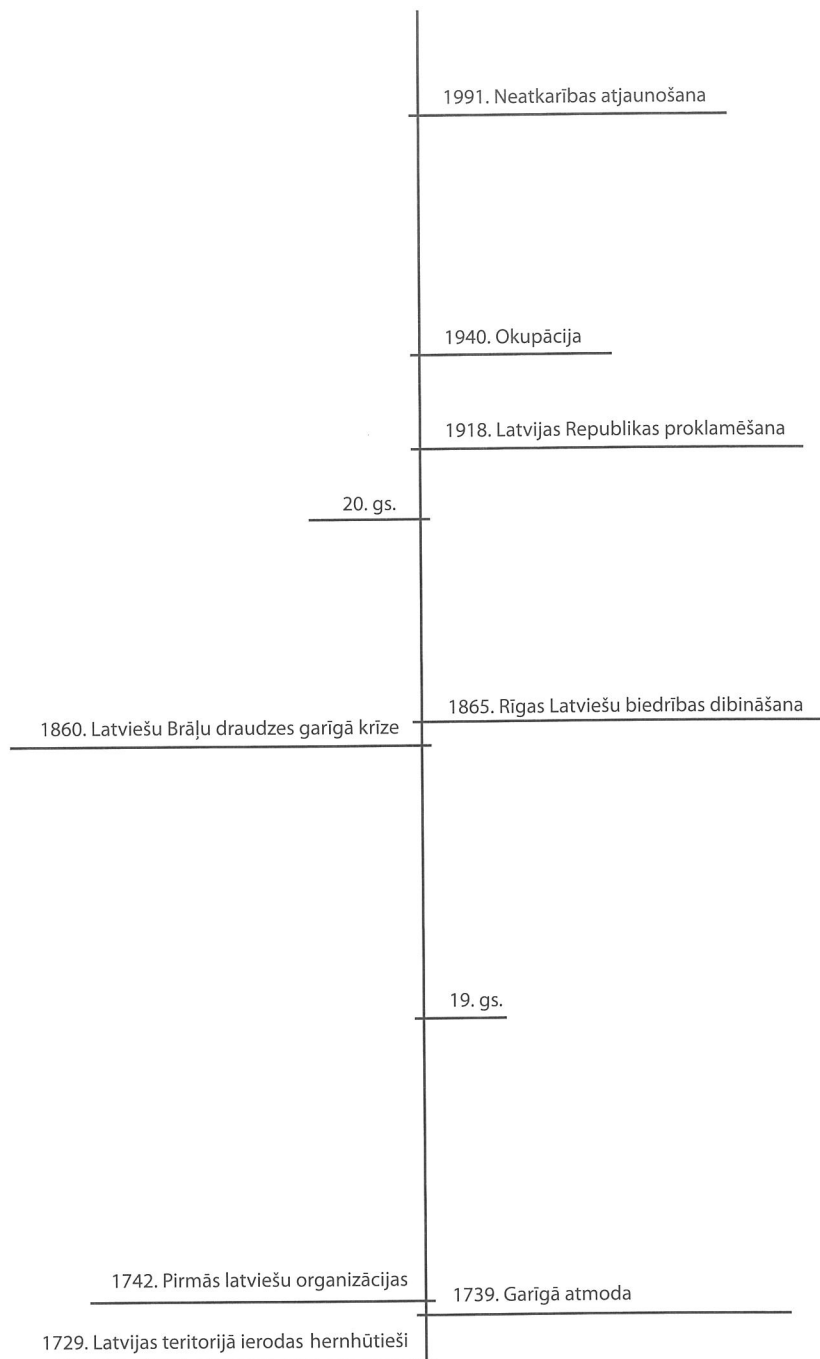
Jautājums, kas ir „gaismas pils”, vai tās ir kādas ārēji taustāmas, latviskas lietas. Viens mēģinājums ar lieliem pūliņiem „gaismas pili” nostiprināt dzelzs un betona materiālos – kas galu galā izdevies ļoti labs – ir skatāms Daugavmalā. Šķiet, tur tomēr nebūs īstā vieta, kur meklēt galīgo atbildi. *Garā iesākuši, jūs tagad miesā gribat pabeigt.*⁵⁵

Gaismas pils ir Latvija visā tās krāšņumā. Un „būvmateriāls”, no kā tā tiek celta, ir dzīvi akmeņi.⁵⁶ Dzīvie akmeņi ir Latvijas dēlu un meitu svētas dvēseles.

⁵⁵ Galatiešu vēstule 3; 3.

⁵⁶ *Tad jūdi sacīja: „Četrdesmit sešus gadus šis Tempļis ir taisīts, un Tu to gribi uzcelt trijās dienās?” Bet Viņš runāja par Savas miesas templi. (Jāņa evaņģēlijs 2; 20–21) Tempļa es tur neredzēju. Jo viņas templis ir Kungs Dievs Visuvaldītājs un Jērs. (Jāņa atklāsmes grāmata 21; 22)*

Un uzceliet no sevis pašiem kā dzīviem akmeņiem garīgu namu un topiet par svētu priesteru saimi, nesot garīgus upurus, kas Dievam ir patīkami, caur Jēzu Kristu. (1. Pētera vēstule 2; 5)

Nejauciet vēsturi ar mūsdienām! Man nav nekāda naida ne pret vienu mūsdienu baznīcu, tās ir savā vietā un, cerams, dara savu darbu, gādājot par to, lai cilvēki iemanto dvēseles mūžību. Bet lietas ir jāsauc savos vārdos. Tad ir patiesība un spēks, kas mūs šķīsta. Citreiz tas ir sāpīgi, bet citādāk nav iespējams izveidot drošu pamatu, uz kura celt stingru un stabilu rītdienu saviem bērniem.

Īstajā vārdā nosauktām lietām ir milzīgs spēks. Diemžēl ienaidnieks to bieži zina labāk par mums.

Tāpat es netiecos nonievāt jaunlatviešu devumu latviešu kultūrai. Negribu nonievāt cilvēkus, kuriem nav zilas acis. Labas acis vienmēr ir skaistas. Vienkārši zilā ir skaidru debesu krāsa.

Šis ir paskaidrojums par autora personīgo viedokli. Tie, kas nav sapratuši, arī nesapratīs. Savukārt savējie sapratīs. Sadzirdēs, saredzēs.

Paldies jums, kuri savas dvēseles neesat pavisam samainījuši pret jebkāda (garīga, materiāla, morāla, ideoloģiska) veida *sīceni*.

Mūsu Jērs ir uzvarējis, sekosim Viņam!

Latviešu dievnamš

Post scriptum

Šī grāmata tapa pāris lielos piesēdienos, un autora izjūtā tā ir viens veselums. Tomēr ārpusē ir palikušas dažas domas, kuras ir tā vērtas, lai ar tām dalītos.

Lielais saiešanas nams

Šo rindu autoram ilgāku laiku, kopumā varbūt pat gadu, ir nācies vadīt dievkalpojumus Smiltenes luterāņu baznīcā. Kādu svētdienu svētrunas tēma bija par to, kā īpašā veidā degošā un nesadegošā krūmā Dievs atklājās Mozum un deva tam misiju izvest savu tautu no verdzības.⁵⁷ Dažkārt, sludinot Dieva vārdu, tu pats sāk klausīties sevis sacīto. Tas ir reizēs, kad patiesi Gars runā caur cilvēku. Runājot par Visuvarenā atklāsmi degošajā krūmā, nāca pilna pārlicība par to, ka Smiltenes draudzes altāra vietā arī reiz, senos viduslaikos, ir notikusi kāda īpaša Dieva atklāsmē, uzruna. Tieši tāpēc altāris ir likts tajā vietā, kur tas atrodas, un ap to ir uzbūvēta baznīca. Netieša norāde uz to varētu būt Vidzemes viduslaiku baznīcas neraksturīgais novietojums – nevis kādā pakalnā, kādu Smiltē netrūkst, bet līdzenā vietā.

Smiltē manās rokās nonāca arī Gaujas upes krastu karte. To nesteidzīgi šķirstot, ar pārsteigumu atklāju, ka upes krastos līdz pat Braslas ietekai ir daudzi saiešanu nami. Tā Gaujas vārds vēl ciešāk saslēdzās ar latviešu Brāļu draudzi, jo jau zināju par Gaujas baseina robežu pārsteidzošo sakritību ar latviešu atmodas novadiem.

Liekot šīs domas kopā, atklājās, ka Smiltenes altāris organizē šo dabas telpu kā milzīgu brīvdabas baznīcu ar gandrīz ideālu austrumu–rietumu novietojumu. Tādā veidā viss šis Vidzemes atmodas reģions pārtop it kā vienā dievnamā, kura velles un jums ir pašas debesis. Un, zinot svētās lietas, kuras ar latviešiem šeit notikušas, visu šo zemi var saukt par latviešu lielo saiešanas namu vai telti, kuru klājis Dievs Svētais Gars. Un Gauja cauri laikiem ir nemainīga straujā plūduma spēkā, svētījot cilvēkus savos krastos. Un tieši Smiltē prāvesta Kundziņa vadībā savus kandidāta gadus ir vadījuši vairāk nekā pussimts pirmās nacionālās paaudzes latviešu garīdznieku.

⁵⁷ 2. Mozus grāmata 3; 1–15.

Valda mierā

Latviešu atmodas sākuma vietas godu Valmierai neviens nevar atņemt. Šādā skatījumā to droši var saukt par latviešu garīgo galvaspilsētu. Pārsteidzošā kārtā pilsētas vārdā ir iešifrēts šis valdīšanas princips, proti, valdīt mierā. Tas iespējams vien tādā gadījumā, ja tautā ir izveidojusies garīgo autoritāšu sistēma, hierarhija, kārtība. Tautai ir saskaņa ar savu garīgo autoritāti(-ēm) un pārliecība par to rīcību saskaņā ar Visuvareno. Šis ir galvenais princips, kuram pakārtojas „laicīgais zobens”, nevis otrādi. Šī garīgi apgaismotās kārtības atziņa un realizācija ir vitāli nepieciešama latviešu tautas veselīgai un svētīgai attīstībai dažādu spēku un savtīgu interešu plosītājā pasaulē. Lielākā daļa vēsturnieku senlatviešu Beverīnas pili lokalizē Valmierā. Šādā „miera pilsētas” loģikā labi ierakstās izcils, bet labi aizmirsts 1554. gada notikums. Tieši Valmiera bija tā pilsēta, kur tika parakstīts Livonijas zemju tolerances edikts, garantējot sirdsapziņas un ticības brīvību. Šeit tas notika agrāk nekā citviet Eiropā. Slavenais Augsburgas ticības brīvības dokuments, kuram par godu joprojām notiek svinības, tika parakstīts gadu vēlāk 25. septembrī.

Latviešu zeme

Manās rokās nonāca latviešu hernhūtieša Skangaļu Jēkaba 18. gadsimta beigās Holandē sastādītais testaments, kur daļu savas mantas viņš novēl radiem Vidzemē. Tajā minēti vairāki vārdi un katram ir pie rakstīts *in Lettland*, tātad „latviešu zemē”. Šī dokumenta kopijas tika nodotas Latvijas Nacionālajai bibliotēkai. Šajā sakarā izvērsās saruna, kuras laikā kāds vadošs bibliotēkas speciālists izteica jaunu domu, ka Brāļu draudzei varam būt pateicīgi par Latvijas vārda ieviešanos. Apskatot publicētos materiālus par Latvijas vārda etimoloģiju, neiedziļinoties detaļās, redzams, ka tas ir jauns vārds un saistāms ar jaunlatviešu darbību. Kaut arī pats vārds „Latvija” ir jauns, bet tā jēga – latviešu zemes apzīmējums (*Lettland*) – nāk no Brāļu draudzes kustības. Vidzemei ir bijuši daudzi nosaukumi, bet tieši Brāļu draudzes aprītē to sāka saukt par latviešu zemi. Paldies!

Lācis bloķē perspektīvu

Meža kapos galvenā aleja noslēdzas ar mūsu valsts pirmā prezidenta Jāņa Čakstes monumentu. Okupācijas gados alejas dziļuma perspektīva tika iznīcināta, tās sākumdaļā novietojot pieminekli okupācijas režīma iztapoņam un nodevējam, rakstniekam Vilim Lācim. Rezultāts ir tāds, ka skatītājs neredz alejas dziļumu ar prezidentu Čaksti, jo priekšā nolikts ļoti masīvais LPSR Ministru padomes priekšsēdētāja biedra Viļa Lāča monuments. Ļoti vienkārša atziņa, bet tā diemžēl simboliski norāda uz mūsu pašizpratnes blokādes veidiem un modeļiem. Mēs netiekam pie skaidra apvāršņa, pilnas perspektīvas, pie saknēm. Mums savā pašizpratnē intelektuāli un garīgi ir jānoveļ akmeņu krāvumi un jāatbrīvo vieta, lai redzētu sākotnējo skaidrību, dziļumu. Tikai tā mēs sapratīsim lietu patieso kārtību, un tas mūs darīs pārliecinātus un stiprus.

Starp citu, tieši Vilis Lācis bija tas, kurš aktīvi iestājās par latviešu Brāļu draudzes likvidēšanu, un ar viņa parakstu 1948. gadā hernhūtiešu darbība LPSR teritorijā juridiski tika izbeigta.

Visas pasaules Brāļu draudzes kustības simbols un devīze